Izbori u Demokratskoj stranci

PUT U SAVEZ

Intervju: Milisav Savić, pisac

BILA JEDNOM ŠEZDESET OSMA

BiH 4,70 KM; Hrvatska 19 KN; Makedonija 175 DEN; Crna Gora 2.50 EUR; Slovenija 2.80 EUR; Greece 3.00 EUR; Austria, Germany 4.00 EUR; Switzerland 6.00 CHF

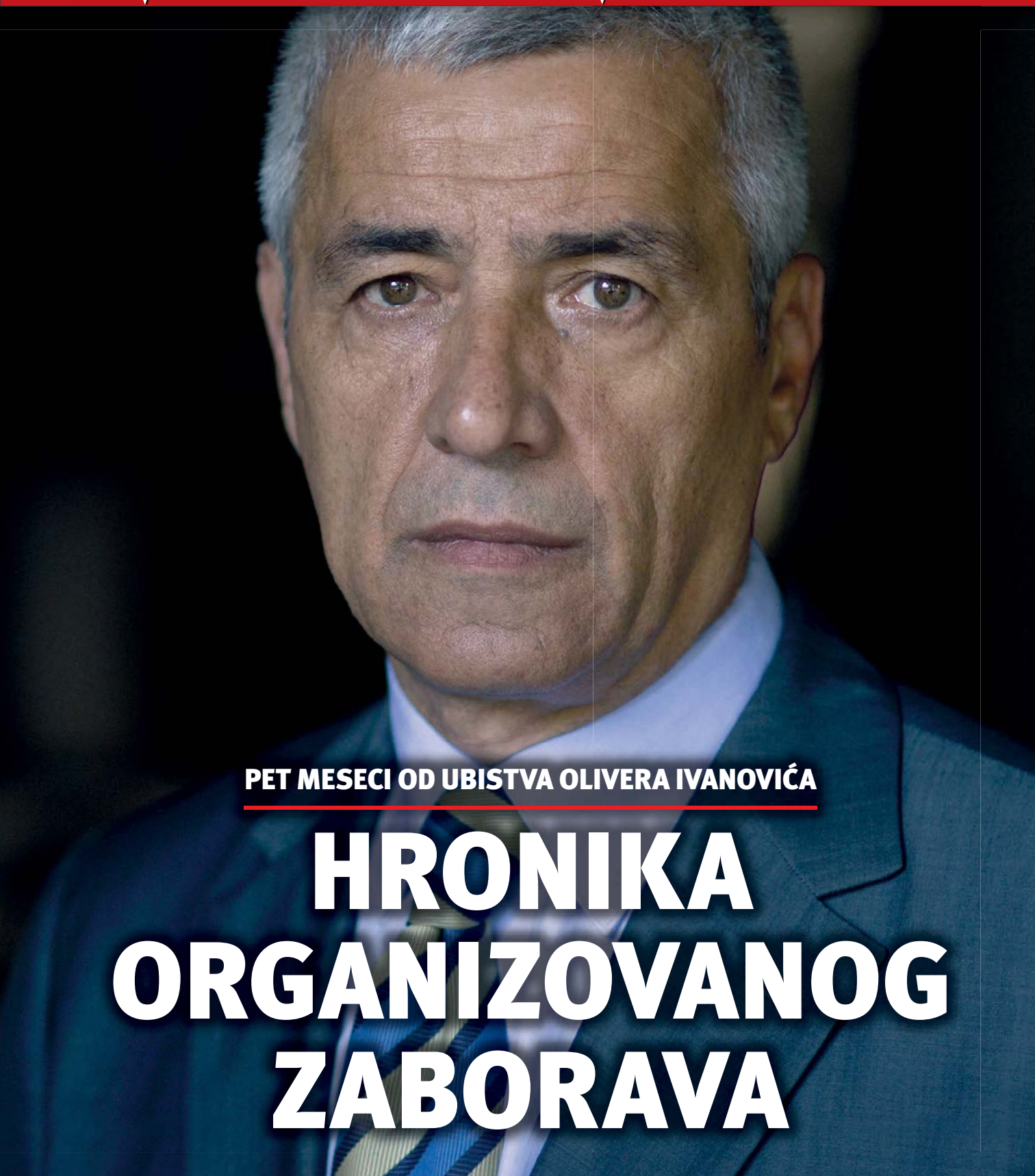
cena 250 RSD

01420 9 770353 802002

VREME

broj 1431

7. jun 2018.

PET MESECI OD UBISTVA OLIVERA IVANOVIĆA

HRONIKA ORGANIZOVANOG ZABORAVA

BUDNI UZ KNJIGU

NOĆ KNJIGE

Noć koju ste čekali!

Noć knjige!

8. 6. 2018.

17–24h

Popusti na **Lagunina** izdanja:

1 knjiga **25%**

2 knjige **30%**

3 knjige **35%**

4 i više knjiga **40%**

Gift program **10%**

Strana izdanja **20%**

Naslovi domaćih izdavača **20%**

Uz kupovinu mnogo iznenađenja!

Popusti važe i na www.delfi.rs i www.laguna.rs

Laguna

Laguna RADIO 93,7

DELFI KNJIŽARE

DELFI SKVER

Kompletan spisak knjižara u kojima se održava Noć knjige potražite na sajtovima **www.laguna.rs** i **www.delfi.rs**.

NAVEDENI POPUSTI SE NE MOGU KOMBINOVATI SA DRUGIM POPUSTIMA I AKCIJAMA.

Eurobank Srbija mastercard plazma Wellness Sport NESCAFÉ. AVON Merkur Persil Silan

VREME
BROJ 1431
7. jun 2018.

04 Zoom: Ko ne skače, taj je Šiptar

06 Pet meseci od ubistva Olivera Ivanovića: Opasnost od zaborava

10 Izbori u Demokratskoj stranci: Put u savez

13 Nuspojave: Cenzura i osećaji

14 **Intervju: Saša Paunović – Preko granice „normalnog“ maltretiranja**

18 Poslaničko pitanje: Čarape kralja Laze

20 Intervju: Nenad Vuković

24 Vreme solidarnosti: Postporođajne muke sa administracijom

26 Kultura sećanja: Sa dželatovim unukom

30 Intervju: Milisav Savić

KULTURA

34 **Sterijino pozorje 2018: Kazalište – tri boda u gostima**

38 Secesija: Zelena fasada i ženske maske

40 Donatorstvo: Ljudi žele da budu deo nečeg dobrog

42 Biblioteke: Vratite nam knjige

45 TV manijak: Palmini anđeli

SVET

46 **Sukob „stare“ i „nove“ Evrope: „Volja naroda“ ili naredbe Brisela***

51 Zapad i trgovinski rat: Tramp na rampi

54 Ukrajiina: Slučaj Bapčenko ili o plitkoj državi

56 SAD i Severna Koreja: Kada Donald sretne Kima

59 Navigator: Demokratija i fotosinteza

60 Strip: Radost telefoniranja (3)

62 Vreme uživanja: Polazak na studije

“Ukoliko Srbija krši obaveze kao članica Saveta Evrope, to će biti konstatovano u izveštaju i biće date preporuke za unapređenje. Nama koji smo žrtve to će poslužiti da dokažemo da postoji organizovano nasilje prema političkim neistomišljenicima od strane države koju je oteo SNS”

RAZGOVARALA: JOVANA GLIGORIJEVIĆ

Selektor Boško Milin je ponudio rizičan koncept „fokusa na mlade“, a uspeh je bio polovičan: u zavisnosti od pokrića u dramskom i pozorišnom kvalitetu

PIŠE: TEOFIL PANČIĆ

Brojna su nerešena pitanja oko kojih se glože zemlje istočne i zapadne Evrope. Migrantska kriza, odnos prema Rusiji i Kini, porast uticaja populističkih i antisistemskih pokreta, pa čak i najavljeno buduće funkcionisanje EU u više brzina, ukazuju na sve ozbiljnije pukotine unutar Unije

PIŠE: UROŠ MITROVIĆ

Fotografija na naslovnoj strani: **Milovan Milenković**

izdavač
NP “VREME” d.o.o.
Kosovska 17, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni urednik
Dragoljub Žarković

odgovorni urednik
Filip Švarm

pomoćnici glavnog urednika
Jovana Gligorijević, Momir Turudić

sekretarijat
Jelena Popović

redakcija
Dejan Anastasijević, Dimitrije Boarov, Slobodan Bubnjević, Radoslav Ćebić, Sonja Ćirić (kultura), Zora Drčelić, Slobodan Georgijev, Andrej Ivanji (svet), Jelena Jorgačević, Tatjana Jovanović, Zoran Majdin, Radmilo Marković, Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec, Vladimir Milovanović, Marija Janković (foto), Milan Milošević, Teofil Pančić, Saša Rakezić, Mirko Rudić, Tamara Skrozza, Zoran Stanojević, Tatjana Tagirov, Dragan Todorović, Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić, Ljubomir Živkov

dokumentacija
Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija
Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković, Vladimir Stankovski, Slobodan Tasić;
lektori: Katarina Pantić, Živana Rašković, Olga Babić;
korektori: Nikola Dragomirović, Ana Ćuk Dragomirović, Stanica Milošević

internet izdanje
www.vreme.com
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Ćulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

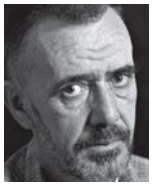
e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

štampa: Rotografika, Subotica
ISSN 0353-8028,
COBISS.SR-ID 16907266

SAVET ZA ŠTAMPU
Brzo, besplatno, pravično

Prenošenje, preuzimanje ili korišćenje tekstova objavljenih u Nedeljniku “Vreme” je zabranjeno. Za svako eventualno korišćenje potrebna je posebna dozvola autora i NP VREME, kao nosioca isključivih imovinskih prava na iskorišćavanje autorskih dela koje su stvorili zaposleni u NP VREME.

DRAGOLJUB ŽARKOVIĆ

Ko ne skače, taj je Šiptar: Kad se uzburka krv navijača Aleksandra Vučića i sposobnost prepoznavanja pravog protivnika

U nacionalnom fudbalskom timu Švajcaraca igra šest ili sedam etničkih Albanaca i pobeda nad njima Vučiću se čini kao moguća kompenzacija za sve neuspele pregovore s kosovskim Albancima. To bi trebalo da liči na pobedu srpstva, istina na sporednom terenu u sporednoj igri i s nebitnim akterima, ali... daj šta daš

PONIŽAVANJE NORMALNOSTI: DALEKO VAN STADIONA

Inače proređene odlaske na fudbalske stadione potpuno sam obustavio nakon jedne utakmice kada su navijači skandirali povik iz naslova ovog teksta: "Ko ne skače, taj je Šiptar!"

Gledao sam, na zapadnoj tribini, mahom sredovečne i porodične ljude koji su sedeli do mene kako snebivljivo odolevaju ovom navijačkom pozivu, a neki su bogami skočili na noge, ne baš lagane.

Posebno je ponižavajući taj urlik, zahtev da se uklopiš u rulju, a u stvarnosti je prisutna i opasnost da te neko i okrvari ako se ne uklopiš.

Tada se nisam digao na noge, ali sam digao ruke od odlaska na stadion, što ne znači da sam prestao da volim fudbal i da pratim fudbalske događaje, samo pod uslovom da budem što dalje od sve primitivnije stadionske groznice.

Otuda za mene ne predstavlja nikakvo iznenađenje što je veliku pažnju, ne samo fudbalske javnosti, privukla izjava predsednika Srbije Aleksandra Vučića koji je rekao da je država obezbedila rekordne nagrade za fudbalsku reprezentaciju Srbije na predstojećem Svetskom prvenstvu u Rusiji i najavio da će državni tim dobiti 10 miliona evra ukoliko osvoji turnir.

Usledila je očekivana reakcija javnosti, stotine i stotine komentara na društvenim mrežama, mahom u pravcu da ovi naši nemaju nikakvih šansi da te pare vide, a taj utisak je pojačan posle prve pripremne utakmice s reprezentacijom Čilea koju smo neslavno izgubili.

Druga grupa komentara išla je u pravcu da se Vučić bahati državnim novcem "dok nam se deca leče SMS porukama."

BROJ JEDAN: KONSULTACIJE S BRNABIĆKOM

Evo šta je tačno rekao predsednik kada je u Beogradu primio igrače i rukovodstvo nacionalnog tima, a ovi ga uzdarili dresom s brojem jedan, locirajući potpuno nesvesno celu priču u alanafordovski milje:

"Zahvalan sam ovim dobrim mladićima što su posle napornih sezona došli da se bore za svoju zemlju. Očekujem odlične rezultate. Pomogli smo Fudbalskom savezu Srbije više nego ikada u finansijskom smislu zahvaljujući i brojnim preduzećima i nagrade će biti rekordne. A posle dogovora sa premijerkom ovlašćen sam da kažem da ako naša reprezentacija osvoji Svetsko prvenstvo, dobiće nagradu od deset miliona evra."

Pretpostavljam da se Brnabićka na tom dogovoru premišljala, recimo, da fudbalerima da između pet i šest miliona evra, onda je konsultovala ministra finansija Malog, a on je rekao: "Malo je to" i savetovao premijerku da posluša Broja jedan jer on najbolje zna da je mogao da im obeća i deset puta više pošto ionako nema šansi da budemo svetski prvaci.

Foto: Dimitrije Goll /Tanjug

Radi potpune informacije napišimo da je Svetska fudbalska federacija odredila nagrade za sve učesnike završnog turnira u Rusiji. Svaki od 32 učesnika završnog turnira prvenstva sveta ima zagarantovanih osam miliona dolara (plus milion i po za pripreme). To je Slaviša Kokeza već ukalkulisao u prihod Fudbalskog saveza Srbije, a još manje sumnjam da su igrači već pitali koliko će od tog novca da pripadne njima.

Šampion će dobiti 38 miliona dolara, dok će poraženom finalisti pripasti 28 miliona. Trećeplasirani tim inkasiraće 24, a četvrtoplasirani 22 miliona. Četvrtfinalisti će dobiti po 16 miliona, a selekcije koje ispadnu u osmini finala 12 miliona dolara.

KULTURNI MODEL: IMPERATIV UBEDLJIVE POBEDE

A onda se Vučić, u pomenutom obraćanju fudbalerima i javnosti, još više zaneo, poneo ga je navijački mentalitet, uzburkala se krv, sećanje na dane huliganstva, nesputanu slobodu da nekom slomiš glavu (ili tebi da je slome) i potrudio se, tako zanet, da oslika sopstveni kulturni model, ne samo navijački.

A to je model od koga, barem ja lično, osećam više zebnje nego što je osećam od Vučićeve politike koja dođe, pa možda i prođe, dok je taj kulturni model ugrađen u čovekovo nesvesno i opredeljuje ga dublje, zauvek.

On je tom prigodom, naime, izjavio i ovo: "A podrazumeva se da reprezentaciju Švajcarske ubedljivo pobedimo."

Za neupućene potrebno je objasniti zašto baš reprezentaciju Švajcarske valja ubedljivo pobediti, a ne Kostariku ili Brazil, koji su u istoj grupi s reprezentacijom Srbije i Švajcarske i sve tri ekipe su fudbalerima Srbije prepreka na putu do Vučićevih deset miliona evra.

To je zato što u nacionalnom fudbalskom timu Švajcaraca igra šest ili sedam etničkih Albanaca i pobeda nad njima Vučiću se čini kao moguća kompenzacija za sve neuspele pregovore s kosovskim Albancima. To bi trebalo da liči na pobedu srpstva, istina na sporednom terenu u sporednoj igri i s nebitnim akterima, ali... daj šta daš.

A meni ovo liči na navijački povik "Ko ne skače, taj je Šiptar" samo sa najvišeg nivoa i uz sasluženje medijskih poslušnika koji su izgubili sposobnost da vagaju predsednikove reči, već nam ovo prenose kao neku vrstu duhovite opaske, maltene kao krunski dokaz predsednikovog rodoljublja.

Interesantno je i da su komentari na ovaj deo izlaganja Aleksandra Vučića sporadični. Uhvatio se narod tih deset miliona evra. Kao da je oguglao na ovu vrstu primitivizma, kao da je ubedljivo pobeđen i pre nego što je lopta s centra i krenula.

Otuda je moguć i jedan naslov od pre neki dan u jednom od sve brojnijih srpskih telegrafa koji doslovno glasi "Albanac ubio suprugu", dočim bi naslov da je tako nešto uradio Srbin, veruje uredništvo, bio glup, a sigurno bi bio neinformativan.¶

OPASNOST O

Sigurno je da Beograd i Prištinu ubistvo Olivera Ivanovića žulja kao kamen u cipeli i ne vole mnogo kad ih neko podseća na to. Za mesec dana navršiće se šest meseci od ubistva, mediji će još jednom postavljati neprijatna pitanja dokle se stiglo u istrazi, kosovske će se vlasti, verovatno, setiti da kažu da nema novih saznanja, srpske će, verovatno, reći kako Priština, Euleks i međunarodna zajednica opstruiraju istragu, a na Ivanovićevom grobu u Aleji zaslužnih građana okupiće se, verovatno, samo porodica i prijatelji

"Sva je prilika da je Oliver Ivanović streljan i da u istrazi oko njegovog streljanja neće biti nikakvog pomaka", kaže za „Vreme" Sanda Rašković Ivić, narodna poslanica i potpredsednica Narodne stranke. "Pet meseci je dugo vreme, tragovi se hlade, tako da je veoma teško da se danas dođe do nekih novih saznanja. Mislim da za to ne postoji politička volja. Njegova smrt će ostati enigma i ostaće pitanja: zašto i ko?"

Oliver Ivanović je ubijen u severnom delu Kosovske Mitrovice 16. januara ove godine nešto posle osam časova ujutro ispred prostorija Građanske inicijative "Sloboda, demokratija, pravda" čiji je bio predsednik. Pogođen je sa šest hitaca u gornji deo grudnog koša. Iskrvario je do smrti pre dolaska hitne pomoći. Atentatori su pobegli automobilom opel astra, koji je jedan sat kasnije pronađen zapaljen u drugom kraju grada severno od Ibra. Domaći i strani političari i državni funkcioneri odmah su oštro osudili atentat na Ivanovića i uglavnom se složili da ovo ubistvo destabiliše ionako krhke od-

D ZABORAVA

ISPRAĆAJ I ŽRTVA:
Sahrana Olivera Ivanovića
Foto: Zoran Žestić/ Tanjug; Milovan Milenković

nose Beograda, Prištine i ostalih zainteresovanih za rešenje kosovskog problema. Predsednik Srbije Aleksandar Vučić je na konferenciji za medije posle sednice Saveta za nacionalnu bezbednost, održane istog dana kad je ubijen Ivanović, izjavio da je u pitanju teroristički akt i da će "Srbija preduzeti sve mere koje su neophodne, a to sam obećao i supruzi Olivera Ivanovića, i pronaći ćemo ubicu ili ubice". Nešto kasnije je dodao: "To je posao Kosovske policijske službe (KPS), u drugoj liniji Euleksa, a ako oni ne zatvore istragu, mi ćemo. Ako to ne učine oni, učinićemo mi." Kao da ga je poslušao, predsednik Kosova Hašim Tači je rekao: "Pozivam organe reda da što brže rasvetle okolnosti njegovog ubistva i da izvršioce zločina izvedu pred lice pravde", dok je KPS raspisao nagradu od 10.000 evra za informacije o ubistvu Ivanovića. Svi su se uzdržavali od komentarisanja istrage i mogućih motiva zločina, a Vučić nije mogao da odoli a da još jednom ne naglasi svoju dobru informisanost: "Ne bih da spekulišem na taj način, ali ima mnogo interesantnih detalja koji ukazuju na moguće počinioce", intrigirao je javnost na pomenutoj konferenciji.

Mesec dana kasnije, ni Tači ni Vučić nisu se libili da progovore o mogućim motivima za atentat na Ivanovića. Hašim Tači je 17. februara u intervjuu za Televiziju N1 rekao: "Istraga se nastavlja i za sada nema indicija da je u pitanju etnički motivisan slučaj. Prvi podaci ukazuju na kriminalne, mafijaške motive." Tači je dodao da postoje "kriminalne strukture povezane s određenim političkim krugovima" i zaključio da će „istina izaći na videlo iako će to nekog boleti". Dva dana kasnije gostujući u emisiji "Ćirilica" na TV Hepi Aleksandar Vučić je bio konkretniji. Na pitanje glavnog i odgovornog urednika NIN-a Milana Ćulibrka da li je tačno da je Oliver Ivanović neposredno pre ubistva obavestio Bezbednosno-informativnu agenciju da dobija pretnje, Vučić je odgovorio da je više puta razgovarao sa Ivanovićem, da "su znali za sve njihove sukobe, političke i ne uvek političke". Zatim je, a da ni Ćulibrk, ni voditelj Milomir Marić nisu pomenuli nijedno ime, rekao: "Postojao je sukob između njega (Olivera Ivanovića) i gospodina Radojičića. Da? Jel' to neka tajna, nekome?" Milan Radojičić je biznismen sa severa Kosova koji je uložio "neki novac u kamione", kako sam kaže. Kaže i da njegova majka i supruga imaju butik, drugi kažu da ima i »

Foto: M. Milenković

Ne želim da kažem da je ovaj establišment koji danas vodi Srbiju imao najviše koristi od ubistva Olivera Ivanovića, ali je očigledno da je on smetao

– Sanda Rašković Ivić

restoran "Grej" u Kosovskoj Mitrovici, u vezi sa tim kamionima Viši sud u Beogradu oslobodio ga je optužbe za zloupotrebu službenog položaja, a navodno, ima značajnu ulogu u zajednici Srba na Kosovu. Ima ga na snimku gde se pije šampanjac sa liderom Srpske liste Goranom Rakićem i Markom Đurićem, direktorom Kancelarije za KiM Vlade Srbije povodom pobede na lokalnim kosovskim izborima u oktobru prošle godine i skandira: "Aco, Srbine!" U nastavku emisije Vučić je rekao da su Ivanović i Radojičić u sukobu još od 2000, da "ne odbacuje mogućnost" da je Radojičić učestvovao u Ivanovićevom ubistvu, pritom se pitajući da li je "on glup ili lud ili dovoljno bahat, jer je znao da će svi da upere prstom u njega zbog sukoba koji traje 10-15 godina". Još je dodao da sa Radojičićem nikada nije razgovarao, ali da je "možda bio na nekom sastanku" na kojem je bio i Vučić.

STRAH OD ODMAZDE

Sedam dana posle gostovanja u "Ćirilici", BIRN pušta u javnost deo intervjua koji im je Oliver Ivanović dao u oktobru 2017. a za koji je molio da se ne objavljuje, "plašeći se moguće odmazde". Ivanović je tada rekao da severom Kosova upravljaju "neformalni centri moći" sa kojima je povezan i Milan Radojičić. „Centar moći nije u zgradi opštine, nego zgrada opštine potpada pod ovaj drugi, neformalni centar moći", rekao je Ivanović i dodao: „Predsednik je pomenuo Milana Radojičića, što mene zabrinjava iskreno rečeno, strašno me zabrinjava da on uzima njega kao primer borca za opstanak srpstva na Kosovu." Ivanović je mislio na jednu od mnogobrojnih Vučićevih konferencija za medije održanu 12. septembra prošle godine gde je predsednik Srbije poručio ljudima sa Srpske liste da se bore za svoj narod: "Hvala im što čuvaju Srbiju na Kosovu i Metohiji, jer je čuvaju oni. Oni i njihova deca. I Rakićeva i Jeftićeva. I svakog od njih. I Radojičićeva i Stojanovićeva. I Kostićeva i ne znam čija još. Svako njihovo dete čuva Srbiju na Kosovu i Metohiji."

Sa druge strane, jedan od političkih lidera Srba na severu Kosova Marko Jakšić je za dnevni list "Danas" izjavio da je "predsednik izmislio priču o sukobu između Ivanovića i Radojičića". Jakšić je rekao da je Radojičić iz Đakovice, odakle je 1999. otišao u centralnu Srbiju, a da se u Kosovsku Mitrovicu doselio tek 2004. ili 2005. godine. "Dobar deo tog perioda družio sam se Oliverom Ivanovićem", rekao je Jakšić i dodao: "Mislim da on nije ni poznavao Radojičića, pa samim tim nije ni mogao da bude s njim u sukobu još od 2000. godine. Čak ni posle 2004, jer Radojičić nije bio politički faktor. Drugo je pitanje zbog čega sad Vučić Ivanovićevo ubistvo želi da svede na lični sukob."

Istragu o ubistvu Olivera Ivanovića je prva dva meseca sprovodilo Osnovno tužilaštvo u Kosovskoj Mitrovici da bi je posle preuzelo Specijalno tužilaštvo Kosova. Predsednica Evropskog pokreta Srba sa Kosova i Metohije Rada Trajković smatra je to osnovni problem istrage: "Srbi su najbrojniji među istražnim organima koji su prvi vršili uviđaj. Svi su se na severu Kosova hvalili da su rezultati pregovora fantastični u smislu da su 95 posto pripadnika policije na severu Srbi. Važno je napomenuti da je najveći broj tih policajaca bio u sistemu države Srbije, a kasnije su prebačeni u kosovski sistem. Ista je situacija i u pravosuđu. Tako da je sve ono do čega je istraga došla u prva dva meseca bilo odmah dostupno državnim organima Srbije. Ja mislim da je u tom periodu uticaj i kontrolu nad istragom imala država Srbija, u dobroj meri više nego Priština. Nakon dva meseca, Priština se setila da treba istragu da izoluje od uticaja politike, pa je sve prebačeno u Specijalno tužilaštvo Kosova. Time su poprilično zatvorili istragu. Sada se ponovo saslušavaju svedoci koji su već dali izjave Osnovnom tužilaštvu u Kosovskoj Mitrovici."

Sanda Rašković Ivić tvrdi da je tačno da u kosovskim istražnim organima rade Srbi, "ali po albanskim protokolima. Ja uopšte ne želim da impliciram da su Olivera Ivanovića ubili Albanci. Ako me pitate da li su ga ubili Albanci, ja mislim da nisu. Moram da dodam, kao neko ko je bio protivnik potpisivanja Briselskog sporazuma, da je izvlačenje srpskog pravosuđa sa Kosova i Metohije i stavljanje svega pod kapu Prištine, na neki način, onemogućilo srpsku stranu da napravi jednu relevantnu istragu u vezi sa ubistvom Olivera Ivanovića."

Da spekulacije Rade Trajković o informacijama iz istrage do kojih su srpske vlasti mogle da dođu nisu bez osnova, potvrdio je 17. marta sam predsednik Vučić kada je u čuvenom obraćanju naciji izneo podatke o demografiji u Srbiji i najavio da će se za dve nedelje srpske službe oglasiti o ubistvu Olivera Ivanovića. "Ne mislim da će se mnogi iznenaditi", rekao je Vučić i dodao: "Iznenadiće se oni koji su znali krivca unapred. Nisam želeo danas da mi neko kaže da zloupotrebljavam dvomesečnu tragediju." Od ovog obećanja do danas ostalo je samo obećanje. "Pa, zar vas to čudi?", lakonski pita Sanda Rašković Ivić: "Vučić malo-malo pa daje izjave sličnog karaktera. Sećate se ubistva Jelene Marjanović u aprilu 2016. kada je Aleksandar Vučić rekao da će za vikend biti obelodanjeno ko je ubica. Zatim je više puta govorio da samo što nije rešen taj slučaj,

MESTO ZLOČINA: Severna Mitrovica
Foto: Bojan Slavković / Tanjug AP Photo

tako je isto i kod ubistva Olivera Ivanovića. Vučić voli da daje obećanja koja, uglavnom, ne ispunjava."

KAMEN U CIPELI

Politički uticaj Olivera Ivanovića se, praktično, istopio kada je uhapšen u januaru 2014. pod optužbom za ratni zločin. Dve godine kasnije osuđen je na devet godina zatvora, a u februaru 2017. prvostepena presuda je poništena i naloženo novo suđenje. Potom je bio u kućnom pritvoru, a od aprila prošle godine branio se sa slobode. "Njegovo hapšenje vezano je za projekte kojima je mafija preuzela politiku na severu Kosova", kaže Rada Trajković i nastavlja: "Ja sam, recimo, saznala u ambasadi jedne vrlo značajne zemlje da je njihov ambasador dva dana zvao Keti Ešton i vršio pritisak da se to ne uradi, ali to je, nekako, u Briselu dogovoreno. Nažalost, to hapšenje je bilo strašno, najverovatnije je išlo uz obećanje da će se sve ostvariti ako Oliver bude smenjen. Ja sam tako to doživela." Ivanović je bio kandidat za gradonačelnika Kosovske Mitrovice na prošlogodišnjim izborima, na kojima niko nije imao šanse za pobedu osim Srpske liste. Tri meseca pre toga zapaljen mu je automobil. "Oliver Ivanović je bio umereni srpski političar, on je bio čovek koji je među Srbima zaista bio omiljen", kaže Sanda Rašković Ivić: "To što on nije izabran za gradonačelnika Kosovske Mitrovice nije do Ivanovića nego, upravo, zastrašivanja Srpske napredne stranke koja je, na jedan vulgaran način, favorizovala svog kandidata. Ne želim da kažem da je ovaj establišment koji danas vodi Srbiju imao najviše koristi od ubistva Olivera Ivanovića, ali je očigledno da je on smetao. Smetao je kriminalcima, smetao je neiskrenim ljudima, smetao je onima koji su ekstremno nastrojeni." Rada Trajković tvrdi da je Oliver Ivanović doprineo očuvanju severa Kosova i Metohije: "Oliver Ivanović je hteo da politiku odvoji od mafije. I to ga je koštalo glave. On je svojim stavovima mogao da se suprotstavi i najjačima. On je kontrolisao, kako su ih zvali, 'grupu mostardžija' i bio je glavni pregovarač između Srba sa Kosova, države i međunarodne zajednice. Među srpskim liderima koji su se profilisali na Kosovu posle povlačenja naše države, bilo je neslaganja, ali je bio konsenzus da ne prihvatamo nezavisnost. Možda smo mi imali različite metode za procese na Kosovu, ali svi smo bili jedinstveni u vezi sa krajnjim ciljem. Oliver je bio deo tog istog projekta. Njega niko ne može da optuži za izdaju."

"On je, verovatno, smetao ovakvom rešenju kosovskog pitanja jer je bio umeren i bio je čovek istinskog kompromisa", kaže Sanda Rašković Ivić i zaključuje: "Ovo što sada radi Aleksandar Vučić nije kompromis."

Sigurno je da Beograd i Prištinu ubistvo Olivera Ivanovića žulja kao kamen u cipeli i ne vole mnogo kad ih neko podseća na to. Za mesec dana navršiće se šest meseci od ubistva, mediji će još jednom postavljati neprijatna pitanja dokle se stiglo u istrazi, kosovske će se vlasti, verovatno, setiti da kažu da nema novih saznanja, srpske će se, verovatno, setiti da kažu Priština, Euleks i međunarodna zajednica opstruiraju istragu, a na Oliverovom grobu u Aleji zaslužnih građana okupiće se, verovatno, samo porodica i prijatelji.

"E, tu na groblju...", kaže pokojni Janko Savski, lik iz drame *Sabirni centar* Dušana Kovačevića, "... svako od nas počinje svoj život iz početka: prvi dan, prva nedelja, šest nedelja, šest meseci, prva godina, druga godina... deset godina, dvadeset... a onda polako, počinjemo da umiremo i po drugi put – u sećanjima." ¶

RADOSLAV ĆEBIĆ

Put u savez

Izborom Zorana Lutovca za predsednika stranke i njegovim jasnim opredeljenjem ka opozicionom udruživanju pojavio se tračak nade u moguće uspostavljanje neke nove, buduće političke ravnoteže

OPOZICIONAR: Zoran Lutovac
Fotografije: Dimitrije Goll /Tanjug

Svaki izbor novog rukovodstva Demokratske stranke, a pogotovo posle prelomne 2012, bio je mnogo više od puke simbolike i nasledne smene stranačke vlasti. Demokrate su te godine u paketu izgubile vlast i u parlamentu i u kabinetu predsednika republike. Od tada su četiri puta, na svake dve godine, menjali svoje čelnike i rukovodstva. Kako bi koji izbori dolazili i postavljali nove zadatke i visoke prepreke pogotovo za predsednike, tako bi na kraju bio registrovan još veći izborni krah stranke. Ubrzo bi usledili novi unutarstranački izbori i biran novi predsednik koji bi obećavao kraj prethodne epohe, zauzimanje novog stranačkog kursa i zaokret ka uspehu, ka boljim izbornim rezultatima. Gledajući po tome, razlike nema ni danas, pogotovo kada je startna pozicija DS najlošija do sada – ispodcenzusnih 2,25 odsto u najtvrđem, beogradskom biračkom telu, na poslednjim izborima.

Novoizabrani predsednik demokrata Zoran Lutovac najavio je zato u svom mandatu stranačko zbijanje redova, povratak poverenja građana, kao i to da DS mora biti jedan od stubova budućih saveza koji će preporoditi Srbiju. Izbor Lutovca, koji je među ostalim kandidatima najjasnije i najvoljnije isticao potrebu da se DS pridruži Đilasovom Savezu za Srbiju, po jednima je poslednja šansa i prva nada da će stranka preživeti i ponovo stati na svoje noge, dok su drugi, prezasićeni promenama na vrhu koje dovoljno dugo u kontinuitetu okrunjuju i stranačko i biračko telo, i dalje malodušni. Međutim, ono što ostaje kao nesporna vrednost ovih izbora, i kao prijatno osveženje, jeste to što su demokrate značajnom većinom glasova pokazale da svoju stranku žele da vrate na put izvornog "demokratskog" čistunstva, i preko čiste, neokrnjene biografije svog novog čelnika, i preko njegovih nedvosmisleno opozicionih stavova.

NOVI LJUDI U VRHU STRANKE

Utisak o pobedi opozicije unutar DS-a, onoliko koliko je sam po sebi *a priori* nelogičan toliko je i pojačan spekulacijama o Vučićevim prstima umešanim u ove izbore. Pisali su o tome zdušno svi mediji, i ozbiljni i tabloidni, i verovatno nema novinara koga bi mogla da zaobiđe, recimo, informacija dobijena od dobro obaveštenih izvora o tome da postoji saradnja između Dragana Šutanovca i Aleksandra Vučića. Vučić je, navodno, obećao demokratama učešće u budućoj vladi u zamenu za podršku pri rešavanju kosovskog pitanja i promeni Ustava. Odmah se mora reći i to da je vrh demokrata slične insinuacije žustro negirao, međutim, debeli crv sumnje je ostao, pogotovo jer su se javno, preko društvenih mreža, oglašavali i sami članovi ili bivši članovi stranke. Janko Veselinović, predsednik Pokreta za preokret i nekadašnji dugogodišnji funkcioner DS-a, na Tviteru je napisao: "Opasnost da DS ostane pod okriljem Aleksandra Vučića nije opasnost samo za tu stranku, već mnogo šire. Ukoliko se članstvo tome ne suprotstavi, dobićemo još jedan LDP ili LSV. Ako budu poraženi 'vučićevci', stranka bi mogla da stane na noge i pridruži se borbi protiv diktature". Da li će i koliko uspešno Vučić umešati prste u izbore demokrata, postalo je pitanje koje se uprošćeno prevodilo kao "da li će na izborima pobediti Gordana Čomić", a sve na osnovu medijskih "poverljivih saznanja" da je Šutanovac podržao njenu kandidaturu.

S druge strane, burno je medijski naglašavano i to da Đilas preko Lutovca želi svog čoveka na čelu DS-a, pre svega jer mu je ta stranka potrebna zbog već izgrađene infrastrukture. Kao i da njegovu kandidaturu "gura" preko svojih uticajnih kumovskih, crnogorskih veza.

Između te dve najjače izborne opcije, iako su u igri bila tri kandidata (Gordana Čomić, Zoran Lutovac i Branislav Lečić), demokrate su odmah, u prvom krugu izabrale ovu drugu, opozicionu. Lutovac je dobio 659 glasova, Gordana Čomić 468, a Lečić 123. Izabran je tako sedmi po redu predsednik DS od obnove stranke 1990, i četvrti po redu od dolaska vlade Dačić-Vučić na vlast 2012. godine. Izabrano je i pet novih potpredsednika. Aleksandra Jerkov, koja je od 2013. kada je podnela ostavku na sve funkcije u Ligi socijaldemokrata Vojvodine, pristupila Demokratskoj stranci, danas je portparolka DS,

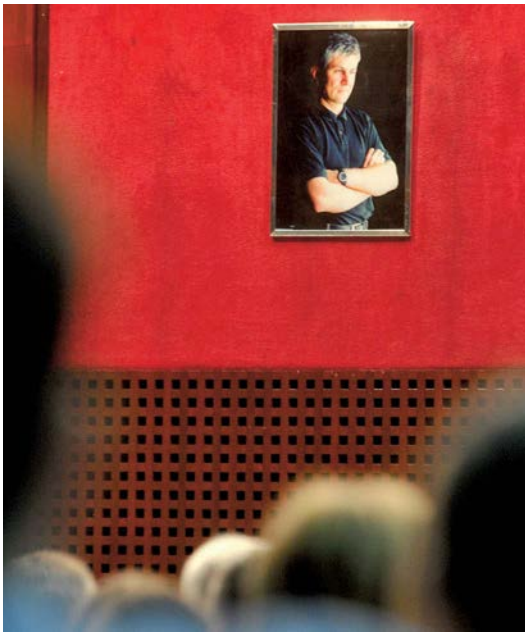
članica Predsedništva stranke, narodna poslanica u Skupštini Srbije. Dragoslav Šumarac, profesor na Građevinskom fakultetu u Beogradu, v.d. predsednika Gradskog odbora DS, a na to mesto izabran je nakon ostavke Balše Božovića. Takođe, Šumarac je i nekadašnji ministar građevine u vladi Zorana Đinđića. Saša Paunović, član DS-a od 1992, demokratski gradonačelnik Paraćina u nekoliko mandata 2004, 2008, 2012, 2016. godine. Dragana Rakić, odbornica DS-a u Vršcu, članica Izvršnog odbora stranke. Posle autorskog teksta u "Danasu" u kome otvoreno kritikuje predsednika Vučića i premijerku Brnabić doživljava niz uvreda lokalnog portala, što javno iznosi, a potom biva prebačena na drugo radno mesto u vršačkoj biblioteci, koje je, po navodima, ispod njenih kvalifikacija. Dejan Nikolić, čelnik demokrata u Sokobanji, od 2008. u nekoliko mandata narodni poslanik u Skupštini Srbije. Za predsednicu Političkog saveta DS izabrana je široj javnosti manje poznata dr Mirjana Rašević, naučna savetnica, upravnica Centra za demografska istraživanja pri Institutu društvenih nauka. Direktorka Instituta bila je od 2002. do 2015. godine. Članica DS-a od 1990, a članica Političkog saveta stranke od 2016. godine.

Sastavljajući svoj tim, Lutovac je očito poštovao nekoliko kriterijuma: dug stranački staž i privrženost demokratskoj ideji od samih početaka stranke, profesionalnu stručnost članova dugo već pritajenih u senci partijskih "džinova", energičan, uspešan deo članstva, pritom, dovodeći ga u većoj meri sa lokala. Time je, izgleda, u samom startu želeo da otkloni "prvi razlog zašto je DS izgubio poverenje građana", koji je, po njegovim rečima "taj što su jedni te isti ljudi godinama u vrhu stranke, bez obzira na rezultat".

UJEDINJENJE KAO SPAS

No, pitanje svih pitanja najnovijih izbora u demokrata bilo je: ide li DS u savez sa Đilasom ili ne? Razlog je prilično jasan, počev od toga što je do aktuelnog izbora za lidera stranke i došlo zbog kraha DS u Beogradu i ostavke Šutanovca, koji prethodno nije podržao Đilasa. I to u okolnostima kada je Đilas po svim anketama "razbijao" kao najjači opozicioni učesnik, na kraju i osvojio 19 odsto glasova, i kada demokrate ne premerivši dobro svoje snage i ne verujući u pesimističke ispodcenzusne prognoze, odlučuju da na izbore idu samostalno. Zapravo, u koaliciji sa Socijaldemokratskom strankom, Novom strankom i Zelenima, što nije mnogo pomoglo boljem rezultatu.

Priča o Savezu za Srbiju koji formira Dragan Đilas, kao nastavak političke borbe nakon izbora, postala je nezaobilazna i redovna tema u političkoj agendi Srbije. Od pitanja kako će taj savez funkcionisati, do toga ko će sve u njega ući, jedno od najvažnijih je i to da li će se savezu priključiti i dalje dominantna, po svojoj tradiciji, infrastrukturi, kadrovskoj snazi, Demokratska stranka. Izborom Zorana Lutovca ta dilema je, čini se, konačno razrešena, pa se može računati da je opozicioni blok ovim potezom znatno, ako ne i presudno, ojačan. "Stranka je apsolutno spremna na udruživanje opozicije u Savezu za Srbiju Dragana Đilasa", rekao je Lutovac, uz komentar da su kompromisi potrebni i opoziciji i Srbiji.

TRADICIJA PRINCIPA SMENJIVOSTI: Zoran Đinđić

Oduševljenje zbog toga nije bilo lako sakriti, pa su Đilasova tviter čestitka upućena Lutovcu i demokratama "Čekamo vas u Savezu!", kao i njegov dolazak na pobedničku proslavu dočekani s prezrenjem od naprednjačkog tabora. Usledila je njihova zaglušujuća reakcija kako je Lutovac Đilasov kandidat, te da je »

Odgovornost za neuspeh

PRVI PREDSEDNIK I DOSADAŠNJI PREDSEDNIKDS-a: Dragoljub Mićunović i Dragan Šutanovac

Sve dosadašnje promene na čelu Demokratske stranke imale su jednu konstantu, jedan isti razlog, a to su – loši izborni rezultati. I sva potonja rasula, procepi, isključenja iz stranke ne mogu osporiti niti umanjiti taj demokratski model kojem je stranka, uprkos svemu, ostala verna.

Ako se podsetimo, prvi predsednik stranke Dragoljub Mićunović, izabran na stranačkoj skupštini u februaru 1990, na kojoj je i formalno bio obnovljen rad DS, podneo je ostavku 1994. godine. Na prvim višestranačkim izborima u Srbiji, u decembru 1990, pod njegovim rukovodstvom DS je osvojio sedam mandata. Samim razvojem stranke i uvođenjem novih strategija u odnosu prema biračima, Zoran Đinđić je nadahnuto kao nosilac kampanje za republičke izbore 1993. doprineo da DS osvoji 29 mandata. Unutrašnje tenzije i različite strateške koncepcije između te dve struje dovele su do prve velike smene, do ostavke Mićunovića i izbora Đinđića za predsednika stranke.

Ubistvo premijera i predsednika stranke Zorana Đinđića 12. marta 2003. tragično je zatvorilo jednu važnu i veliku epohu demokrata. Za novog predsednika DS u februaru 2004. izabran je Boris Tadić, koji je na tadašnjim izborima ubedljivo pobedio protivkandidata Zorana Živkovića i nastavio sigurnu vladavinu demokrata. Sve do 2012, tačnije do predsedničkih izbora u kojima na političkoj sceni Srbije dolazi do velikog preokreta. Zbog izgubljenih izbora i pobede Tomislava Nikolića, Tadić je odlučio da se ne kandiduje ponovo na vodeću stranačku funkciju, a za novog predsednika izabran je Dragan Đilas, gradonačelnik Beograda i dotadašnji zamenik predsednika stranke. No, vanredni parlamentarni izbori 2014. doveli su do još jednog preokreta u stranci. Iako je izašao na izbore u koaliciji, DS je jedva prešao cenzus i osvojio 6 odsto glasova. Na tadašnja očekivanja da Đilas podnese ostavku na čelu stranke, on je odgovorio novom kandidaturom za istu funkciju. Protivkandidat je bio Bojan Pajtić kome su odbornici DS dali šansu birajući ga za predsednika.

Na parlamentarnim izborima 2016. DS sa Pajtićem na čelu takođe jedva prelazi cenzus, pri čemu osvaja tri mandata manje. Unutarstranački izbori održani iste godine doveli su Dragana Šutanovca na čelo stranke, sa osvojenih više od 50 odsto glasova demokrata. Time je ubedljivo pobedio protivkandidate Pajtića, Lutovca i Antića. Posle svega godinu i po dana predsednikovanja, od septembra 2016. do marta 2018. Šutanovac je podneo ostavku zbog loših rezultata na beogradskim izborima i pada DS ispod cenzusa, na 2,25 odsto. Početkom juna izabran je novi predsednik stranke, Zoran Lutovac.

Izborna saga demokrata ima jednu dobru stranu, a to je njihova tradicionalna odgovornost za neuspeh. Reč je ne samo o sferi partijskog i ličnog interesa nego i o moralnoj odgovornosti cele stranke zbog koje predsednici ili podnose ostavke ili bivaju kažnjeni neizborom, što je model političkog ponašanja iznikao direktno iz jezgra demokratije.

stranka praktično preuzeta i da je izgubila prvobitnu samostalnost, svoj identitet. "Nisam Đilasov kandidat", odgovorio je Lutovac, "bio sam kandidat većine u Demokratskoj stranci koja želi promene i udruživanje opozicije kako bismo postali relevantan politički faktor."

Na primedbe o prirodi stranačkog udruživanja, Lutovac je odgovorio: "Neophodno je naći najmanji zajednički sadržalac da se dogovorimo oko nespornog za sve stranke, bez obzira na ideološke razlike, da se opredelimo da se izborimo za neke stvari koje nismo uspeli kada smo imali šansu. Drugu ne smemo da propustimo. Građani su nam poslali poruku da moramo da nađemo zajednički jezik oko njima bitnih stvari, to oni očekuju i to nije stvar izbora, već nužnosti, a odgovorne i autentične opozicione stranke moraju da se ponašaju u skladu s tim."

Ako se ovo "autentične opozicione stranke" stavi pod lupu, videće se da je upravo to kriterijum po kojem će se demokrate dalje udruživati. Po poslednjim izjavama, Lutovac ne odbacuje ni saradnju sa Dverima, "na određenim temama i uprkos ogromnim razlikama". Budućem opozicionom savezu, ako do njega dođe, može se tako pripisati dosovska receptura široke ideološke lepeze koja nije dugo potrajala, ali je *de facto* obavila zadatak zbog kog je nastala, a to je smena Miloševićeve vlasti. S obzirom na to u kojoj meri se istorija uopšte ponavlja, s obzirom na specifičnost današnjih prilika, odnosa snaga, kao i samih aktera, svako dalje upoređivanje s DOS-om bilo bi više nego izlišno.

Istina je, međutim, da se iz ovakvog opredeljenja demokrata rađa kao iz kakvog predugačkog, mračnog tunela tračak nade u moguće uspostavljanje političke ravnoteže u budućnosti. Plus, ako Lutovac bude ostao čvrst u nameri da stvari sagledava iz donjeg rakursa, iz potreba glasačke baze, i na tim osnovama iznova bude pozicionirao stranku, što je nagovestio čim je izabran za njenog predsednika, i ako stvarno bude istrajan u tome, nije isključeno da bi demokrate i njihove birače jednog dana moglo sačekati i obostrano međusobno "istorijsko pomirenje". ¶

IVANA MILANOVIĆ HRAŠOVEC

TEOFIL PANČIĆ

Cenzura i osećaji

"Slučaj" Borisa Dežulovića i Oslobođenja jedan je od simptoma spajanja klasične i "postmoderne" varijante kastriranja medijskog govora

Postoji otprilike tuce ljudi koji pišu za novine (i portale) u vidu zanata, a čije sve, baš sve čitam i ne pitam: ako pišu o hortikulturi ili o kabuki teatru, okej – čitaću o hortikulturi i kabuki teatru. Srećom, doduše, vrlo retko pišu o tome... Ti ljudi žive u raznim gradovima rahmetli SFRJ, ali je zanimljivo da ih skoro polovina živi u malom i po mnogo čemu (osim po klimi) za život nepogodnom Splitu; više ih je tamo nego u Beogradu i Zagrebu zajedno... A da me primoraju da jednog među njima izdvojim, ni to mi ne bi bilo teško: bio bi to Boris Dežulović. Zašto? Pa, kako bih vam rekao... Ima u tom tucetu bar jedan obrazovaniji od njega, ima drugi čisto literarno darovitiji, ima treći oštriji, ima četvrti duhovitiji (a nije, bog te veselio, lako biti duhovitiji od Dežulovića!), ima peti ne-znam-već-šta, ali niko nema sve te vrline tako izbalansirane kao on, ako me razumete, a siguran sam da me razumete ako ga čitate. Ako pak ne, šta uopšte radite u životu?!

Između ostalih svojih angažmana, Dežulović je sedam i kusur godina ispisivao kolumnu u sarajevskom Oslobođenju. Ona bi najčešće počinjala dežurnim motivom kako ga, ko biva, u dva sata noću iz kafane naziva Kožo da mu ispriča vic jer eto, "ima on taj običaj, da zovne u gluho doba iz kafane da ispriča vic" (ko je Kožo? Neupućeni misle da je izmišljena ličnost, ali daleko od toga! Imao sam zadovoljstvo da upoznam gospodina). A onda bi od tog vica Dežulović ispredao jednu od svojih sjajnih fenomenoloških opservacija na temu eksjugoslovenskih gluposti, u Oslobođenju, dakako, ponajviše bosanskih, a od bosanskih ponajviše bošnjačkih. Jer, takav vam je Dežulović, kao Frljić: najslađe mu je pljuvati u bunar iz kojeg pije vode...

E pa, tome je prošle hefte došao kraj. Neću ovde detaljisati kako i zašto, uputiću vas radije na njegov oproštajni tekst *Nema više zajebancije*, dostupan na sajtu Oslobođenja. Enivej, za lenje, tek ovoliko: Dežulović je namerio da se na svoj način pozabavi em idiotskim em prilično blasfemičnim lupetanjem Bakira Izetbegovića o Erdoganu kao novom "božijem poslaniku" i tako to, ali je Oslobođenje zaključilo da to ne mere u novine (a pali su tu, ako dobro razumem, i neki Bakirovi telefonski pozivi...) jerbo da, pazi sad, vređa verske osećaje građana, pa ni to ne beše dovoljno, nego još tu nemilu stvar čini baš na početku svetog meseca Ramazana... A gde ćeš ti, bolan ne bio, usred Sarajeva i usred Ramazana biti Boris Dežulović?! Mislim, može, ali smanji malo doživljaj! Samo, šta vredi kad je to nemoguće jer Dežulović sa *smanjenim doživljajem* više nije Dežulović? Zamislite Dežulovića kako nervozno prebira po kalendaru pitajući se kad će već jednom da prođe taj Ramazan pa da se raspusti?

Kako god, kolumna nije izašla, a B. D. je zaključio da mu u takvom društvu više nije mesto te se zahvalio na pažnji i odjavio se (tekstom koji se sasvim primereno završava porukom: "Jebali vas osjećaji!"), i tako je Kožo prestao da ga zove iz kafane u dva posle ponoći da mu ispriča vic.

Šta je poenta ove priče? Kao što Dežulović i ostali mitski osnivači Ferala samim svojim imenima nose jak simbolički naboj, tako naboj slične vrste nosi i Oslobođenje: list ozbiljan i uravnotežen, građanski i sekularan, suprotstavljen nacionalističkim opcijama i verskom fundamentalizmu pre, za vreme i posle rata. U Sarajevu i posleratnoj Bosni, bogme, i svojevrsni znak svetonazornog raspoznavanja: zna se koji i kakvi uz kahvu merače, te daju oglase i umrlice u Oslobođenju, a koji i kakvi u Avazu i drugde... Ili se znalo? Ma ne, zna se još uvek, ali iz dana u dan sve manje, a u tome i jeste gvint: u tihom, postepenom glajhšaltovanju metodološki sličnom famoznom kuvanju žabe. Ono je u toku u mnogim uglednim i ozbiljnim medijima širom SFRJ (a i šire, dakako), negde zbog jasnih ili mutnih promena vlasničke strukture, drugde zbog besparice koja tera u nedostojne kompromise, na nekom trećem mestu zbog neke treće kalkulacije onih koji medije "imaju", onih koji medijima upravljaju, i onih koji ih uređuju, na četvrtom zbog brutalne političke okupacije redakcija (primer Politike je znakovit, baš kao i serija njenih rastanaka s kolumnistima i komentatorima nevoljnim da obuzdaju jezik u skladu s novim smernicama). "Dežulovići" su tu zgodan mamac za određenu vrstu publike, ali bi valjalo da se ipak ne uživljavaju preterano u svoju ulogu, da znaju da stanu na loptu: ma važi, budi ti, braco, taj, kako se ono zove, Dežulović, ali nemoj baš uvek i baš skroz...

Uzroci i motivi ovog glajhšaltovanja najčešće su banalni i prozirni, i najčešće spadaju u evergrin žanr intervenisanja političke i ekonomske moći u slobodu medija. Ali ipak, i brdoviti Balkan se *(post)modernizuje*, pa je sve češće i da se preventivna ili a posteriori cenzura sprovodi stvarno zbog uredničkog ili vlasničkog osećanja nelegitimnosti "vređanja nacionalnih i verskih osećanja" i tome sličnog, što je tipična cenzura sa desno-konzervativnih pozicija, a ponegde, za sada daleko ređe, mahom u slabo uticajnim online medijima specifičnih društvenih grupa koje sebi – s razlogom ili bez njega – pripisuju avangardnu i emancipatorsku ulogu, i zbog ogrešenja odviše razigranog autora/ke o neki od sve napornijih tabua "političke korektnosti", što je, pak, fetiš levo-liberalnog mediokritetstva. Sve dok se i jedni i drugi i treći, i sleva i zdesna i iz sredine, ne nađu zagrljeni i na gomili, u istom ništavilu (samo)kastriranosti, nesposobni da izreknu bilo šta supstancijalno, te bez ikoga ko bi ih, uostalom, čitao i čuo. ¶

Preko granice "norm

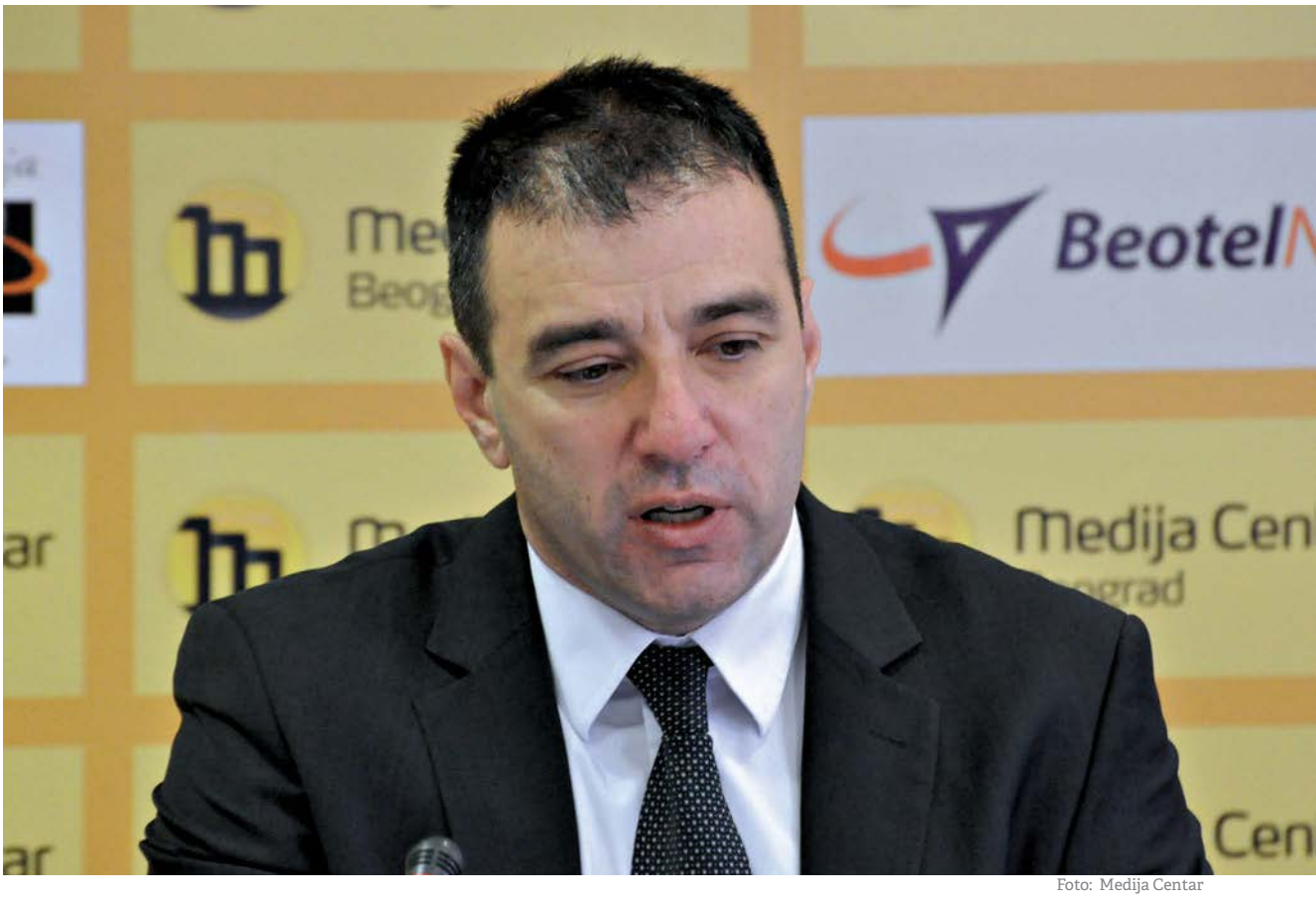

Foto: Medija Centar

Srbija je članica Saveta Evrope i prihvatila je određene obaveze. Ukoliko se ustanovi da ima kršenja obaveza, to će biti konstatovano u izveštaju i biće date preporuke za unapređenje. Nama koji smo žrtve to će poslužiti da dokažemo da postoji organizovano nasilje prema političkim neistomišljenicima od strane države koju je oteo SNS

Krajem prošle nedelje, beogradski mediji izvestili su o pismu koje je predsednik Opštine Paraćin Saša Paunović poslao Savetu Evrope, žaleći se na pritiske koje u Srbiji trpe opštine u kojima na vlasti nije Srpska napredna stranka. Njegovu inicijativu podržali su i gradonačelnik Šapca Nebojša Zelenović i predsednik Opštine Čajetina Milan Stamatović. Ova tema je uvrštena u dnevni red sednice Komiteta za monitoring Kongresa lokalnih i regionalnih vlasti Evrope 28. juna u Istanbulu, na kojoj će govoriti predsednik opštine Paraćin Saša Paunović. Ukoliko Komitet to odobri, sledeći korak je slanje misije u Srbiju kako bi ustanovila stanje na terenu.

Saša Paunović u razgovoru za "Vreme" kaže da je kap koja je prelila čašu bio pokušaj aktivista povereništva SNS-a u Paraćinu da silom prekinu sednicu skupštine opštine koju smo zakazali 27. aprila: "To je bio znak da smo izašli iz 'normalne zone' maltretiranja, koje se do tad manifestovalo neprekidnom kampanjom putem 'medija' i društvenih mreža kojom su kriminalizovani ljudi iz opštinskih službi. Tog trenutka bilo je jasno da je ova kampanja bila zapravo uvod i opravdanje za stvarnu primenu nasilja da bi se ostvarili njihovi politički ciljevi."

"VREME": Kako je izgledao pokušaj pripadnika SNS-a da spreče održavanje skupštinske sednice?

SAŠA PAUNOVIĆ: Noć pred sednicu obavešten sam od ljudi iz SNS-a da su na sastanku dogovorili da upadnu na sednicu, isteraju odbornike, a da preko njihovih "medija" objave kako je "narod razljućen aferama opštinske vlasti" odlučio da "istera lopove iz skupštine", da se to zatim iskoristi za napad na odbornike, sprečavanje i drugih sednica kako bi se ušlo u zakonski rok od tri meseca za neodržavanje skupštine da bi se inicirali vanredni lokalni izbori.

Na dan sednice, dobio sam i drugu potvrdu od ljudi iz SNS-a koji se ne slažu sa primenom nasilja u politici, obavestio sam policiju, vest se raširila i po gradu i veliki broj građana okupio se u zgradi opštine pre nailaska aktivista SNS-a. Telima okupljenih građana sprečen je upad aktivista SNS-a na sednicu, istovremeno su propuštani na sednicu svi odbornici pa i oni iz lokalne opozicije, sve je snimljeno iz više uglova. Bilo je vike, vređa-

nalnog" maltretiranja

nja, narušavanja javnog reda i mira, ali sprečeni su u nameri da prekinu sednicu.

Poverenik SNS-a Nebojša Simić, koji je sutradan kao šef odborničke grupe SNS-a prisustvovao sednici veća na kojoj smo odlučili da podnesemo prijave policiji, javno je, u zapisnik, priznao da je on poveo ljude iz prostorija SNS-a, tako da nikakve dileme nema ko su bili "građani" koji su upali u zgradu Opštine, ko ih je organizovao i sa kojim ciljem.

Kako je situacija razrešena?

Posle ove održane sednice, zakazali smo još četiri u četiri uzastopna dana, sve sednice smo održali, usvojili i rebalans budžeta i time jasno demonstrirali da skupštinska većina postoji i funkcioniše bez problema. U međuvremenu je angažovana i agencija za obezbeđenje i još bolje smo se pripremili za moguće slične incidente, neće nas iznenaditi.

U pismu Savetu Evrope navodite i druge pritiske. Možete li detaljnije opisati kako oni izgledaju i navesti primere?

Oko tri stotine objava putem "medija" koje kontroliše SNS i koje zatim reemituju drugi kojima se kriminalizuju opštinski službenici, javni funkcioneri, privrednici kao i svi drugi koji sarađuju sa lokalnom samoupravom, objavljeno je u nekoliko meseci. Radi se o pravoj gebelsovskoj kampanji koja je očigledno vođena i finansirana iz jednog centra – medija tima SNS-a. Ljudi se proglašavaju kriminalcima i siledžijama, a objavljuju se totalne laži, ne objavljuju se demantiji, zatim se drugim kanalima i putem "medija" tim ljudima preti hapšenjem, pritvorom koji će se "organizovati dok ne popuste bez obzira na to što nema odgovornosti". Ovo možda deluje naivno kad se gleda sa strane, ali je vrlo teško za sve te ljude, za njihove porodice, roditelje, decu, jer pretnja visi u vazduhu.

Lica koja se predstavljaju kao "novinari portala Srbijadanas" ili "Embargo" zatim zovu ljude i najavljuju da će o njima biti objavljen zastrašujući tekst u kome se otkriva kako su korumpirani, kako će biti uhapšeni u narednih nekoliko dana, a onda ih kontaktira neko iz SNS-a ko im objasni da ako promene stranu ili prekinu saradnju sa lokalnom samoupravom neće imati nikakve probleme.

U celoj toj kampanji učestvuju brojni funkcioneri SNS-a na državnom nivou, koji davanjem izjava u kojima komentarišu potpuno izmišljene afere daju čitavoj priči ozbiljnost jer u malom mestu kakvo je Paraćin to proizvodi veći utisak – kad neko "iz Beograda" govori o "korumpiranoj lokalnoj vlasti". Tu su naravno i organizovani i, kao što svi znamo, plaćeni botovi SNS-a iz čega je potpuno jasno da ova stranka ima čitav tim čiji je zadatak da maltretira, kriminalizuje ljude koji neće da im se pridruže, praktično plaćenu bandu ništarija čiji je zadatak da eliminiše protivnike koristeći se lažima i nasiljem. To nasilje je kod nas manifestovano i

Imali smo i dva incidenta u kojima je isto lice koje je ovih dana pretilo određenim medijima u ime SNS-a ako ne prekinu saradnju sa opštinom, pretilo i odbornicima "gepekovanjem", jedan od tih odbornika podneo je i prijavu policiji

van medija upadom u skupštinu, na mnogim lokalnim izborima prebijanjem ljudi, a znamo da je u slučaju Olivera Ivanovića ubistvu prethodilo slično organizovano medijsko nasilje. Dakle, ti ljudi su makar posredno, zbog podstrekavanja, odgovorni za najmanje jedno ubistvo, to treba otvoreno reći, i mi računamo da su zaista na sve spremni bez ikakvih granica.

Osim toga, rukovodioci u državnim ustanovama zovu odbornike i savetuju im da promene stranu, a ti rukovodioci su funkcioneri SNS-a. Šta je to ako ne pritisak, kad vas šef na radnom mestu gde radite godinama kao profesionalac pozove da pričate o politici i prelasku u njegovu stranku u radno vreme?

Imali smo i dva incidenta u kojima je isto lice koje je ovih dana pretilo određenim medijima u ime SNS-a ako ne prekinu saradnju sa opštinom, pretilo i odbornicima "gepekovanjem", jedan od tih odbornika podneo je i prijavu policiji.

Vaša pretpostavka je da iza svega stoji pokušaj raspuštanja skupštine Paraćina. Na čemu zasnivate tu pretpostavku?

Pa nije to pretpostavka, to je glavni zahtev povereništva SNS-a u Paraćinu, pošto znaju odlično da kad dođu redovni izbori nemaju velike šanse, ali bi možda mogli da učine nešto ako se organizuju vanredni izbori i kad se sva sila državnog SNS-a slije u jednu opštinu, jer to su radili i u prošlosti u drugim opštinama.

Zakon je prilično jasan kada je reč o tome kada može doći do raspuštanja. Paraćin nema nijedan od tih problema, ali ipak, ova vlast je sklona kršenju zakona. Šta sve očekujete i na šta ste sve spremni?

Da, ne postoji baš nikakav razlog za raspuštanje skupštine opštine, ali smo se pripremili i za malo verovatan scenario da Narodna skupština na osnovu zahteva grupe poslanika SNS-a donese neku "deklaraciju" kojom se traži da se zbog "afera" koje su oni sami izmislili i koje u stvarnosti ne postoje i "nezadovoljstva naroda iskazanog peticijom više hiljada građana radom optšinske vlasti" (koju je takođe SNS organizovao, ali potpise nikad niko nije video), pa da predsednica Narodne skupštine raspiše izbore. U ovom slučaju obratićemo se Ustavnom sudu i međunarodnim organizacijama. Ustavni sud, koji ne bi promptno reagovao i sprečio državni udar u režiji SNS-a u takvoj situaciji, zaista bi mogao i da se raspusti bez ikakvih posledica po pravni sistem. »

Ovaj scenario je malo verovatan, ne zato što nekom iz SNS-a sve to ne može da padne na pamet, već zato što bi to značilo da Srbija više nije demokratska zemlja, da institucije ne postoje, a svako ko ne misli kao jurišnici SNS-a imao bi posle toga odrešene ruke da se potpuno politikom bavi legitimno kao borbom za slobodu, malo aktivnije od Đurđevdana do Mitrovdana, kao u narodnom pesmama, ako me razumete.

Druga mogućnost je bila taj pokušaj nasilnog prekida sednica skupštine, mada, kako čujem, nisu bili informisani da se radi o roku od tri meseca za održavanje sednice, već su mislili da je dovoljno da prekinu tri uzastopne skupštine. Deluje možda neozbiljno, ali i kad su organizovali "peticiju za vanredne izbore" zaista su mislili da se na taj način mogu raspisati lokalni izbori po zakonu, prosto ljudi ne čitaju zakon.

Treća mogućnost je da jurišni odredi SNS-a dođu u Paraćin, premlate ili kidnapuju odbornike i tako ih drže dovoljno dugo u nekoj vrsti pritvora dok ne prođu tri meseca ili ih nateraju fizičkom silom da "promene mišljenje" uz pretnje gubitkom posla njih ili njihove dece. I ovo je već primenjivano u nekim opštinama, ali i za ovaj scenario smo se pripremili, uzimajući u obzir iskustvo kolega iz Čajetine.

Dobili ste podršku još dva predsednika lokalnih samouprava u kojima je na vlasti opozicija. Da li imate saznanja kakvi su njihovi problemi? Da li su slični vašim, postoji li obrazac?

Foto: Dušan Aničić

Potpuno je isti scenario u pitanju, isti centar to organizuje, jasno je kao dan da SNS pokušava da zloupotrebama "medija" i državnih institucija bukvalno eliminiše protivnike iz političkog života. Nemam nikakvu dilemu oko toga, još ne koriste revolvere, bar na teritoriji Centralne Srbije, Beograda i Vojvodine, samo zato što im je eliminacija na ovaj način jeftinija i "čistija". Osim ove dve lokalne samouprave, svakodnevno stižu potpisi odbornika iz skupština opština i gradova širom Srbije, pa očekujem da imamo na stotine potpisnika ove peticije iz praktično cele zemlje.

Kakva su vam očekivanja za 28. jun? Kako uopšte izgleda dalja procedura Saveta Evrope? Da li ćete imati priliku da govorite i šta ćete reći?

Procedura Saveta Evrope je dugotrajna, nema tu nikakvih odluka za jedan dan. Krajem juna pozvan sam u Istanbul na sastanak Komiteta za monitoring na kome treba da obrazložim žalbu koju smo uputili, kako bi se videlo da li ima dovoljno argumenata za preduzimanje daljih mera.

Ukoliko članovi Komiteta zaključe da su izneti dokazi dovoljno ubedljivi da treba pokrenuti mehanizam kako bi se ustanovilo stanje stvari na terenu, druga tela Kongresa lokalnih i regionalnih vlasti doneće o tome odluku i u Srbiju će biti upućena misija sa ciljem da se ustanove činjenice. Takve misije već su bile upućivane u Moldaviju iz skoro istovetnih razloga, a iz nešto ozbiljnijih u Tursku. Naravno, sasvim je moguće da se zaključi i da izneti dokazi nisu dovoljni i da ne bude preduzimanja drugih koraka.

Srbija je članica Saveta Evrope i prihvatila je određene obaveze u tom pogledu, pa i da poštuje međunarodne sporazume koji se odnose na ljudska prava i slobode, vladavinu prava i standarde demokratije.

Ukoliko se ustanovi da postoji kršenje ovih obaveza, to će biti konstantovano u izveštaju i biće date preporuke za unapređenje. Nama koji smo žrtve to će jedino poslužiti kao argument pred ostalima u našem društvu da dokažemo da postoji organizovano nasilje prema političkim neistomišljenicima od strane države koju je oteo SNS. Za naša prava sami ćemo se izboriti, ali bi to bila dobra početna tačka.

Država će sa druge strane biti u situaciji ili da primeni ove preporuke ili da jasno kaže da ne deli evropske vrednosti propisane međunarodnim sporazumima, da se zvanično učlani u klub diktatorskih režima, da odustane od evropskih integracija, pa da onda opet mi koji ovde živimo budemo načisto na čemu smo i šta nam je činiti. ¶

JOVANA GLIGORIJEVIĆ

Reagovanje

Seksizam i cena knjige

Lajkovac – Festival ženskih tajni poznatih autorki, "Vreme" br. 1430

Danas sam pročitala jedan u nizu tekstova koji po portalima, a evo i kod vas objavljuje Dragan Todorović na temu radionica za žene "Bulevar ženskih tajni" čiji sam autor sa Sanjom Marinković. Njegovo gledanje na radionicu "Bulevar ženskih tajni" je dosta seksističko, ali to je njegovo pravo iako nije lepo ismevati žene koje su u Lajkovcu pokazivale rane po telu koje su im naneli muževi, pričale o borbi sa sterilitetom, snalaženju kada dobiju otkaz ili ne mogu da nađu posao, kako prehranjuju decu posle razvoda i pokušavaju da budu dobre majke i supruge i ostvarene u karijeri.

Ono na šta nema pravo jeste da obmanjuje vaše čitaoce o ceni knjige, pa vam se obraćam ne samo kao koleginica već i vlasnik Izdavačke kuće "Dedić". Kolega Todorović naneo je veliku štetu mom poslovanju obmanjujući čitaoce. Naime, on je u tekstu naveo informaciju da knjige koštaju 1000 dinara. Cena svih izdanja IK "Dedić" je 500 dinara i svaka prodata knjiga se kuca u kasu i plaća se na nju PDV. Cena knjige Aleksandre Ubović, izdanje "Leo komerc", takođe je 500 dinara.

VESNA DEDIĆ, VLASNIK IK "DEDIĆ"

Svetski nagrađena video-igrica

Golf Club: Westeland nudi spoj gejming i muzičkog iskustva

Svetski nagrađivana video igra Golf Club: Wasteland (*www.golfclubwasteland.com*) kreirana je u studiju Demagog iz Beograda. Video-igra prikazuje svet posle velike ekološke katastrofe, gde su se ultra bogati preselili u Tesla City na Marsu. U slobodno vreme čarter letovima odlaze na Zemlju kako bi igrali golf u ruševinama uz nostalgične pesme sa *Radio Nostalgia from Mars*

Igra je pored brojnih nagrada dobila i podršku svetski poznatih kompanija poput Juniti (Unity) i Epl (Apple). Želeći da naprave pored vizuelnog doživljaja i jedinstveno muzičko iskustvo, Igor Simić i Šejn Beri (Shane Berry) napravili su sa saradnicima Anom Ćurčin, Sarom Renar i drugima osam originalnih pesama koje se emituju na *Radio Nostalgia from Mars*.

Prvi spot koji prati video-igricu sa pesmom *Take my Hand*, čuvene kantautorke Ane Ćurčin dostupan je na Jutjubu (YouTube) (*https://www.youtube.com/watch?v=l1Kv7o5PzGI*).

Uz zvanični *saundtrek* ove igre, urađena su, u vidu animacije, četiri muzička videa, koja će biti objavljivana u narednom periodu.

"Želeli smo da kreiramo jedinstveno iskustvo video-igrice za ciljnu grupu koju bismo definisali kao ljude koji vole satirične televizijske programe, čitaju literaturu koja daje kritički osvrt na današnje društvo i ljubitelji su muzike", naglašava Igor Simić, jedan od kreatora igrice.

Igra Golf Club: Wasteland (*www.golfclubwasteland.com*) biće objavljena 20. juna na konferenciji Junajt Berlin (Unite Berlin).

Već je dostupna u pretprodaji, ekskluzivno za Epl uređaje: *https://itunes.apple.com/us/app/golf-club-wasteland/id1367234839*.

Čarape kralja Laze

Inicijalna sredstava za projekt "Čarape kralja Petra" u iznosu od 40 miliona dinara Ristovski je dobio od Filmskog centra Srbije, na prilično spornom konkursu za "domaći dugometražni filma sa nacionalnom temom", za koji su se, prvobitno, svi saglasili da "nije rezultirao dovoljno kvalitetnim projektima". A onda su neki članovi žirija naprasno promenili mišljenje

"Molim ministarstvo kulture da mi odgovori koliko je javnog novca do sada uloženo u projekat 'Čarape kralja Petra' Lazara Ristovskog i da li je tačno da se od lokalnih samouprava po Srbiji traži da unapred kupuju karte za film koji još nije snimljen, a pitanje je i da li će uopšte biti".

U trenutku kada sam postavljao ovo skupštinsko pitanje, nisam ni slutio da će imati toliki odjek. (Kada pitam za Kosovo, Zajednicu srpskih opština, dronove koji nadleću Srbiju, Briselski sporazum i slične stvari, uglavnom se malo ko uzbuđuje.) Ali, izgleda da je ovo bila jedna od onih tema o kojima "svi šapuću", a malo ko govori.

NIKAD NIJE KASNO

Inicijalna sredstava za projekt "Čarape kralja Petra" u iznosu od 40 miliona dinara Ristovski je dobio od Filmskog centra Srbije, na prilično spornom konkursu za "domaći dugometražni filma sa nacionalnom temom", za koji su se, prvobitno, svi saglasili da "nije rezultirao dovoljno kvalitetnim projektima". A onda su neki članovi žirija naprasno promenili mišljenje i odlučili da pruže šansu Ristovskom da se, praktično, kao debitant okuša u rediteljskom poslu na istorijske teme. Iz protesta zbog takve promene stava pojedinih kolega dva člana žirija od pet (Dimitrije Vojnov i Đorđe Milosavljević) povukla su se iz komisije i odbila da u odlučivanju učestvuju. Ali, to je bio tek početak pohoda Perinih kraljevskih čarapa na javne budžete.

Postoji "osnovana sumnja" da je naprasna dobrohotnost žirija Filmskog centra, kao i drugih koji su u međuvremenu odlučili da Lazin projekat podrže (recimo, od grada Novog Sada stiglo je još 10 miliona dinara), u tesnoj vezi sa glasnom podrškom koju je Ristovski prošle godine pružio Aleksandru Vučiću na predsedničkim izborima. A što je dosta (ne)zgodno asociralo na isto takvu podršku koju je isti Ristovski na nekim ranijim izborima pružao Borisu Tadiću. I na nekim, još ranijim, Mlađanu Dinkiću – kada je ovaj bio "dečko koji obećava" i držao ključeve od budžeta i fondova. Sada je, eto, došao red na Vučića da bude podržan. I to ne onako, napola, reda radi, kao što je to učinila većina od onih šesto, hiljadu ili koliko je već "javnih ličnosti" potpisalo za Vučića, nego baš, baš podržan. Onako gromoglasno, i od srca, kako to Laza već ume.

"Nisu glumci najgori među ljudima, niti je Laza najgori među glumcima." Ovom rečenicom jedan od mojih sagovornika kao da je pri kraju našeg razgovora pokušao malo da relativizuje utisak o onome što mi je prethodno govorio. Naravno da nisu i naravno da nije. Niko to i ne tvrdi. Ovde govorimo o fenomenu, a Ristovski je samo ilustracija. "Kakav je on kralj?!" ne bez trunke zavisti, ili makar blagog žala u glasu, konstatovao je moj drugi sagovornik.

I još nešto. Svi su insistirali na tome da ostanu anonimni ("Znaš, on je mnogo nezgodan čovek"), pri čemu nije do kraja bilo jasno da li misle više na Lazu ili na onog NJEGA, kog je Ristovski u poslednjoj predsedničkoj kampanji podržao.

Odmah da kažemo – nema u svemu ovome što je rečeno verovatno ništa zabranjeno niti nezakonito. Naime, niko nije "bio po ušima", ili barem dok neko od njih to javno kaže, ne može se tvrditi da je neko naterao članove komisije Filmskog centra da menjaju mišljenje o "Čarapama", niti danas tera gradonačelnike po Srbiji da "na neviđeno" trebuju hiljade karata za buduću premijeru. E, sad, ako ih je, je li, neko u tom smislu "ohrabrio" i "ljubazno zamolio", to je druga stvar i to nije kažnjivo. I ko ljudima, uostalom, može zabraniti da na taj način iskažu svoju "veru u projekat". Nevolja je samo što i inače, a u ovakvim društvima i sistemima naročito, nije lako utvrditi granicu i onu tanku liniju koja stoji između "ljubazne molbe" i "ponude koju je nemoguće odbiti".

A kako se oko te tanke linije osciluje i igra i kako je nepouzdana i difuzna ta granica, baš kao i ona između "uspešnog poslovnog čoveka", "uglednog domaćina", mecene i "patriote", s jedne, te "kriminalca", "tajkuna" i "gulikože koji se enormno obogatio na narodnoj muci", s druge strane (i tako u krug), možda najbolje zna Bogoljub Karić. (Mada bi verovatno i Miroslav Mišković na tu temu imao šta da primeti.)

Sticajem okolnosti, nekako u isto vreme, odnosno neposredno nakon što sam se ja zainteresovao za ovaj slučaj, u jednom tabloidu "bliskom vlasti" (mada je to, zapravo, em suvišna, em neprecizna odrednica – jer su svi bliski vlasti) pojavila se, na naslovnoj i još dve strane unutra, alarmantna vest da postoji opasnost da čitav projekt sa čarapama kralja Petra propadne, to jest, da se "posao ostavi na pola", jer postojeći budžet od oko dva miliona evra, prema citiranim rečima Ristovskog, "ne zaleže za potrebe ove velike istorijske priče". A za one koje mrzi da čitaju sitna slova, sve što treba da se kaže rečeno je već u naslovu: "Tajkun prevario glumca! Ristovski: Karić me zavrnuo za pare."

Uzgred rečeno, tog istog dana kada je u pomenutom tabloidu objavljen Lazin lament, Dragomir Karić se u parlamentu pred najmanje pet poslanika (među njima i ovim, dolepotpisanim) kleo kako je Lazi već "dato oko milion evra", kao i da se isto to jutro Ristovski njemu kleo da "nema veze sa pomenutim člankom u

SKUPO KO KRALJA PETRA ČARAPE: Lazar Ristovski u ulozi skromnog srpskog kralja
Foto: promo

Telegrafu" – što je bez sumnje interesantan detalj bez obzira u čiju ste "zakletvu" skloniji da poverujete.

OD OCA JE OSTANULO SINU

Ima tu još dosta zabavnih činjenica o kojima bi se moglo govoriti. Na primer, ta da je u predlogu projekta kao režiser naveden Lazar Ristovski, a sada se u tekstovima o filmu kao režiser pojavljuje njegov sin?! Pa, baš lepo. "Od oca je ostanulo sinu", "ko će kome ako ne svoj svome" – već sam bio spreman da se raznežim. Tim pre što, kako reče jedan od mojih sagovornika, "mali je profesionalni reditelj i uradio bi to bolje od Laze". Ali, ima tu jedna začkoljica. Pravila konkursa su prilično stroga po tom pitanju i dešavalo se već da usled promene režisera neko zamalo ostane bez odobrenog novca. To na prvi pogled možda deluje surovo. Ali, s druge strane, zamislimo situaciju da neko konkuriše za sredstva sa najavom da će vam film režirati Stiven Spilberg, a onda se, "usled Spilbergove sprečenosti", na špici i stolici pojavi, na primer, Radoš Bajić – ili moja malenkost.

A ima i jedna manje zabavna stvar. Naime, u podršku realizaciji Lazinog projekta izdašno se (sa "nešto manje od milion evra") uključio i državni javni servis – uprkos tome što su mu Laza i njegova producentska kuća ostali veliki dužnici iz prethodnog, takođe bogato i sa obe strane Drine podržanog filmskog ostvarenja "Sveti Georgije ubiva aždahu". Direktor pomenutog javnog servisa je, navodno, poručivao da za Lazu neće ni da čuje – ali je, gle čuda, slično članovima komisije Filmskog centra, izgleda, takođe promenio mišljenje.

Našlo bi se još toga. Ali, poenta je jasna. Nije, dakle, Laza verovatno najgori. A pogotovo nije prvi put da ova ili ona vlast (in)direktno sponzoriše i na različite načine promoviše "svoje" umetnike i njihove projekte. Nije novina ni to što je Laza "obrnuo ćurak" i pod stare dane (ali, očito, ne i dockan) prepoznao "demokratske kapacitete" i reformski potencijal Aleksandra Vučića. Toliki su političari, pisci, profesori, akademici, analitičari, eksperti, novinari, savetnici i biznismeni u međuvremenu legli na naprednjačku rudu i promenili stranu – da se zaista ne bi trebalo mnogo zgražavati nad (još) jednim, ma koliko značajnim pripadnikom umetničkog esnafa. Zapravo, pomalo paradoksalno, moglo bi se čak reći da odijum koji je povodom čitavog slučaja podignut govori i o javnom značaju glumačke profesije.

ZA SVE JE KRIV SISTEM

Pa, u čemu je onda Lazin greh? Na kraju, možda samo u tome što je bio mnogo poznatiji i popularniji, a uz to mnogo bučniji i malo nestrpljiviji od drugih – koji su radili i rade to isto, ili slično, samo tiše i u potaji.

"Ma, za sve je kriv sistem", reći će neko ko voli da zvuči pametno i da bude u pravu. Naravno da jeste. Ali i sistem – podjednako onaj dobar, kao i onaj loš – uvek čine ljudi. I njihova spremnost da sistem koriste, popravljaju i/ili zloupotrebljavaju. Pri čemu, pretpostavljam, nije teško zaključiti koje od tih dveju kategorija ljudi uvek ima više, kao i u koju od te dve grupacije spada junak ove priče.

A "Čarape kralja Petra" će, na kraju krajeva, verovatno biti snimljene i, pre ili kasnije, prikazane na sponzorisanim projekcijama za radne ljude, građane, poštenu inteligenciju i naprednu omladinu. Konačno, ako su se u predizbornoj kampanji kupovale i prodavale karte za nepostojeći metro, zašto se ne bi prodavale i karte za nepostojeći film. Kojeg će, malo boljeg ili malo goreg – a za razliku od metroa – skoro sigurno biti. ¶

ĐORĐE VUKADINOVIĆ
(Autor je poslanik u Narodnij skupštini)

Uticaj na one koji odlučuju

"Zakonito lobiranje podrazumeva javnost, a korupcija tajnost. Ljude buni pojam 'uticaj na donosioce odluka'. A uticaja ima uvek, samo je pitanje da li je taj uticaj dopušten, da li je reč o dopuštenim sredstvima ili ne, i da li je sve regulisano"

Još je Nacionalna strategija za borbu protiv korupcije iz 2005. pomenula da je Srbiji potrebno donošenje Zakona o lobiranju, a Akcioni plan za sprovođenje te Strategije predvideo je donošenje ovog zakona još 2008. Deset godina kasnije, zakon o lobiranju još uvek ne postoji u zakonodavstvu Srbije, ali je – u fokusu. Najpre, antikorupcijsko telo Saveta Evrope GRECO je još 2015. donelo preporuke da Srbija donese ovaj zakon do kraja 2016, što se nije dogodio, pa je GRECO u martu ove godine objavio izveštaj u kome se kaže da Srbija nije do kraja ispunila ni jednu od preporuka ovog tela, pa tako ni ovu o zakonu o lobiranju.

Takođe, i u Akcionom planu za Poglavlje 23 pominje se nedostatak zakona: "U domenu antikoruptivnog zakonodavstva, Republika Srbija još uvek nije usvojila zakon koji bi regulisao lobističku delatnost iako je usvajanje ovog zakona okarakterisano kao ključno u borbi protiv ekonomskog i političkog podmićivanja". No, Nacrt zakona postoji, a sagovornik "Vremena" Nenad Vuković, predsednik Društva lobista Srbije, očekuje da zakon bude donet na jesen, kao i da on, za sada, sadrži neke manjkavosti koje bi trebalo popraviti.

"U širem smislu, lobiranje je svaki uticaj na donosioca odluka, svaki rad da se ostvari neki interes", kaže za "Vreme" Nenad Vuković. "U užem smislu, lobiranje je na zakonu uređena delatnost koja ima svoja pravila, lobistički ugovor i izveštaj. Lobiranje je takođe i naučna disciplina, već relativno ozbiljno zasnovana, a takođe i veština koja ima čitav niz pravila po kojima lobista postupa. Dakle, to je uticaj na donosioce odluka, na zakonit, uređen i transparentan način. Zakon daje sličnu definiciju. Dalje, lobisti se uvek zalažu za opšti a ne pojedinačni akt, a takođe, lobiranje je obligacija sredstva a ne cilja. Lobista ne može da obeća da će neki rezultat da postigne i da se na to obaveže, već samo može da se obaveže da će raditi na postizanju određenog rezultata."

"VREME": Gde je granica između lobiranja i korumpiranja, odnosno podmićivanja?

NENAD VUKOVIĆ: Granica je, pre svega, to što u lobiranju mora da postoji lobistički ugovor, kad govorimo o registrovanom lobiranju. Mora da postoji i izveštaj, kako lobiste, tako i lobiranog lica. Kada je reč o suštinskim razlikama, lobista teži da promeni pravila, a korupcionaš da ih zaobiđe. U suštini je važno da se u društvu napravi takva atmosfera da je čoveku korisnije i isplativije da lobira nego da se bavi korupcijom. Kod lobiranja postoji pisani ugovor, kod korupcije, naravno, ne postoji. U uređenom sistemu, gde je lobiranje prihvaćeno, treba da postoji što više elemenata da čovek bude motivisan da angažuje lobistu, a ne da angažuje nekog pojedinačnog funkcionera kako bi zaobišao pravila.

Rekoste, "uređeni sistem". Kakvo lobiranje može biti u onome što Evropska komisija zove "zarobljenom državom"? I zašto bi neko u zemlji poput naše unajmio lobistu ako može jednostavno da korumpira nekog? Lobista ne može da kaže "e, ovo će ti biti završeno"...

Ne može i ne sme.

... a ovaj drugi može.

Lobistički cilj je, pre svega, zakonit i moralan. Lobista ima pravo da u svoje delovanje uključi stručnu javnost, da pravi analize, pa da se onda te analize šalju konkretnom funkcioneru koji je za to pitanje nadležan, da izloži sve argumente zašto bi nešto trebalo da bude doneto i da u tome ima podršku dela javnosti. Mislim da ne postoji država, pa ni naša, koja će u potpunosti da ignoriše ono što misli javnost. Jer, kvalitetna argumentacija i javnost ne mogu a da ne pomognu. Verujem da je naš sistem takav, ili da bi trebalo da bude takav, uz sve manjkavosti koje svi vidimo. Lobiranje je jedan alat koji u demokratizaciji i u legitimnoj borbi za neke interese može da bude koristan svim stranama, pa i funkcioneru, jer mu daje mogućnost da čuje ili da se uveri da postoji neko mišljenje koje ima snažnu argumentaciju i podršku, a on to iz nekog razloga nije mogao da čuje. Koliko god neko društvo bilo više ili manje razvijeno, a demokratija u manjim ili većim problemima, to teško neko može da prenebregne.

Konkretno, kako će se u nekoj državi implementirati lobiranje, to zavisi od mnogo faktora, a i od toga kakav će zakon biti i kako će se primenjivati. U Srbiji će lobiranje imati onu dimenziju koju mu mi damo – ja se borim da upravo bude kiseonik demokratije. Koliko god da zvuči kao fraza, zaista je tako, i to je graničnik između korupcije i demokratije. Mi se trudimo da ljudi shvate koliko je lobiranje značajan alat i koliko je koristan. Onda se vraćamo na početak – šta Srbi misle o lobiranju.

Zašto je takva slika o lobiranju stvorena? Nije samo kod nas, i u SAD je veoma loše mišljenje o lobistima, kaže se da su oni zarobili ceo sistem i da su se postavili između zakonodavne vlasti i građana, da su nekakav posrednik.

To može da bude jedan ugao gledanja, ali ću vam na to reći da često lobisti omo-

Fotografije: Marija Janković

gućavaju da informacije sa terena dođu do onih koji donose odluke.

Nije li obaveza onih koji donose odluke da znaju šta je na terenu?

Obaveza jeste, ali nije uvek mogućnost, jer postoji čitav niz različitih interesa, često suprotstavljenih, i nije uvek moguće, a nije ni lako biti vidljiv. Razne marginalne i ugrožene grupe koje su vrlo često korisnici ili naručioci lobiranja, upravo oni imaju problem da budu dovoljno vidljivi, da se i njihovi stavovi čuju. I tu je doprinos lobista izuzetno značajan.

Te ugrožene grupe, da li su one uopšte u stanju da plate lobiste?

To je još jedna fama koja se stalno ponavlja. Lobisti nisu uvek oni koji uvek teže ka najvećoj zaradi. Često izuzetno ugledne lobističke kuće rade *pro bono* i prepoznaju neki interes koji nije samo finansijski, nego žele da određenu stvar izguraju kao profesionalni uspeh. Postoji čitav niz pojedinaca-lobista kod kojih su usluge jeftinije. U krajnjem slučaju, i advokati imaju različite tarife, pa tako i lobisti. Ali, suština je uticaj na donosioca odluke u javnosti. Kada to jednom uđe u javni diskurs i u politički život, više nema povratka. Mnogo je teže obrazlagati zašto se nešto radi tajno ako postoji mogućnost da se radi javno.

U kojoj fazi je donošenje Zakona o lobiranju?

Pre oko mesec dana pojavila se radna verzija zakona, to je bio papir na kome se radilo, a mi smo bili uključeni u javnu raspravu i u užu radnu grupu koja je provela dva dana radeći na tom zakonu. Inače, postoje dva osnovna načina da se u tzv. novim zemljama EU i onim koji to treba da postanu zakonski reguliše lobiranje. Jedan je poseban zakon, ili zakon stroge regulacije, kao što se donosi kod nas, a drugi je da se naprave određene izmene Zakona o Agenciji za borbu protiv korupcije, da se tu lobiranje definiše i vodi određeni registar. Takav zakon ima Slovenija i pokazao se kao delotvoran. Oni imaju tri kriterijuma – transparentnost, integritet i jednakost "oružja". Međutim, sami slovenački lobisti se žale da je zakon predvideo suviše izuzetaka i da zbog toga nije u potpunosti ispunio svoju svrhu. A to će biti moja najveća primedba, odnosno najveći pokušaj da se naš zakon u tom smislu popravi.

Šta je problem?

Suviše veliki broj izuzetaka. Dakle, takozvani *in-house* lobisti, ili, kako ih sadašnji zakonski tekst prepoznaje, "neregistrovani lobisti" nisu u obavezi da se registruju, a mogu da lobiraju. To su lobisti za sopstvenu stvar. Osim sindikata, humanitarnih organizacija, to su i privredna društva, i u tome je najveći problem. Privredna društva, kao što su Američka privredna komora, Savet stranih investitora, Nemačka privredna komora...

Oni će biti izuzeti iz zakona?

Da. To je dosta veliki izuzetak. Postoji obaveza integriteta javnih funkcionera – funkcioner će da napravi zabelešku i da napiše izveštaj da je kontaktirao sa njima, ali oni ne moraju prethodno da se najavljuju, ne moraju da imaju nikakvo punomoćje.

Kome bi inače trebalo da se najave?

Funkcioneru, i on o tome pravi zabelešku.

A Agenciji za borbu protiv korupcije?

Agenciji šaljemo izveštaj – ja kao lobista i lobirano lice. Akteri su – lobista, lobirano lice, predmet lobiranja i korisnik lobiranja.

A ako je *in-house* lobista, onda se ne šalje izveštaj Agenciji?

Tako je, onda se ne šalje, osim što ga šalje funkcioner po svojoj obavezi, odnosno načelu integriteta. Tu postoje dve stvari – *in-house* lobista ima obavezu manje, veća mu je sloboda delovanja i »

“Lobiranje upravo suprotan pojam od korupcije. Zakonito lobiranje podrazumeva javnost, a korupcija tajnost. Ljude buni pojam “uticaj na donosioce odluka”. A uticaja ima uvek, samo je pitanje da li je taj uticaj dopušten, da li je reč o dopuštenim sredstvima ili ne“

nema stigmatizaciju lobiste, a registrovani lobista ima više papirologije i ima tu stigmatizaciju da je on lobista. Kada tome dodamo napore društva lobista da se osnaži kapacitet srpskih lobista, da se ta negativna konotacija pošalje u prošlost, nama je mnogo teže da to radimo ako zakon nije sveobuhvatan, ako zakon predviđa suviše izuzetaka.

Koliko zakon ima smisla ako su izuzeta privredna društva? I šta je najčešća sadržina lobiranja, ko najviše traži usluge lobiranja, nisu li to upravo privredna društva?

Neko je na toj javnoj raspravi pametno rekao da je u razvijenim zemljama lobiranje stvar privrede, ali da je u siromašnim stvar borbe protiv korupcije. Tu ima dosta istine. Interesantno je da u ovoj fazi rasprave i aktivnosti, sindikati i uopšte organizacije radnika i poslodavaca nisu pokazali neko veliko interesovanje, a oni su lobisti *par exellence*.

Kome pristupa lobista? Koji su to funkcioneri?

Po predlogu zakona, to su praktično svi funkcioneri koje imenuje država, do lokalne samouprave, i koji imaju karakter izabranih, imenovanih ili postavljenih lica, i imaju veze sa donošenjem opštih akata. Dakle, cela zakonodavna, i dobrim delom izvršna vlast – ona vlast koja ima zakonodavnu ili normativnu nadležnost. Ili, jednostavno, onaj sa kojim ima svrhe pričati o donošenju nekog akta.

To onda isključuje parlament?

U principu, da. Dobijao sam razna pitanja o korupciji u parlamentu, a moj odgovor je uvek bio – što bi se neko bavio parlamentom kada postoji velika većina u parlamentu? U situaciji kada postoji tesna većina, onda može da se dođe do situacije da parlament postaje važan u ovom smislu i da postane predmet dopuštenog ili nedopuštenog lobiranja, jer je onda važno šta misle jedan ili dva poslanika koji mogu biti jezičak na vagi.

Ali šta ćemo sa tim što je naš parlament produžena ruka koja služi samo da potvrdi odluke Vlade? Nema nikakve razlike u tome šta će Vlada da odluči od onog što na kraju izglasa Skupština.

Moj slučaj oko ove borbe za donošenje zakona o lobiranju – što je takođe jedna lobistička priča – govori da, ako vlast nije izričito za nešto ili izričito protiv nečega, onda postoji određeni prostor da se utiče. Ja nisam opredeljen ni tamo ni ovamo, ali sam kao lobista naučio da mora da se radi sa donosiocima odluka. Jer, ako ti ideš šumom a oni drumom, nećeš završiti ništa. Dakle, mora da se radi sa njima. Ne mislim da smo napravilo čudo, ali smo dobili priliku da nas čuju i da naše mišljenje o zakonu bude uticajnije nego što je bilo. Najpre, tu je bila mogućnost da iznesemo Ministarstvu pravde svoje sugestije, od kojih su neke i prihvaćene. Možda ne koliko bih ja to voleo, ali nije ni suština da lobista diktira nešto donosiocu odluka, već samo da postigne da se njegova kvalitetna, utemeljena argumentacija čuje na taj način da ne može da bude ignorisana.

Rekli ste da postoje lobisti koji neće samo da jure za profitom, ali lobiste će uglavnom imati oni koji imaju najviše para i koji su najmoćniji, a to onda znači nejednakost pristupu funkcionerima.

Oni koji možda nemaju sredstva i mogućnost da angažuju nekog lobistu koji bi radio velikim intenzitetom, najčešće i nemaju problem iza kojih stoje protivnici tih dimenzija da oni ne mogu da ostvare svoje interese. Ako je reč o točenju alkohola ili uključivanju rasvete, neće im protivnik biti multinacionalna kompanija, nego gradska vlast. I kampanja će biti takva da će njih stavljati pod pritisak i terati da čuju argumentaciju i isprave problem, neće imati protiv sebe naftnu ili farmaceutsku industriju. Ali to zavisi i od osetljivosti društva na određene marginalne grupe, na osetljive i ranjive društvene grupe. Te grupe, ali ne samo one – neki regioni, na primer – nemaju dovoljno mogućnosti da se čuju u Beogradu.

Nailazio sam na mišljenje da pravoslavni narodi “nisu dovoljno kompetitivni” da zarade veliki novac i da budu uspešni u industriji. Takođe, nailazio sam u teoriji i da je za protestantski duh karakteristično argumentovano i nesputano zalaganje za svoje interese, a da to ovde ne postoji u tradiciji – da se javno zalažemo za svoje interese. Ponekad, kad se mučim sa uvođenjem lobiranja, pomislim da su u pravu, ali generalno, mi previđamo jedan alat. Naravno da je lobiranje u Srbiji različito od lobiranja u Evropi, i mnogo je teže, ali jedno vodi drugom. Mi treba ovaj proces da prigrlimo, a ne samo da ga prihvatimo radi reda, ili da ga ignorišemo.

Više puta sam naišao na shvatanje lobiranja kao “legalizovane korupcije”.

Ne mogu to da prihvatim jer je lobiranje upravo suprotan pojam od korupcije. Zakonito lobiranje podrazumeva javnost, a korupcija tajnost. Ljude buni pojam “uticaj na donosioce odluka”. A uticaja ima uvek, samo je pitanje da li je taj uticaj dopušten, da li je reč o dopuštenim sredstvima ili ne, i da li je sve regulisano. To je konfuzija pojmova, gde su i mediji potrebni da to razjasnimo. Čak sam dobio pitanje koje je nadogradnja ovog, za mene teškog pitanja – lakog za objašnjavanje, ali teškog što se uopšte spominje: naime, šta sprečava lobistu da prvo stupi u kontakt sa funkcionerom kao lobista, a nastavi koruptivno? Pa, zato što je u tom

slučaju sve zavedeno. Lobiranje je granica za korupciju.

Ali, logičnije je kontra-pitanje – šta sprečava lobistu da prvo proba koruptivno, pa onda kao lobista?

Svim ovim ljudima – od sindikata do marginalnih grupa, što je veliki spektar kod lobiranja – nikako nije u interesu da to bude koruptivno, jer veruju u svoj cilj, koji je legitiman. Naravno, na zapadu postoje i analize o tome koliko je isplativije lobiranje od korumpiranja, pošto oni sve ozbiljno rade.

Koje su slabe strane lobiranja, koji su problemi koji bi mogli da se jave?

Registar transparentnosti je veoma važan, u njemu je ključ, i on bi morao da postoji. To znači da svi lobisti moraju da budu registrovani – ako nisi registrovan, nisi lobista, koji je onda tvoj motiv da juriš funkcionere? Trebalo bi da postoji lak način registrovanja, potrebno je da se pošalje jedan izveštaj godišnje, ali, ako nisi u registru, već si sumnjiv – šta se muvaš po parlamentu i zaustavljaš poslanike? Transparentnost, integritet i jednakost pristupa pod istim uslovima, kao u Sloveniji. Svaka zemlja i svaka regulativa imaju svoje opasnosti koje nose, ali upravo mogućnost neregistrovanog lobiranja dovodi do toga da se pod lobiranje podvodi nešto što to nije.

Koliko je u pregovorima sa EU moguće koristiti lobiranje?

Tu su izvanredne mogućnosti.

Tu su mnoge stvari "zakucane" kao obaveza. Koliko, na primer, može Poglavlje 23 da se izmeni lobiranjem?

Poglavlje 23 je osetljivo, jer je reč o ljudskim pravima i pravdi, ali je lobiranje moguće kada su druga poglavlja u pitanju. Uvek vredi da se lobira. Ali, transparentnost lobiranja ne znači da ja treba svaki deo svoje strategije da objavim. Dakle, ne krijem, prijavio sam se, napisaću sutra izveštaj, ali tu voli da reaguje javnost, novinari, antikorupcijska tela – "eto, nešto se dešava". Pa jeste, dešava se, čuće se rezultat. I tu moram pošteno da kažem da se u dobroj meri slažem sa ljudima koji su sad na vlasti, koji angažuju ili ne angažuju lobiste da im pomognu, u smislu da ne mora svaki taj korak da se unapred objavi, jer može da dovede da se taj plan i ta aktivnost pokvare.

A unazad? Da li bi lobisti potpadali pod Zakon o pristup informacijama od javnog značaja, pod nadležnost Poverenika?

Sve što postoji u pisanoj komunikaciji mora da se da – sve ono što je zavedeno, lobista je dužan da dostavi. Međutim, to nema veze sa zakonom o pristupu informacijama, ja ću to svakako da napišem u izveštaju. Inicijalni akt je zahtev funkcioneru, ja imam ugovor sa naručiocem lobiranja, funkcioner pravi belešku da sam mu se obratio, a kada završimo, i on i ja pišemo izveštaj. Dakle, postoje 3-4 tačke kontrole.

Tu postoji još jedna stvar. Ja sam advokat, ali ja ništa ne pričam o odnosu sa klijentom, koji je strogo poverljiv. Niko ne sme da traži te podatke. A naprotiv, lobista mora sve da objasni. Advokat se zalaže za lični interes klijenta, to su poverljive stvari, a lobista se nikad ne zalaže za lični interes, već radi javnu stvar vezanu za opšti propis.

Ali, kako? Ja sam, recimo, vlasnik kompanije i angažujem lobistu za nešto – pa, to je onda moj lični interes kao vlasnika kompanije.

Jeste, ali treba da promenimo opšti propis. Ja se ne zalažem da vaša kompanija proda nekome vaš proizvod, nego se zalažem da se donese propis – koji će vama da pogoduje, to nije sporno, ali nije nezakonito, nije u suprotnosti sa zakonom o zaštiti konkurencije i slično. U uređenom sistemu postoje mnogi zakoni koji ograničavaju tu delatnost. Suština je da je lobiranje obligacija sredstva, a ne cilja. Ja se obavezujem da ću raditi na tome da se promeni opšti propis ili da se donese novi. Naravno, zato što vama kao mom klijentu to pogoduje, a ne zato što ste altruista, ali zvanično, to nije pojedinačni interes. Pa čak i kada se angažuje zbog konkretnog interesa, to se formuliše tako da se traži promena propisa koji ne pogoduje. To su opšti akti.

Ali to je suština.

Pa, uvek je suština profit i nešto što je dobro za grupu, firmu, to je jasno. Opet se vraćamo na onu etno-psihologiju: šta je problem što se neko zalaže za svoje interese? Zalagaće se i ovako i onako, ali ovako će se zalagati zakonitim sredstvima i moći će to da se prati. A kada je reč o korupciji, onda će se on takođe zalagati za svoj interes, ali to niko neće moći da prati. ¶

RADMILO MARKOVIĆ

Postporođajne muke sa administracijom

Kako žena koja je radila šest meseci i jedan dan dobija obračun za porodiljsku naknadu kao da je radila manje od šest meseci i pritom je sve po zakonu? Zašto samohrana majka ne može da podnese elektronsku prijavu za upis u vrtić, jer "unapređeni", "savremeni" digitalizovani sistem zahteva jedinstveni matični broj oca

Kada se M. S., danas samohrana majka sa prebivalištem u Beogradu, početkom 2017. vratila sa jednogodišnjeg poslovnog boravka na drugom kontinentu, nije ni slutila da je trudna. Planirala je da pripremi predlog doktorske teze i nastavi život negde van Srbije. U trenutku kad je shvatila da je trudna, njena veza sa ocem deteta bila je već završena. M. S. je promenila planove, ostala u Srbiji i rodila dete.

"Kad sam otkrila da sam u drugom stanju, prva stvar koja mi je bila na pameti je da se konsultujem sa lekarima da li ja to mogu jer sam prešla četrdesetu, prva mi je trudnoća i imam drugih zdravstvenih problema", počinje M. S. priču za "Vreme": "Približavao mi se test DNK koji sam planirala da uradim i vidim da li je fetus u redu, pa da odlučim da li zadržavam trudnoću ili ne. U tom haosu shvatila sam da sam nezaposlena i krenula sam da se raspitujem za posao." Na sreću, koja je u Srbiji na nivou čuda, uspela je da nađe posao, sa platom od 100.000 dinara, što znači da su državi Srbiji za svaku njenu mesečnu zaradu uredno plaćeni porezi i doprinosi. Na ovaj iznos zarade, oni iznose oko 67.000 dinara mesečno. Na novom poslu počela je da radi 1. marta 2017. godine.

Ovde je zgodno napomenuti da pravo na porodiljsko odsustvo i odsustvo radi nege deteta, u Srbiji stiču zaposlene žene po ugovoru o radu, bez obzira da li na određeno i neodređeno vreme, ali pod uslovom da je bolovanje otvoreno najkasnije 28 dana pred planirani termin za porođaj. Planirani termin je zapravo onaj koji je ginekolog koji vodi trudnoću odredio kao najverovatniji. Kako je naša sagovornica u radnom odnosu bila šest meseci uoči datuma određenog za porođaj, očekivala je da će šest meseci nakon porođaja dobijati pun iznos plate, a nakon toga još šest meseci polovinu republičkog proseka. M. S. je kao termin za porođaj određen 29. septembar, pa je bolovanje otvorila u zakonskom roku, odnosno 2. septembra prošle godine. Radila je šest meseci i jedan dan. "Prilikom obračuna za porodiljsko, ja bi trebalo da dobijem 100.000 za šest meseci i polovinu republičkog proseka za preostalih šest, što bi trebalo da bude bruto oko 80.000 na mesečnom nivou, a neto, kad se odbiju porezi, oko 60.000 dinara."

PORODILJSKA MAFIJA

U januaru 2018. M. S. je dobila rešenje o visini naknade za porodiljsko bolovanje: "Stiže rešenje, kad ono – umanjeno za 60 odsto, jer sam, kažu mi, radila manje od šest meseci." Odgovor na pitanje kako je ovo moguće krije se u propisima, a prema propisima države Srbije, prvi dan u mesecu zapravo spada u prethodni. U prevodu, onaj jedan septembarski dan, poslednji pred odlazak M. S. na porodiljsko, prema propisima i pravilnicima države Srbije dogodio se – u avgustu! M. S. kaže da joj je ovo neobično računanje vremena objašnjeno kao jedan od načina da se spreče "prevare porodilja". Zaista, uz silne klanove i mafije, poput "saobraćajne", "putarske", "udžbeničke" i ostale, može biti da u Srbiji postoji i porodiljska mafija koja nema druga posla nego da vara državu i smišlja načine da doskoči zakonima i propisima, a sve to u pauzama između dva dojenja i menjanja pelena. Mora biti i da je ta porodiljska mafija pametnija i veštija od svih ostalih, čim uspeva da operiše hronično neispavana, sa još nezaraslim ranama od porođaja. M. S. kaže da se oseća "kao magarac": "Na predlog lekarke koja mi je nudila da mi izmeni termin, rekla sam neka, neka bude kao što jeste, neću nešto da izbaksuziram."

Kako god, M. S. je dobila rešenje za porodiljsku naknadu u bruto iznosu od 50.000 dinara. Kada se odbiju porezi, ostaje joj 30.000 dinara od kojih izdržava sebe, bebu i osamdesetogodišnju majku sa kojom sada, nakon porođaja, živi. Naravno, na sve ovo postoji mogućnost žalbe, ali epilog ovog slučaja najbolje ilustruje kako izgleda život samohrane majke sa novorođenčetom. Zbog obaveza oko bebe, M. S. je planirala da žalbu podnese poslednjeg dana roka. Dan ranije, pedijatar joj daje hitan uput za dečjeg kardiologa jer sumnja da beba ima srčanu manu: "Na dan kad je trebalo da predam žalbu, sa bebom u nosiljci čekam u Institutu za majku i dete, u jeku epidemije morbila, svi ulaze na ista vrata, kašlju i kijaju pa na kraju, usred januara, stojim napolju sa bebom i čekam. Zakasnim da predam žalbu, podnesem zahtev za povrat u pređašnje stanje, na šta imaš pravo kada zakasniš ako imaš vanrednu situaciju, ali ovog aprila zahtev mi je odbijen. Da, zakasnila sam, ali zaista mi je krajnji rok za žalbu bio poslednja stvar na pameti dok sam jurila u Institut prestravljena da mi dete ima srčanu manu", kaže M. S. i dodaje da je čitava komplikacija nastala samo zbog toga što ovdašnje institucije imaju neki svoj, nikom jasan kalendar po kom računaju dane.

NEMA OCA, NEMA NI VRTIĆA

S obzirom na to da se apsolutno sama stara o bebi koja još nema ni godinu dana, M. S. se obradovala kada je početkom ove godine roditeljima omogućeno da podnesu elektronsku prijavu za upis u vrtić. To je za nju značilo da ne mora da ide od

Foto: Marija Janković

šaltera do šaltera, skuplja potvrde i papire, već samo da kreira korisnički nalog na portalu euprava.gov.rs, te da dalje sve završi od kuće, dok dete spava. U slučaju naše sagovornice zapelo je kod izvoda iz PIO fonda o njenoj istoriji zapošljavanja: "Zvuči idealno. Uđeš u svoj profil i kreneš da popunjavaš zahtev, na kraju zahteva imaš da štikliraš da li ti dete spada u 'osetljivu grupu'. To su deca žrtve nasilja, deca sa autizmom, deca sa jednim roditeljem... Naravno, štiklirala sam da je u pitanju dete sa jednim roditeljem, a onda me je sistem vratio na početak i obavestio da nisam popunila sva potrebna polja." Ispostavilo se da M. S. ne može da dobije svoj sopstveni izvod iz PIO fonda bez jedinstvenog matičnog broja građana (JMBG) oca deteta. "Prvo, on uopšte nije naveden u krštenici mog deteta, a sve i da jeste, nema JMBG jer je državljanin druge države", nastavlja M. S.: "Odustanem, zovem sutra dan predškolsku ustanovu, pitam da li mogu da dođem kod njih samo sa zahtevom, pa da oni preko mog JMBG po službenoj dužnosti, kako inače stoji na sajtu e-uprave da može, zatraže ostala dokumenta. Ljubazna osoba mi kaže – može." Ispostavilo se da joj ipak treba JMBG oca. Šalju je u Fond PIO da raspravi problem, jer – takav je sistem: "Sistem je takav da samo zaposleni Srbi koji su u braku mogu elektronski da upisuju decu u vrtić? Mi što smo roditelji dece iz 'osetljivih grupa' treba da ih ostavimo komšiluku na čuvanje?" Sve u svemu, čak i da dete ima oca, M. S. bi imala problem jer on nije srpski državljanin. Na portalu e-uprave postoji opcija elektronske prijave za upis u vrtić za strane državljane, ali nigde ne postoji objašnjenje šta činiti ako jedan roditelj ima, a drugi nema državljanstvo Srbije.

M. S. je prijavu za vrtić na kraju ipak uspela da reguliše, ali "peške". Ono što joj posebno teško pada jeste činjenica da je, kako kaže, svako ko je pogledao krštenicu njenog deteta pitao: "A dete nema oca?", iako je iz ovog dokumenta to više nego očigledno – navedeno je samo ime majke. "Zapravo, samo me žena u Centru za socijalni rad nije to pitala", kaže M. S. i dodaje: "Do sada sam uglavnom ćutala na ta pitanja, sad sam počela da objašnjavam, pa ili kažem da je otac danska lekarka u klinici za veštačku oplodnju, ili kažem da je narkoman i ubica pa nisam htela da ga navedem."

M. S. još kaže da je imala problema i prilikom povraćaja PDV-a na bebi opremu. Zahtev je podnela u vreme kad je beba imala četiri meseca, sredinom februara ove godine, ali su je baš na dan kada je govorila za "Vreme", više od tri meseca nakon podnošenja zahteva, zvali da dođe u poresku upravu kako bi ponovo donela detetov izvod iz matične knjige rođenih i da dâ pisanu izjavu da je i dalje samohrana majka. "U poreskoj su mi rekli da je to potrebno jer moraju da znaju da se nisam u međuvremenu udala pa me neko izdržava. Sve to da bi mi vratili 11.000 dinara", kaže M. S. Pravnici s kojima je "Vreme" kontaktiralo kako bismo utvrdili da li i žena koja se uda ima pravo na povraćaj PDV-a ako je u vreme kada je kupovala bebi opremu bila sama, rekli su nam da stvari gledamo iz "pogrešnog" ugla i zanemarujemo "cinizam sistema čija poenta nije da olakša građanima život".

Zahtev za dečji dodatak na koji ima pravo prema Zakonu o finansijskoj podršci porodici sa decom – M. S. nije podnela. Od 30.000 mesečno, što joj je trenutno jedini prihod, ne može da poplaća sve takse i naknade koje su potrebne da bi ostvarila to pravo, iako je zakon prepoznaje kao samohranu majku, odnosno, pravnim rečnikom, njena porodica je "jednoroditeljska".

Kada se pogleda slučaj M. S., jasno je da žena koja u Srbiji odluči da bude samohrana majka, čak i kad je visokoobrazovana i sa, za ovu zemlju, visokim primanjima, može da dospe u situaciju da živi od 30.000 dinara, dok je cena prosečne potrošačke korpe 70.169 dinara (Izvor: Ministarstvo trgovine i turizma, februar 2018). Šta se događa i kako žive samohrani roditelji sa manjim primanjima, zabrinjavajuće je i pomisliti. ¶

J. GLIGORIJEVIĆ

Članak je objavljen u okviru projekta "Država i solidarnost – Pogled uprt u evropsko pravo" koji finansira Evropska unija (preko Delegacije EU u Srbiji) kroz medijski program. Objavljivanje ovog članka omogućeno je uz finansijsku pomoć Evropske unije. Sadržaj članka odgovornost je isključivo nedeljnika "Vreme" i ni na koji način ne odražava stavove i mišljenja Evropske unije.

Sa dželatovim unukom

Boravku Rajnera Hesa ukazana je pažnja kakvoj ne mogu da se nadaju ni značajni umetnici u poseti našoj zemlji. Po mom mišljenju, isuviše velika pažnja, iako je odlično što se govorilo ne o nama, unuku masovnog dželata i meni, slučajno preživeloj žrtvi, nego o onoj prošlosti koja je bila tako strašna da je logično što želimo da je zaboravimo

Piše: **Ivan Ivanji**

U Aušvic su me dopremili 27. maja 1944. Stigao sam sa grupom mađarskih Jevreja iz Novog Sada, koji je tada bio pod mađarskom okupacijom. U Aušvicu sam bio devet dana. Imao sam petnaest godina i četiri meseca. Mogli su odmah da me pošalju u gasnu komoru, međutim ispalo je da sam sposoban za rad. Samo što niko u Aušvicu nije znao šta da rade sa nama "radno sposobnima". To je bio problem komandanta logora, esesovskog potpukovnika Rudolfa Hesa, za koga tada naravno nisam znao da postoji. Jedva da sam video vrh čizme nekog kaplara, jer je bilo zabranjeno da se esesovcima gleda u lice, to je moglo da bude smrtonosno.

Grupu nas su po Hesovoj komandi prebacili u koncentracioni logor Buhenvald. U tom logoru i njegovim radnim komandosima bio sam do 13. maja 1945. godine. Hes je u Aušvicu u pravom smislu te reči bio bog i batina – bog koji ubija ili pomiluje i batina koja doslovno i ozbiljno kažnjava.

U Nemačkoj su me često pitali na koji način da se sačuva sećanje na zločine počinjene u koncentracionim logorima, kako da se razviju ili reorganizuju memorijalni centri. Redovno sam odgovarao da to nije zadatak moje generacije, da o tome treba da odlučuje generacija unuka onih koji su bili dželati i stražari u logorima, onih koji su kao nemački komunisti, socijaldemokrati, homoseksualci, Jehovini svedoci i ostali protivnici Hitlerovog režima, kao Jevreji ili Cigani, bili u logorima i ogromne većine koja je posmatrala ili gledala u stranu pretvarajući se da ni o čemu nema pojma.

Pre nekoliko nedelja u Beogradu sam upoznao Rajnera Hesa, unuka komandanta Aušvica. Da je Rajner samo pripadnik druge generacije Nemaca posle Drugog svetskog rata, takođe bi mi bio zanimljiv sagovornik, ali ovaj pedesetogodišnjak, ne svojom zaslugom, nije "bilo ko". Ime njegovog dede, koji je posle procesa pred poljskim sudom osuđen na smrt i 1947. godine obešen u Aušvicu, poznaje svako ko se makar malo bavio istorijom holokausta.

MORALNA TOLJAGA ZA NEMCE

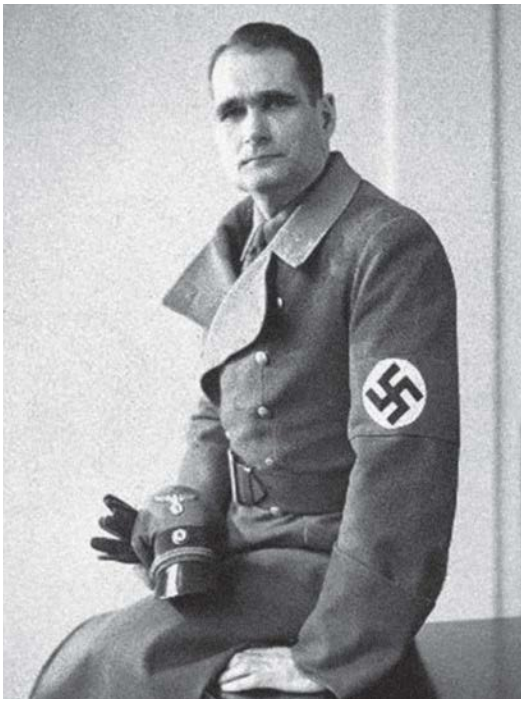
Martina Valzera uz Gintera Grasa i Hajnriha Bela smatraju najznačajnijim književnikom te generacije, on i Gras su 1927. godište, Bel je deset godina stariji. Bio je pomalo nesrećan što su njih dvojica dobili Nobelovu nagradu, a njega u tom kontekstu nikad niko nije ni pomenuo. Uteha mu je što ih je obojicu nadživeo i objavljuje nove romane. Pre dvadeset godina je dobio uglednu Nagradu za mir nemačkih knjižara, ali je na njenoj dodeli u Frankfurtu na Majni 11. novembra 1988. godine priredio veliki skandal. Rekao je da je Aušvic "moralna toljaga" kojom stalno prete Nemcima, da neprekidno ukazivanje na "ono grozno vreme" nikome ne pomaže, već da samo "nadahnjuje da se pogled okrene u stranu". Gotovo svi mediji su ga zbog toga žestoko napali, ali ja sam se zamislio.

U preko 150 nemačkih gradova postoje memorijalni centri, posebni muzeji ili druge institucije koje podsećaju na zločine nacizma. Preporuka državnih institucija je da učenici do svoje četrnaeste godine obavezno u pratnji nastavnika treba da posete bar jedan memorijalni centar. Bojim se da sve na čemu se toliko zvanično i formalistički insistira može ne samo da dosadi, nego čak i da izazove odbojnost, da je Valzer, koji je verovatno samo hteo da provocira, donekle bio u pravu.

ISPRED SPOMENIKA ŽRTVAMA GENOCIDA NA STAROM SAJMIŠTU U BEOGRADU: Rajner Hes i Ivan Ivanji
Foto: Rade Prelić /Tanjug

KOMANDANT AUŠVICA: Ratni zločinac Rudolf Hes
Foto: flickr.com

PRINC AUŠVICA

Rajner Hes učio je poslastičarski i kuvarski zanat, tek je kao odrastao čovek shvatio šta znači biti unuk jednog od najvećih zločinaca 20. veka. Njegova baka, žena komandanta logora smrti, njegov otac, stričevi i tetke, koji su kao deca odrasli u vili usred logora udaljenoj stotinak metara od gasne komore, govorili su mu da je deda bio častan oficir koji se borio za svoju zemlju i poginuo kao i mnogi drugi. Cela njegova porodica kretala se uglavnom među istomišljenicima. Od njih je Rajner najviše voleo čika Lea. Leo – Leopold Heger – bio je esesovac, službeni vozač komandanta Aušvica. Leo je Rajnera učio da peca, vodao ga po livadama i šumama, pričao o biljkama i životinjama, ali ga je nehotice prvi upoznao s tim ko je zapravo bio taj deda koga je Leo i dalje obožavao. Govorio je malom Rajneru: "Ti si princ." "Zašto princ?" "Pa tvoj deda je bio kralj Aušvica."

"Princ" je imao teško detinjstvo. Njegova majka pre udaje nije znala šta je radio njen pokojni tast, i za nju je važila legenda da je kao oficir poginuo braneći otadžbinu. Otac, Hans Jirgen, bio je veoma strog, tukao je sina za svaku sitnicu, govorio da pravi Nemac ne sme da plače. Kada je Rajner dospeo u pubertet, počeo je da se brani i da uzvraća udarce, pa je prebačen u ustanovu za decu koja se teško vaspitavaju. Kao mladić je prolazio kroz krize alkohola i droga. Uspeo je da se izvuče, zaposlio se u svom zanatu i oženio se veoma mlad.

Regrutovan je kao svi mladići njegovog godišta u Saveznoj Republici Nemačkoj i koristio mogućnost da izjavi da ne želi da služi pod oružjem. Na formalno obavezno pitanje "zašto", odgovorio je samo da mu je deda bio Rudolf Hes. Bez daljeg ispitivanja izbrisali su ga iz vojne evidencije.

Trebalo mu je vremena da shvati da je njegov deda bio organizator najvećeg masovnog ubistva u istoriji čovečanstva, da Aušvic nije bio logor za prevaspitavanje, nego najveće gubilište svih vremena, pročitao je dedinu ispovest napisanu pred vešanje koja je objavljena u Nemačkoj 1958. godine, daleko pre Rajnerovog rođenja. U okviru porodice se o svemu tome ćutalo, Leo je, doduše, pominjao logor, ali kao instituciju u kojoj su osuđenici radili, a s njima se postupalo strogo, ali pravedno.

Sam Rudolf Hes je napisao: "Iskreno rečeno, ja sam sa olakšanjem primio mogućnost da koristimo plin, jer je sa masovnim uništenjem Jevreja svakako uskoro moralo da se počne. Dotle me je hvatala jeza kad bih pomišljao na mase žena i dece. Znao sam dovoljno o egzekucijama talaca grupnim streljanjem. Umirilo me je što sam pošteđen tog mora krvi i da su žrtve do poslednjeg trenutka mogle da budu pošteđene..." Nije mu bio problem da ubija milione, nego da se pronađe najzgodniji metod.

Slično je argumentovao i komandant logora Staro sajmište, esesovski potporučnik Herbert Andorfer, koji je "svoje" zatvorenike terao u kamione dušegupke, lažući ih da se samo prebacuju na "neko bolje mesto". On je kao "sitna riba" prošao sa samo nekoliko godina zatvora za ubistvo oko 7000 ljudi. Tačno je, doduše, da Andorfer nije izmislio dušegupke, dovezli su mu taj kamion zajedno sa šoferima, a Hes je posle temeljnog razmišljanja i eksperimentisanja javio Ajhmanu da je pronašao rešenje – sredstvo »

za uništavanje gamadi Ciklon-B, cijanovodoničnu kiselinu. Napravio je eksperiment sa ruskim ratnim zarobljenicima na sopstvenu inicijativu, rezultat je bio "odličan", odmah su bili mrtvi. Na kraju je "rezultat" njegove ideje bio milion i po leševa.

Šofer Leo je tešio malog Rajnera Hesa: "Tvoj deda nikada ni od koga nije zahtevao ništa što i sam ne bi učinio, takvi su pravi vojnici!" Bivši šofer, naravno, nije mislio na žrtve, nego na esesovce, na komandantove potčinjene.

FILM O UNUKU

Rajner je imao više od četrdeset godina kada je zajedno sa svojom majkom prvi put posetio Aušvic. Naleteli su na grupu devojčica iz Izraela kojoj je rečeno ko je on i jedna tinejdžerka ga je pitala: "Šta biste uradili sa svojim dedom da ga danas sretnete?" On je odgovorio: "Ubio bih ga." Posle je napisao da je to bila glupa izjava, patetična, nepotrebna, ali da ostatak života mora da posveti potvrđivanju istine, pozivanju da svi Nemci – pa i ceo svet – saznaju za zločine u kojima je na tako istaknutom mestu učestvovao njegov rođeni deda, kako više niko ne bi mogao da porekne taj užas. Porodica ga se zbog toga odrekla.

Rajner Hes je u Srbiju došao da bi prisustvovao filmu *Unuk*, koji je sa njim – možda je bolje reći o njemu – snimio Aleksandar Reljić, u produkciji Radio-televizije Vojvodine. Reljić mi je rekao da Hes "pre svega" želi da se upozna sa mnom. Čisto sumnjam da je taj čovek ikada čuo za mene, pre će biti da mu je Reljić sugerisao da se pojavi sa mnom.

Film je odličan. Na prvom mestu, jer je uzbudljiv, vešto montiran, zanatski besprekoran, ali za takvu ocenu nisam merodavan. Na drugom mestu, za mene zapravo na prvom, taj film u pravi čas podseća na koncentracione logore koji sve više padaju u zaborav, a kod nas postoji i poseban razlog za to – da se ne bismo isuviše osvrtali na logore i ostale zločine počinjene na našem tlu iz ne tako davne prošlosti.

Veoma je dobra ideja da se pođe od jedne konkretne sudbine, lika koji je i te kako prisutan i ubedljiv. Ako se samo dokazuju činjenice, navodi statistika, to začas postane dosadno.

Važna nit u priči filma je susret Rajnera Hesa sa Evom Mozes Kor. Gospođa Kor je kao devojčica preživela Aušvic. Nju je sa njenom sestrom bliznakinjom za svoje eksperimente izdvojio doktor Jozef Mengele koji je pokušavao da na bliznakinjama proučava genetski razvoj, što je mislio da je potrebno za dokazivanje različitosti rasa. Eva je jedna od veoma retkih žrtava koje su preživele tretman tog "naučnika", pa je već i zbog toga neobičan svedok.

O Mengeleovim eksperimentima mnogo znamo na osnovu svedočenja doktora Njislija, takođe zatvorenika, koji je pisao naučna obrazloženja svega što je esesovski doktor radio i uobražavao. Doktor Mikloš Njisli, Jevrejin iz Rumunije, bio je izvrstan patolog, a pristao je da bude Mengeleov saradnik jer je na taj način spasio i svoj i život svoje porodice. U Reljićevom filmu za njega nema mesta, i ne treba, jer je svakom ko se bavi temom Aušvica dobro poznat. Taj slučaj je tema američkog umetničkog filma *The gray zone* iz 2001. godine.

PORAZ ČOVEČANSTVA: Aušvic

HODAŠ KAO DEDA

Nije Njisli bio jedini zatvorenik koji je "sarađivao" sa svojim potencijalnim dželatima. Jozef Pačinski bio je komandantov frizer. Dolazio je iz svoje barake svakog jutra da bi ga brijao. Ostao je živ. Pitali su ga posle rata zašto Rudolfu Hesu nije jednim potezom prerezao grkljan. "A onda?", pitao je Pačinski. "Ne bi samo mene ubili u najvećim mukama, nego celu moju svojtu po zemlji. Komandant bi postao neki drugi zločinac, brijao bi ga neki drugi zatvorenik." Rajner je Pačinskog upoznao 2010. godine u Krakovu. Pačinski je imao devedeset godina, ali je bio živahan, radoznao, naredio je Rajneru da malo hoda gore-dole i rekao: "Ne samo da ličiš na svog dedu, nego čak i hodaš kao i on."

Čudno je da je Eva Rajnera kao svog "usvojila" unuka komandanta "sveg zla" koje je doživela, koji je kriv za smrt cele njene velike porodice. Ona je "oprostila" njemu, ubicama i njihovom porodu. U tom pogledu meni prilično ide na živce. Veoma je patetično kako ona "oprašta", iako svakako u svoje ime može da radi šta hoće, ali meni su način na koji govori, njena gestikulacija, njen izopačeni, neprirodni govor neiskreni – ali to je moj problem, svakako nije Reljićev, za njegovu ideju ona je i te kako dobrodošla.

Ja nemam šta da opraštam ni u svoje, a kamoli u neko opšte ime, ali sam celim svojim javnim delovanjem tražio kontakt sa drugom i trećom generacijom u Nemačkoj koja naravno nije kriva za dela svojih predaka, kao što ni ja

i meni slični nismo zaslužni za eventualno herojstvo naših očeva i majki, deda i baba.

Reljićev film *Unuk* gledao sam dva puta, prvi put mirno, kod kuće, na računaru, drugi put na prikazivanju u velikoj sali bioskopa Arena Cineplex u Novom Sadu, pre svega da bih posmatrao publiku i njenu reakciju. Publika je gledala veoma zainteresovano, rekao bih čak napeto. Bilo je daleko više ljudi srednjih godina i starijih, među mladim gledaocima bilo je više devojaka nego dečaka, dok su stariji gotovo svi došli kao parovi. Tek je posle dve trećine filma nekoliko gledalaca napustilo salu, a oni su svi bili mladi muškarci.

U Nemačkoj su me često pitali na koji način da se sačuva sećanje na zločine počinjene u koncentracionim logorima, kako da se razviju ili reorganizuju memorijalni centri. Redovno sam odgovarao da to nije zadatak moje generacije, da o tome treba da odlučuje generacija unuka onih koji su bili dželati i stražari u logorima, onih koji su kao nemački komunisti, socijaldemokrati, homoseksualci, Jehovini svedoci i ostali protivnici Hitlerovog režima, kao Jevreji ili Cigani, bili u logorima i ogromne većine koja je posmatrala ili gledala u stranu pretvarajući se da ni o čemu nema pojma

MEDIJSKA SENZACIJA

Iznenadilo me je sa koliko pažnje i interesovanja su gotovo svi naši mediji najavili dolazak unuka komandanta Aušvica, a pošto je stigao, naročito kada je polagao cveće na spomenik na obali Save koji je posvećen Jevrejima koje su Nedićevi žandari hapsili i predavali esesovcima, pa su ubijeni u kamionu dušegupki u toku vožnje kroz centar Beograda. Kod nas nije uobičajeno da se prepričavaju svi ti detalji, zadovoljava se sa konstatacijom da je logor Staro sajmište bio na teritoriji NDH.

Molili su me da prisustvujem odavanju pošte pred spomenikom. Prihvatio sam nerado, iako je i moja majka pogubljena u tom logoru u proleće 1942. godine u onom monstruoznom kamionu, ili baš zbog toga – nikada nisam otišao na Staro sajmište kada bi se održavale ceremonije, bio sam zapravo samo dva puta u životu, jednom kada je RTS snimao film o meni, drugi put kad je to uradila nemačko-francuska televizija Arte.

Ovom prilikom su nas u podne, po najvećem suncu, snimale gotovo sve naše televizijske stanice, izveštavala je većina štampanih medija. Sunce bije u lice, reporteri mole da napravimo korak napred, ne, molim, dva koraka u stranu, a sada se opet malo povucite, nikakav pijetet, samo posao, a ja za to vreme mislim: "Ako me ovako matorog udari sunčanica i padnem u nesvest, imaćete još lepši kadar."

Boravku Rajnera Hesa ukazana je pažnja kakvoj ne mogu da se nadaju ni značajni umetnici u poseti našoj zemlji, po mom mišljenju isuviše velika pažnja, iako je odlično što se govorilo ne o nama, unuku masovnog dželata i meni, slučajno preživeloj žrtvi, nego o onoj prošlosti koja je bila tako strašna da je logično što želimo da je zaboravimo. Zahvaljujući tome, i o Starom sajmištu, za koje se stalno obećava da će se "učiniti nešto", sada se priprema i poseban zakon, ali ja čekam da se najzad sa reči pređe na delo.

Dao sam dosta izjava o Rajneru Hesu, mom susretu s njim i o Reljićevom filmu, stojim na usluzi jer smatram da mi je to dužnost, ali dosadio sam samome sebi, čudim se da nisam i drugima.

U jednoj kafani, a posle na odličnom ručku na obali Dunava, najzad sam razgovarao privatno sa Rajnerom Hesom. Ni rečju nismo pomenuli Aušvic, tema su bili jelo i piće. Čovek je poslastičar, kuvar, kaže za sebe da je dobar, da voli da kuva, na osnovu toga što je umeo da mi ispriča, komentara o onome što su nam poslužili, ja bih mu poverovao. Dosta pažnje smo posvetili nemačkim vinima, nismo se slagali, za mene su uvek isuviše slatka, Nemci bi rekli "umilna", on je branio rajnski rizling, složili smo se da su crvena vina koja se prave uz dolinu reke Ar odlična. Eto teme razgovora bivšeg zatvorenika Aušvica i unuka komandanta logora smrti.

Ja jednostavno nisam tip kao dotična gospođa Kor da prežvakavam logorske teme ako me ne pitaju, osim toga uvek naglašavam da sam "buhenvaldovac", taj pojam je smislio Horhe Semprun. Rajner Hes je bio očigledno zadovoljan što mu ne postavljam pitanja na koja je odgovorio film, knjiga *Nasleđe komandanta* koju je napisao uz pomoć dva novinara iz ilustrovanog časopisa "Štern" i intervjua koje je davao ranije.

Niti mi je bio ni naročito simpatičan, niti odbojan, Nemac, ispisnik mog sina, gost u Srbiji.

Rajner Hes je napravio dobar biznis na osnovu toga što je unuk komandanta Aušvica. Da je unuk bilo kog drugog esesovskog potpukovnika, koji je ubio "samo" nekoliko desetina hiljada Jevreja, Rusa i drugih talaca, ne milion i po, niko se ne bi zanimao za njega. On je toga svestan. On to priznaje. U pravu je kada naglašava da je u interesu očuvanja istine da baš on govori o Aušvicu, pogotovu u vreme kada u Nemačkoj i širom sveta ima sve više ljudi koji tvrde da je masovno ubistvu izmišljeno, da gasne komore uopšte nisu postojale.

Honi soit qui mal y pense, kaže stara francuska izreka. U slobodnom prevodu: proklet bio ko zlo misli. ¶

Intervju:
Milisav Savić, pisac

Bila jednom

Foto: Samir Delić

"Možete li da predočite sebi sliku kako deca današnjih političara na vlasti stoje u prvim redovima demonstracija uperenih protiv njihovih očeva. Ili da zamislite kako se deca tajkuna pridružuju protestima radnika koje su njihovi očevi poslali na ulicu, da riju, kao svinje, po kontejnerima"

Među više aktuelnih nastojanja da se odredi politički i društveni smisao studentskih demonstracija i štrajka na Beogradskom univerzitetu koji se pre pedeset godina dešavao tokom ove nedelje, ubraja se i izložba "Šezdeset osma u Studentu" (Galerija nauke i tehnike SANU, 18. jun). Brojevi ovog lista studenata iz tog vremena svedoče o zbivanjima tokom demonstracija i štrajka, o suštini i o oblicima studentskog bunta, ali pružaju i uvid u širi društveno-politički kontekst kojim je on bio uslovljen i izazvan. Na tridesetak panoa biće prikazani vanredni junski brojevi, ali i karakteristične stranice i tekstovi iz celog godišta '68 koji pokazuju uređivačku politiku lista – otvorenost za autorske komentare, polemike, idejna strujanja u svetu, eksperimente u umetnosti... Istovremeno, uz izbor fotografija, knjiga o Šezdeset osmoj i ikonografije protesta – bedževi, posteri, parole – biće oživljena atmosfera tih junskih dana pod lipama koje su, priča se, mirisale isto ovoliko jako kao i danas.

Jedan od urednika tadašnjeg "Studenta" bio je književnik Milisav Savić.

Šezdeset osma

"VREME": Naslov "Bila jednom Šezdeset osma" vašeg uvodnog teksta za "Studentovu" izložbu asocira na bajku i na legendu. Namerno ili slučajno?

MILISAV SAVIĆ: Nimalo slučajno. Šezdeset osma sa ove distance zaista liči na bajku. Jedna takva pobuna, silovita, sa grandioznom vizijom o boljem i pravednijem svetu, uz bezrezervnu podršku umetničke i intelektualne elite, danas je nezamisliva. Možete li da predočite sebi sliku kako deca današnjih političara na vlasti stoje u prvim redovima demonstracija uperenih protiv njihovih očeva. Ili da zamislite kako se deca tajkuna pridružuju protestima radnika koje su njihovi očevi poslali na ulicu, da riju, kao svinje, po kontejnerima.

Juna '68. vi ste bili urednik "Studenta". Čega se sećate?

Najpre, brutalnog batinjanja studenata kod podvožnjaka na Novom Beogradu. Režim je pokazao konačno da njegova ideologija počiva na ogoljenoj sili. Ja nisam zaradio ni ogrebotinu, spasio me je najobičniji magnetofon, jer su milicajci mislili da sam novinar nekog državnog lista. Moj kolega iz redakcije Aleksandar Ilić, budući profesor i ambasador, koji me je iz centra taksijem dovezao u Studenjak (on je imao nos da će se nešto krupno desiti), krvnički je, onako sitan, pretučen, kao i mnogi drugi. Krvnički su bile prebijene i devojke (naročito po butinama i grudima). Devojke su bile žrtve prikrivenog seksualnog iživljavanja, a žestoki momci, koji su stajali u prvim redovima, dobili su pendreke zato što su dovikivali milicajcima da su glupi kao noć.

Sledećih sedam dana i noći bukvalno sam proveo na Filološkom i Filozofskom fakultetu. Spavao sam, kao i mnogi drugi, na podu ili na klupama u učionicama. Sećam se da je do mene na ćebetu leškario Zoran Radmilović. Hranu su nam donosili građani, uglavnom roditelji demonstranata. I nismo se loše hranili kad se ima na umu kakve smo splačine kusali u studentskim menzama. U paketima bi se našla i po paklica cigareta. Od podneva pa do duboko u noć trajao je svojevrsni festival besedništva, pesništva, glume... Nikad kao do tada kreativna improvizacija nije zablistala u punom sjaju. Sve je bilo autentično, bez ikakve šminke. Pokuljale su uskraćivane, zabranjivane priče... U Sali heroja Filološkog fakulteta pojavio se sedi čovek koji je ispričao da je 1944. na belom konju, kao oslobodilac, ušao u Beograd, da bi četiri godine kasnije završio kao direktor Govnoprometa na Golom otoku (tad sam prvi put, u 23. godini čuo za Goli otok).

Da li ste se plašili?

I jesam i nisam. Jesam jer su se pronosili glasovi da se za kolovođe demonstracija pripremaju logori u bespućima Golije (i pripremali su se). Nisam, jer su od prvih dana sa nama bili sinovi i kćerke najviših rukovodilaca, mnogi u prvim redovima. Mladost Dedinja tada se, valjda prvi i poslednji put, preselila na Studentski trg. Video sam i neke političare koje sam znao samo iz novina. Popriličnо zbunjene, da ne kažem uplašene. Posle prebijanja studenata u Studentskom gradu pojavio se Branko Pešić i sastao se sa na brzinu oformljenim akcionim odborom. U jednom trenutku, dok je, znojav, skidao kravatu, mahinalno je pocepao košulju. Rekao je da mu je savest čista i da on nema ni vilu na Dedinju ni "mercedes" (taj auto bio je simbol "crvene buržoazije"). Stari komunista govorio je istinu. Danas mi je pomalo krivo što je jedna od naših glavnih parola bila uperena protiv "kneževa komunizma". Nismo ni sanjali da ćemo za dvadesetak godina dobiti nove "kneževe" prema kojima su ovi prvi bili sirotinja.

Demonstracije su inicirane prilično nerevolucionarnom činjenicom, mislim na manjak mesta da se uđe na estradnu priredbu. Šta to znači? Da je nezadovoljstvo bilo do te mere nagomilano, pa je bilo dovoljna sitnica da izazove pobunu?

Nisu demonstracije buknule slučajno. Mi iz "Studenta" pratimo previranja u Poljskoj i Čehoslovačkoj, proteste u Americi protiv rata u Vijetnamu, majski studentski ustanak u Parizu. Nekoliko nedelja pre demonstracija, vodim razgovore sa Zagom Golubović Pešić koja poručuje da je prirodno biti "gnevan", i sa Živojinom Pavlovićem, tada najnapadanijim rediteljem, koji otkriva da je 1956. nemilosrdno ugušena studentska pobuna u Beogradu. Đorđije Vuković, najzaslužniji za novi, slobodarski "Student", objavljuje na prvoj strani tekst sa naslovom: Spremaju li studenti još nešto osim ispita?

Kako se krilatica Šezdeset osme "kritika svega postojećeg" odražavala u "Studentovim" tekstovima?

Krilaticu su lansirali nemački filozofi (Markuze, Broh). Samo bespoštedna kritika postojećeg stanja može uticati da se stvarnost menja na bolje. Od prve do poslednje stranice "Student" je bio nabijen kritičkim tekstovima (čak su tim nabojem odisale pesme i priče). Smatrali smo da svaka pametna vlast upravo treba da neguje i podržava takvu kritiku, jer ona bi joj pomogla da se obračuna sa javašlukom, korupcijom, lopovlukom, nepotizmom... Naravno, vlast je, i tada i sada, više volela da sama kritikuje, i to žestoko i gadno, upravo one koji bi se usudili da kažu da ne radi dobro.

Kako ste postali urednik "Studenta"?

Prve priče, "crne", objavio sam u "Vidicima", još jednom značajnom studentskom glasilu. Priča *Bugarska baraka* zbog svojih žestokih prizora iz života radnika izazvala je mali šok. Usledio je napad u "Večernjim novostima" sa pozivom da se list sudski zabrani. I zaista, studentski list "Naši dani" iz Niša zabranjen je zato što je preneo neke delove te priče. U moju odbranu stali su "Književne novine" i "Student". Na osnovu te priče, Đorđije Vuković, urednik "Studenta, pozvao me je da pišem reportaže. Šezdeset osme bio sam urednik reportaže. Pokušao sam da izbrišem razliku između reportaže (nonfiction) i čiste proze (fiction). Pravo na govor ili štampu dobili su marginalci: besposličari, prosjaci, zatvorenici, prostitutke, pi- »

janci, gladni, bosi... Ništa u njihovim izjavama nije doterivano i brisano.

Zbog jedne reportaže o kockarima i podvodačima u Studentskom gradu dobio sam batine: levo oko nedelju dana mi je bilo zatvoreno. Te batine su bile znak da sam na dobrom putu. Pisao sam i intervjue: bio sam presrećan što sam upoznao Crnjanskog, Pekića, Živojina Pavlovića, Duška Radovića, Selenića. Svima sam postavljao isto pitanje: da li pisac treba da bude u opoziciji prema vlasti? Naravno, očekivao se pozitivan odgovor. Ne zaboravite da u to vreme cveta partizanska književnost, s jedne strane, a sa druge štancuju se modernistička dela koja nisu ništa drugo neko blede kopije u duhu beketovske škole i poetike francuskog novog romana. Vlastima takva književnost odgovara: partizanska, jer manje-više veliča revoluciju na kojoj počiva sistem, modernistička jer se u suštini bavi ispraznom formom ili pričom koja nema nikakve veze sa našom stvarnošću. Ne kažem da nije bilo pisaca koji se nisu doticali problema autoritarne vlasti sa kultom neprikosnovenog vođe, ali su to radili prikriveno, koristeći mitsku i istorijsku priču. Meša Selimović, s kojim sam 1970. pravio intervju (ne za "Student", tada smo bili izbačeni iz redakcije), rekao mi je da je bio iznenađen što jedna moja priča iz *Bugarske barake* (zbirka priča, 1969) nije zabranjena jer se u njoj govori kako su šoferi u nekoj kafani klicali Milovanu Đilasu, tada političkom neprijatelju broj 1.

Da li se "Student" čitao?

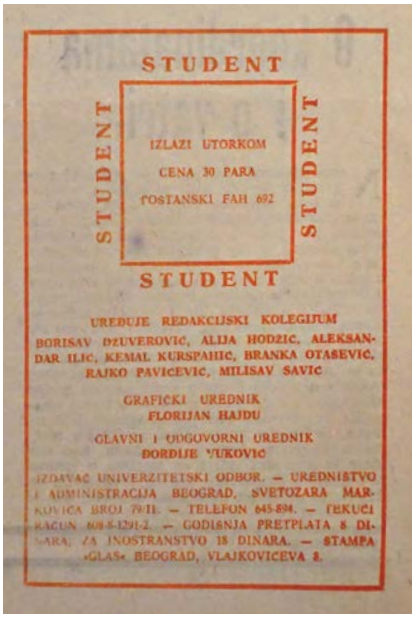
I te kako! Bio je to najslobodniji list u tadašnjoj Jugoslaviji. Pa i sad bi to bio! Junske vanredne brojeve štampali smo u neverovatnih 70.000 primeraka. Lično sam prodavao "Student" na ulici, ispred "Moskve" (malo sam imitirao Sartra). Zaradio sam i lep džeparac, jer većina kupaca nije tražila kusur. List je, inače, ponajmanje tretirao studentska pitanja. Koliko je bio list studenata toliko je bio i glasilo kritički nastrojene intelektualne elite. Objavljivati tada u "Studentu" bila je velika čast.

Kako je izgledao dan nakon demonstracija? Šta ste vi radili?

Posle Titovog govora demonstracije su okončane kozaračkim kolom. Već narednih dana došlo je do pukotina u studentskom pokretu. Jedni, koji Titu nisu ni reč verovali, bili su za nastavak pobune, drugi su smatrali da borbu treba nastaviti kroz institucije, treći su poklekli pred primamljivim ponudama režima. Ako me pitate gde vidim sebe, odgovor je među drugima. Studentima su jedino poboljšani uslovi u domovima i hrana u menzama i malčice povećane stipendije. Dolazi do smene redakcije "Studenta", a ubrzo se hapse i osuđuju istaknuti pojedinci pobune (Vlada Mijanović, Lazar Stojanović, Milan Nikolić i drugi), otpušta se sedmoro profesora sa Filozofskog fakulteta, slede zabrane filmova, pozorišnih predstava, izložbi i knjiga, sve u sklopu borbe protiv "crnog talasa".

Šta se zameralo šezdesetosmašima?

Najpre da su svojim krajnje levičarskim idejama zaustavili tadašnje privredne reforme (koje su tobož težile tržišnoj ekonomiji). Ako i jesmo, uopšte mi nije žao zbog toga. Doživeli smo kasnije te reforme, od kojih su imali koristi samo malobrojni, a većina je pretvorena u novo roblje. Nije cilj studentske revolucije bio samo da se ljudima obezbedi hleb i krov nad glavom,

STUDENT

STUDENT IZLAZI UTORKOM STUDENT

CENA 30 PARA

POŠTANSKI FAH 692

STUDENT

UREĐUJE REDAKCIJSKI KOLEGIJUM

BORISAV DŽUVEROVIĆ, ALIJA HODŽIĆ, ALEKSANDAR ILIĆ, KEMAL KURSPAHIĆ, BRANKA OTAŠEVIĆ, RAJKO PAVIĆEVIĆ, MILISAV SAVIĆ

GRAFIČKI UREDNIK
FLORIJAN HAJDU

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
ĐORĐIJE VUKOVIĆ

IZDAVAČ UNIVERZITETSKI ODBOR. — UREDNIŠTVO I ADMINISTRACIJA BEOGRAD, SVETOZARA MARKOVIĆA BROJ 79/II. — TELEFON 645-894. — TEKUĆI RAČUN 608-8-1291-2. — GODIŠNJA PRETPLATA 8 DINARA; ZA INOSTRANSTVO 18 DINARA. — ŠTAMPA »GLAS« BEOGRAD, VLAJKOVIĆEVA 8.

već da se pojedinac oseća kao slobodno biće, nad kojim niko nema prava da vrši eksploataciju.

U isto vreme počela je žestoka kritika "crnog talasa", ne samo sa političkog već i estetskog stanovišta (to znači da u tim napadima učestvuju i sami stvaraoci). "Crnom talasu" se prigovara da stvara umetnost trenutka umesto one koja se kladi na večnost, da revalorizuje Sartrovu poetiku angažovane književnosti koja je odavno sahranjena, da insistirajući na "našoj priči" koketuje sa provincijalizmom i regionalizmom, pa čak i sa nacionalizmom. Ova poslednja optužba bila je i najopasnija, iako najbesmislenija. Pa srpski nacionalisti nikad nisu voleli "crni talas", jer upravo je u njemu, kako su tvrdili partijski ideolozi, predstavljena kriva, zlonamerna slika Srbije. Drugim rečima, kako su mogli nacionalisti da vole prozu

Fotografije: Anton Vaš

u kojoj je Srbija opisana kao najgori "crnjak", pijana i prljava, sa besposličarima, kurvama i lopovima. Protivnici "crnog talasa" tvrde da književnost ili film ne treba da stanuje po radničkim ćumezima i barakama, već maltene u dedinjskim dvorcima ili na rajskim livadama. Rečju, zagovara se lepa književnost. A lepa književnost je ono, kako tvrdi Bart, što se predaje na univerzitetima. Bio je to kraj šezdesetosmaške poetike. Neću da kažem da protivnici "crnog talasa" nisu bili u mnogo čemu u pravu. Ali njihova poetika dovela je do nestanka subverzivne književnosti – da ostanem na onome što mi je blisko – odnosno do toga da danas književnost u društvenom smislu ništa ne znači. Sem što se svake godine na fakultetima brani sve više doktorata. Sve se to uklapa u jednu idiličnu sliku našeg književnog i kulturnog trenutka zvanu korektnost ili po srpski – pristojnost.

Šta je Šezdeset osma značila u vašoj karijeri?

Posle izbacivanja iz redakcije "Studenta" početkom 1970, jedan profesor me pozvao da mu budem asistent. Na njegovo veliko čuđenje, odbio sam: smatrao sam da je bavljenje naučnim radom dosadan posao, stalno sediš u biblioteci i prevrćeš prašnjave knjige; privlačila me je uzavrela matica književnog života. Tako sam sledećih četrdeset godina doživeo da me postave za glavnog urednika dva vodeća književna lista, ali da me i smene. Sa mesta direktora Prosvete otišao sam na biro rada, odatle me je Vuk Drašković – to je jedina moja šezdesetosmaška veza – odveo u diplomatiju, da bi me, po Vukovom odlasku sa mesta ministra, pre isteka mandat, vratili jer je nova vlast morala da udomi neke svoje ljubimice. Doživeo sam, da parafraziram Protu Mateju, da se preko noći uzdignem a već sledećeg dana strmoglavo padnem, da na ravnoj nozi razgovaram sa našim najvećim književnim veličinama, ili da ubeđujem vodeće političare da, recimo, ne zabranjuju knjigu mladog pisca Radovana Belog Markovića, ali sam i drhtao pred partijskim mediokritetima i dozvoljavao da me šikaniraju sitni policijski doušnici... Sav taj moj angažman danas mi liči na suvo lišće koje vetar bespovratno raznosi. On je pojeo nekoliko mojih nenapisanih romana, a one napisane ostavio je aljkave. Kamo sreće da sam prihvatio da budem asistent. U svoje vesele dane ubrajam profesorske godine, one u inostranstvu i u Novom Pazaru. Nije ni čudo što sam se odrekao crne, stvarnosne ili banditske proze i što sam se priklonio profesorskoj, lepoj. Odavno sam ja u svoju bugarsku baraku ugradio parket, uveo vodu i instalirao struju. Mada se u meni, kad se užasnem prizorom bednika i bespomoćnih na ulici, probudi odavno zagasli šezdesetosmaški duh. Upravo sam završio roman u kojem je glavna tema vlast. Ako očekujete da ću u romanu razotkriti sve gadarije vlasti, varate se. Ta priča je odavno ispričana. Mene je zanimalo zašto vlast toliko privlači ljude. Nema ničeg ni slađeg ni lepšeg na svetu od vlasti, kaže jedan moj junak. Vlast je to čudo za kojim su tragali alhemičari: da ni od čega stvore zlato. Jedan drugi lik dodaje da onaj ko je na vlasti ima osećaj da je Bog. Privremeno, ako ne stalno. Mora da je to lep osećaj kad znaš da raspolažeš, kao Bog, tuđim životima i kad ti je sve što poželiš na dohvat ruke, kao u Raju. Vlast je kao droga: navikne li se na nju, teško se odvikava. Nema veće kazne za vlastodršca nego da mu se oduzme vlast. Tirane ne treba, dodaje moj junak, vešati ili streljati. Bez vlasti presvisnuće od tuge.

Iako je Šezdeset osma velika tema, retko je ima u našoj literaturi. Vaš roman *Topola na terasi* (1985) i multižanrovska knjiga *Šezdesetosmaš* (2016) retki su naslovi u kojima se priča o tom vremenu.

Kad sam objavio roman *Topola na terasi*, 1985, Slobodan Selenić mi je rekao da neću dobro proći. Ne samo kod kritike (o romanu je jedino oduševljeno pisao Igor Mandić), već kod beogradske čaršije. Podjednako i kod onih koji smatraju da je Šezdeset osma bila jedna marginalna levičarska, karnevalska manifestacija, i kod onih koji misle da je to važan događaj. Selenić je bio u pravu: književnost ima svoje datume, koji se obično ne poklapaju sa istorijskim. I prava književnost nije kućna pomoćnica istorije.

Da li je Šezdeset osma bila uzaludna?

Nije. Ako ništa drugo, iza nje je ostala zanimljiva i – što da ne?! – lepa priča. ¶

SONJA ĆIRIĆ

Sterijino pozorje 2018.

Kazalište: tri boda

Jami distrikt
Foto: Dejan Lalić Lale

Selektor Boško Milin je ponudio rizičan koncept „fokusa na mlade“, a uspeh je bio polovičan: u zavisnosti od pokrića u dramskom i pozorišnom kvalitetu

Nakon završetka 63. Sterijinog pozorja bogatiji smo za najmanje dve spoznaje: 1. Savremena Pozorja dele se na ona na kojima glavne nagrade dobije Kokan Mladenović, i na ona na kojima nagrade ne dobije niko – da ih ne bi dobio Kokan Mladenović; 2. Sveopšte insistiranje na „nacionalnom“ formatu Pozorja naposletku je rezultiralo takoreći sveopštim utiskom da je danas najbolje srpsko pozorište – hrvatsko kazalište. Narodno ili neko drugo, manje je važno.

Recimo da je prvi zaključak iz gornjeg pasusa šaljiv, bar donekle; drugi, međutim, nipošto nije. Ali, krenimo redom, pa kud god nas to odvelo.

Prethodno Pozorje, opervaženo grandioznom nebulozom jedne smešne precioze i njenih žirirajućih pratilja, bilo je prvo u znaku „povratka izvornom konceptu“ domaćeg dramskog teksta, utoliko i tranziciono po mnogo čemu; selektor u iznudici bio je prvi čovek SP Miki Radonjić. Ove godine je festival dobio „pravog“ selektora u vidu prof. Boška Milina sa beogradskog FDU-a, a ovaj je, zašto ne verovati, poslu pristupio savesno, ozbiljno i temeljito, obišao Srbiju, region i ostatak vaseljene u kojem se igra nešto „naše“, i potom seo pa dumao, dumao... šta učiniti, a da se ponosno autoprovincijalizovani festival ne pretvori u još jednu sterilnu reviju tipa „kako srpska pozorišta uvek iznova prežvakavaju i maltretiraju Steriju i Nušića a da se nikada ne smore“. I potom, u razumljivoj želji da izbegne takav scenario, učinio kanda jedino što se moglo, a da – bar u namisli i nameri – zaliči na nekakav zaokruženi koncept: hajde da u fokus stavimo „mlade autor(k)e, nedovoljno afirmisane reditelj(k)e, tradicionalno pomalo zanemarena pozorišta iz manjih gradova južno od Beograda...

Na papiru, nije to izgledalo ni tako rđava zamisao. Nevolja je u tome što nikakav „koncept“ ne može da odbrani i opravda golotinju lošeg, beznačajnog, konzervativnog i, uopšte, nimalo reprezentativnog teatra, a toga je na ovogodišnjem festivalu bilo, i to ponajviše tamo gde se mahalo „mladošću“ kao argumentom – što je već depresivno, da se ne lažemo.

Ali, najpre o (naj)nagrađeni(ji)ima. *Jami distrikt* Milene Bogavac, u režiji Kokana Mladenovića i koprodukciji Bitef teatra, Centra za kulturu Tivat, Festivala MASZK i Firchie Think Tank studija, predstava je o kojoj smo opširnije pisali povodom premijere (v. „Vreme“ br. 1378), a ovde ima smisla dodati samo toliko da je i u festivalskom konceptu sjajno funkcionisala, kao i da je furiozna igra Jelene Graovac, Isidore Simijonović i Nine Nešković oduševila festivalsku publiku, a predstavu u celini izdigla solidno iznad svih drugih u takmičarskoj selekciji autentičnim teatarskim izrazom i istovremeno posvećenim bavljenjem „nacionalnim“ mitovima i mitomanijama, koje su i te kako još odreditelji naših života, ma koliko na individualnoj ravni mislili da smo se, je li, izdigli

u gostima

iznad njih. Izdigao se – ne izdigao se, bez brige, uvek će se naći neka snažna ruka da te ščepa za gušu i uvalja te nazad u žitko jamensko blato... Utoliko ni odluka festivalskog žirija da *Jami distriktu* dodeli skoro sve najzvučnije nagrade (predstava, tekst, režija, većina glumačkih etc.) nije toliko ni pametna ni odvažna koliko je naprosto – poštena. Za svaku drug(ačij)u odluku morali bi da smišljaju debelo objašnjenje, ali teško da bi ovo zvučalo ubedljivo bilo kome. A nekako je zgodno ispalo da se ovime o istom trošku elegantno i bez ogrešenja o pravdu razreši i nametnuti „kokanovski kompleks" utemeljen prošlogodišnjom svinjarijom, pa se sada može dalje, u redovno stanje stvari... Druga najnagrađenija predstava *Carstvo nebesko – epika Balkanika* Jerneja Lorencija (Narodno pozorište i Bitef teatar) vrlo je zapaženo odigrana na Bitefu i od tada ima bogat život, uključujući i iscrpnu kritičarsku valorizaciju, tako da je njeno dovođenje na Pozorje samo konstatacija stanja stvari; kako god, ova je predstava još jedan primer krhkoće i fluidnosti, ako ne i nepovratne zastarelosti koncepta čvrstog (pa još i *domaćeg*!) dramskog predloška kao osnove za teatarski čin.

... I ostali
Foto: A. Crnogorac

Carstvo nebesko
Foto: Tanjug / Rade Prelić

Ovim dvema predstavama gotovo da je iscrpljen korpus „nespornih" iz takmičarske selekcije. Zanimljivo, ni jedna od njih ne spada u priču o „fokusu na mlade", to jest, *Jami distrikt* jeste njen deo zbog glumica, te na neki čudan način zbog „paradoksalne" Milene Bogavac, koja je skoro dve decenije profesionalno u pozorištu, ali ovo joj je ne samo prva Sterijina nagrada nego i prvo učešće na SP uopšte. Tako je to kad glavninu svog rada ostvarite u pozorišnom andergraundu...

Kako god, festival je otvorila predstava *Švajcarska* u režiji Milana Neškovića, po tekstu Petra Mihajlovića i u produkciji Narodnog pozorišta Bosanske Krajine iz Banjaluke, BiH. Prozaista i dramatičar Mihajlović pozorišnoj je publici poznat po *Radničkoj hronici*, a *Švajcarska* je komad pomalo, hm, konfederativan, baš kao i zemlja iz naslova: nekoliko paralelnih narativnih tokova plove posve odvojeno da bi se tokom predstave polako prožimali i spojili; sve ih odlikuje nastojanje da se kroz obične, svakodnevne situacije i odnose (u nekom dovoljno neodređenom, ali i dovoljno prepoznatljivom „ovde i sada") ispriča priča o večitoj ljudskoj težnji za ispunjenošću, po cenu da tokom njenog ispunjavanja stradaju vini i nevini... U komadu ima dobrih mesta, ali kao celina je pomalo nefokusiran, prerasprič̌an, do granica pretencioznosti bez dobrog pokrića. Tu nastupa Nešković: inventivnim je režijskim rešenjima veoma dobro upakovao (i realno „podebljao") ovu tanušnu priču i bez velike podrške u tekstu i u rutinskim glumačkim ostvarenjima napravio predstavu za dugo, makar i samo vizuelno pamćenje, u čemu veliku ulogu igra i sjajna (nagrađena) scenografija Dragane Purković Macan.

Projekat „... *I ostali*" reditelja Stevana Bodrože i mladih dramskih spisateljica Mine Ćirić, Galine Maksimović, Nede Gojković i Maše Radić njihova je treća plodna saradnja, kao i prethodne ostvarena u produkciji UK Vuk Karadžić iz Beograda (o prethodnim, *Tramvaj zvan samoća* i *Trezniliste*, v. „Vreme" br. 1365 i 1401). Četiri kratka komada povezuju priče o ljudima koji su na neki način deprivilegovani, marginalizovani, „nevidljivi", isključeni: o homoseksualcima, Romima, ovisnicima, inva- »

lidima... Svima kojima „pošten srpski (ili bilo koji drugi) domaćin“ voli strogo i glupo da sudi. Ovako postavljen koncept izazov je, a opet i ograničenje, s kojim su se autorke vrlo solidno izborile: bez mamuzanja predrasuda, ali i bez gušenja u jalovoj „političkoj korektnosti“. Na drugo, festivalsko gledanje predstava se čini čvršćom, kompaktnijom, a njeno za mnoge neočekivano pojavljivanje na najelitnijem domaćem festivalu, koje su neki požurili da dovedu u pitanje, odbranjeno je kako njom samom, tako bogme i kontekstom u kojem se obrela, što možda nije moglo biti jasno dok nismo videli sve predstave u konkurenciji... Tzv. obična publika se ionako nije bavila ovakvim kalkulacijama, pa je predstavu vrlo toplo primila; jako je značajno što je mlada glumica Bojana Zečević nagrađena za ulogu Emilije u ovim „omnibusu“, a to je i zgodan paradoks mladosti kao vremena previranja i samotraženja: ista je glumica u istoj predstavi odigrala i jednu odličnu i jednu podosta slabašnu rolu!

Predstava *Kepler 452-b* po komadu Tijane Grumić, u režiji Juga srećom-ne-Radivojevića nego Đorđevića i u produkciji bezdomnog, pogorelačkog Pozorišta „Bora Stanković“ iz Vranja iz nekog je razloga ostala slepa mrlja festivalskog žirija: nije dobila ni najsićušniju i najutešniju nagradicu, što je verovatno jedna od manje prijatnih nuspojava matematike žiriranja (poznate svakome ko se bavio tom đavoljom rabotom) ali je svakako šteta: tih jedva preko sat vremena u sali Novosadskog pozorišta prisustvovali smo odmerenoj, inteligentnoj, nerazmetljivo maštovitoj sonati za besprekoran glumački kvartet koji je otelovio vešto i nežno napisan bildungskomad mlade autorke, dirljivu, ali nikako na senti-menti efekat loveću priču o odrastanju, o ljubavi i o gubitku. Jedan od diskretnih vrhunaca festivala, zaobiđen kada su kolajne u pitanju, ali kako bih vam rekao... ne znam nikoga ko nešto zna o pozorištu, i ko je bio u istoj pozorišnoj sali kada i ja, a da posle nije osetio potrebu da kaže nešto lepo o ovoj predstavi; i to se valjda računa negde među zvezdama...

E sad, ko živ – ko mrtav... Predstave *Hajka na vuka* (tekst Ognjen Obradović, režija Nataša Radulović, Šabačko pozorište) i *Svedobro* (tekst Stevan Vraneš, režija Nemanja Ranković, NP Užice) mogle su se naći na festivalu samo po kriterijumu „dajmo šansu mladima“, ali bojim se da to, najblaže rečeno, nije dovoljno: posao selektora „centralnog“ nacionalnog festivala ipak obavezuje na mnogo veću ozbiljnost, a zaista ne znam kako selektor Milin sada, nakon što su svi videli njegov izbor, misli da odbrani ove, izvinjavam se, teatarske „krševe“, ove parade mlakog i inherentno beznačajnog dramskog pisanja upakovanog u sasvim neubedljive scenske tvorevine, mestimično skaredno odglumljene, ove beznadežne promašaje kod kojih nije ni izbliza najstrašnije to što su neuspeli – ta, dešava se i najboljima – nego *način* na koji su neuspeli. Mladi i novi autori donose nove estetike i poetike, tematike i senzibilitete; neki se u svojem nadobudnom prevratništvu preigraju i promaše ceo fudbal, drugi pokrenu estetske revolucije – sve je to OK. Ali ovde nema ništa od toga, naprotiv, reč je o u svakom ključnom segmentu konzervativnom, dosadnom, malograđanskom, jalovom, patosano-mrtvosanom teatru, „matorijem“ od bilo čega što bi najklasičnija klasika mogla da ponudi, o deprimirajuće slabašnom i kukavičkom držanju noktima i zubima za odavno izigrane i isisane poetike, motive, ambijente. Bože blagi, da ove papazjanije „mladih stvaralaca“ vide, recimo, ljute *dede* kao Ćirilov, Selenić ili čak Hristić, izvukle bi im uši!

Ljudi od voska
Foto: HNK

Drugi Nešković na ovogodišnjem Pozorju, Nušićeva *Ožalošćena porodica* u produkciji Teatra „Fjodor Volkov“ iz Jaroslava u Rusiji, takođe je čuđenje u svetu: zar smo baš morali ovo da vidimo? Zar je vredelo dovlačiti iz dalekog Jaroslava celu skalameriju zarad jednog čitanja Nušića koje srpskoj publici ne donosi ama baš ništa novo, a što bi bilo vredno gledanja i pamćenja, a donosi mu mnogo praznog hoda i svakovrsnog šmirantstva? Naravno, to je jedna od onih programskih linija do kojih je Pozorje uvek držalo: prikazati predstave iz korpusa „kako nas drugi vide“, ali to ima smisla samo kada se radi o teatru koji upotpunjuje naše viđenje i razumevanje vlastite klasike; baš kada je *Ožalošćena porodica* u pitanju, sasvim nedavno smo videli takav vredan rad, tumačenje Igora Vuka Torbice ostvareno u Sloveniji. Ova jaroslavska eskapada, bah, na kraju nije bila mnogo više od ciničnog testiranja strpljenja festivalske publike – pa je njen dobar deo tako i odgovorio, masovnom *izlaznošću* poručivši da ceni svoje vreme, ako ništa drugo. A mogli smo, umesto toga, samo primera radi, gledati interesantnu interpretaciju Simovićevog *Čuda u Šarganu* u režiji Marka Torlakovića, NP Sombor, ili Kokanov *Kad bi Sombor bio Holivud* iz istog pozorišta, ili Pekićevu *Korešpodenciju* Gorčina Stojanovića itd, i sve to ne izlazeći iz pretesne košulje tzv. izvornog koncepta Pozorja. Ali jok...

Korpusu priručno nazvanom „O, zašto?!“ pripada i scensko sočinjenije *Utopljena duša* Bobana Skerlića, po tekstu Aleksandra Jugovića, u produkciji Beogradskog dramskog pozorišta. Gledajući iskosa, gotovo pa s leđa (takvo sam mesto na bini zauzeo...) ovaj teatarski miš-maš razmišljao sam o tome kako li bi izgledao napor da se nešto ovakvo postavi na sceni pozorišta na Crvenom Krstu tamo negde

Črna mati zemla
Foto: Marko Ercegović / ZKM

pedesetih ili šezdesetih godina: verujem da bi mnogo pre premijere dobilo šut-kartu od umetničkog ili programskog saveta kao primer beznadežno zastarele poetike koja nije primerena pozorištu koje se neko vreme čak i zvalo Savremeno... I stvarno, ko još i gde uopšte postavlja ovakve stvari, pogotovo u uglednim profesionalnim pozorištima glavnih gradova evropskih zemalja? Šta je danas pandan ovome, bilo gde, na bilo kom jeziku? To zagrcnuto parapoetsko filosofiranije o sudbini neshvaćenog ukletog pesnika jednog malog naroda zatečenog (pesnik, ali i narod) na opasno zaljuljanom brodu usred oluje istorije, pa šta je ovo uopšte – „priredba"? Recital? I džaba tu notorno glumačko umeće naslovnog Sergeja Trifunovića, i džaba mu intrigantna *kreacija* na glavi (model „Slavoljub Stanković s istaknutim brkovima") kad je sve to naposletku patetična teatrolika esejistika, i to jedva osrednjeg reda, pa se onda Sergej zalud buni što su mu, dok je potkraj ove gnjavaže recitovao Disove stihove, neke gospodže iz publike „suflirale" – pa to je taj žanr, ta dašta će nego suflirati, sve žmureći, s očima izvan svakog zla?

I to je bilo sve od takmičarske selekcije; ostali su nam još Krugovi, internacionalni netakmičarski program, poslednja preživela zaostavština Ivana Medenice, čoveka koji je uložio mnogo truda i znanja da spase Pozorje od loših aspekata njega samog... Selektor Boško Milin programski se usredsredio na ex-YU okruženje, probravši iz njega tri predstave rađene po tekstovima iz ugla tih sredina domaćih autora – da koncept bude kompletan. Mogao bi čovek da kaže: da je Pozorje i dalje jugoslovensko, ovo bi bio takmičarski program. Samo što bi tada naše pozorište, bogme, dosta loše prošlo... Ako krenemo s kraja, *Zid, jezero* Dušana Jovanovića u režiji Miloša Lolića i produkciji Drame Slovenskog narodnog gledališča iz Ljubljane – komad, inače, s kraja osamdesetih, i među poslednjim nagrađenim na predratnim, SFRJ Pozorjima – čini se kao logičan omaž tom jugo-konceptu. Nevolja je što Lolićeva predstava (pre nekoliko meseci i beogradska publika je mogla da je vidi) ne opravdava baš ubedljivo i koncizno – ili ikako? – njegovo novo postavljanje, ni ne pokušava da ponudi bilo kakvu promišljeniju rekonteksualizaciju, i sve u svemu lagodno parazitira na Jovanovićevoj spisateljskoj veštini i poslovičnoj preciznosti slovenačkih glumaca (koji su vrlo dobri i kad nisu osobito nadahnuti), što je dovoljno tek za svojevrsnu kvalitetnu repertoarsku konfekciju, ne mnogo više od toga. Ima u Sloveniji i mnogo uzbudljivijih stvari, počev od „invektiva" Slovenskog mladinskog gledališča, ali za to treba biti spreman na kreativni selektorski rizik.

Naposletku – kazalište. Ako Hrvatska ima neki orden zasluga za kulturu, jedan bi pod hitno trebalo da dodeli Bošku Milinu jer je ovaj, svesno ili ne, odličnim izborom dveju sjajnih, vanserijskih zagrebačkih predstava zapravo postigao vrlo snažne poene za hrvatski teatar u istojezičnom inostranstvu: čast izuzecima, ali glavnina takmičarskih predstava na SP delovala je, upoređena s ovim dvema zagrebačkim, nekako tužno, provincijski, sirotinjski... *Ljudi od voska* Mate Matišića (režija Janusz Kica, HNK Zagreb) tri su komada prirodno spojena u jednu složenu, kompozitnu megapredstavu, sasvim prirodno jer i čine delove prirodne celine: u njima se Matišić podvrgava bespoštednom samopreispitivanju, kopanju po bunarima i budžacima vlastite biografije, izvrtanju sopstvenih životnih uverenja poput džepova, e ne bi li se videlo ima li tu zaista nečega ili je sve to naposletku bušno, ali ujedno i vivisekciji ljudskih naravi i mentaliteta sadašnje Hrvatske, bilo da je u pitanju „hoh" zagrebačka buržoazija ili intelektualna viša srednja klasa, ili „zatucani" gorštaci iz njegovog rodnog sela na granici dalmatinske Zagore i Hercegovine. Komad koji se, umesto bavljenja jalovim, šupljim i komfornim opštim mestima, „sondom" spušta do onih dubina koje malo ko želi i usuđuje se da dosegne čak i pred samim sobom, predstava koja to u svakom segmentu dostojno prati, glumački ansambl bez problematičnog mesta, velika produkcija, teatar koji i hoće i može i ume da ide do kraja. *Črna mati zemla*, po romanu Kristiana Novaka, u dramatizaciji Tomislava Zajeca i režiji Dore Ruždjak Podolski (lepo ne znam ko je od pomenutih bolji i zaslužniji za ishod!) i produkciji Zagrebačkog kazališta mladih, po svemu je sasvim različit od Matišić-Kicine predstave, a opet, svaka pohvala iz prethodne rečenice podjednako je *pasent* i za njega, s tim da u ovom zamamnom i zaumnom teatarskom činu ima i neki misteriozni element više: način na koji je ZKM-ova družina stvorila i kroz tri sata održala dramsko-mističnu tenziju sudara i prožimanja „realnog" i „mitskog", seoske zatucanosti i užasa jednog preosetljivog detinjstva spremnog da na sebe preuzme svu krivicu sveta, ljudske okrutnosti i kukavne prilagodljivosti okolnostima, igra kojom su Adrian Pezdirc, Dado Ćosić, Urša Raukar i ostali uzneli svoje role do ritualnih visina, sve je to jedan od onih doživljaja kakve nemaš sreće viđati ni svake nedelje, ni svake godine, a dobro jeste ako ti zapadnu na po deceniju.

I to je bilo otprilike to, u devet novosadskih večeri, mahom u i oko Srpskog narodnog pozorišta, opkoljenog slatkastim mirisom lipe. Divaniće se još o selekciji i o nagradama, uvek je tako pa zašto ne bi bilo i sada, ali uz sve primedbe koje sam i sam ovde izneo na delove Milinovog izbora, treba reći: da, moglo je bolje, ali ne baš jako mnogo bolje. Zašto? Prvo, zato što to „ne da" naša aktuelna produkcija, drugo, zato što to ne dozvoljavaju novostare „propozicije" Pozorja, izvorno kreirane za sasvim drugačiju zemlju, za sasvim drugačiji kontekst. Ali, ko mari, bitno je da su naši salonski feudalci isfurali svoj mali interes, a sve drugo ionako će pokriti *črna mati zemla*, ona bačka, koja guta sve i rađa svašta. ¶

TEOFIL PANČIĆ

Zelena fasada i ženske

UKRASI GRADA: Robni magazin...

Kada se pomene secesija u Srbiji, prvo se pomisli na Suboticu, u kojoj su dragulji takozvane mađarske nacionalne varijante ove umetničke revolucije s kraja 19. i početka prošlog veka u Evropi i Americi. Sinagoga, upravo obnovljena i u svom sjaju otvorena za publiku, Rajhlova palata u kojoj je Savremena galerija, i zgrada u kojoj je Gradski muzej, izraziti su primeri secesije ovog grada poznati i u stručnoj literaturi.

Od kako je pre pet godina ustanovljen Svetski dan secesije, 10. jun, kada su preminuli Antonio Gaudi i Ede Lehner, dvojica harizmatičnih i upečatljivih arhitekata sa dva kraja Evrope, obeležavanjem tog datuma u Subotici promovišu svoje nasleđe ovog maštovitog stila. Od ove godine, Beograd će biti još jedan srpski grad na spisku onih koji u svetu obeležavaju 10. jun. Iako arhitektonsko nasleđe u stilu secesije u Beogradu ne bi moglo, na prvi pogled, da se takmiči sa mnogo upečatljivijim primerima poput Gaudijeve La Pedrere (Kasa Mila) u Barseloni ili Sinagoge i Rajhlove palate u Subotici, i u našoj prestonici postoje jedinstveni primeri ovog stila, posebno u njegovoj nacionalnoj varijanti.

Zaustavljena u svom razvoju polovinom 15. veka, arhitektura u Srbiji je tek od sticanja nezavisnosti u 19. veku uspela da krene u korak sa Evropom i njenim stilovima. Tako se i secesija u Beogradu stidljivo pojavljuje i razvija se paralelno sa istoricizmima. Hoteli, robna kuća, zgrada zadruge, i porodične kuće u većini, nose ovaj stil u Beogradu. Njegovi možda najoriginalniji primeri su oni koje je projektovao Branko Tanazević, i tako stvorio srpsku varijantu secesije. Branko Tanazević se trudio da stvori originalni nacionalni stil u okvirima secesije, ono što Srbija nije imala, arhitektonski stil u profanoj arhitekturi. Primer koji mnogi pozna-

Detalji Telefonske centrale...
Foto: Miloš Stojanović

maske

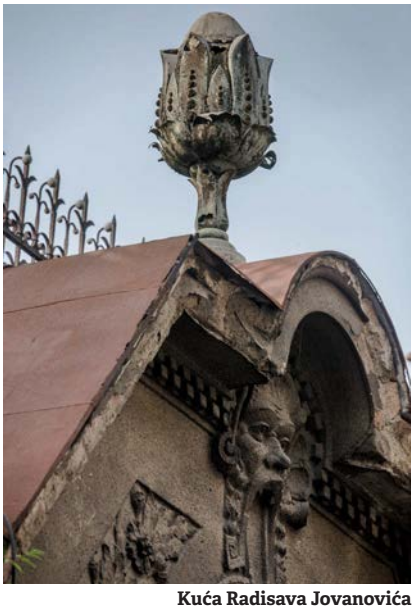
Desetog juna i Beograd će se priključiti gradovima koji obeležavaju Svetski dan secesije i pokazati svoje primerke arhitekture ovog lepog stila

Kuća sa zelenim pločicama ...

Fotografije: Marija Janković

ju jeste zgrada Stare telefonske centrale u Kosovskoj ulici. No, kuća koju malo ko prepoznaje kao vredan arhitektonski biser je kuća trgovca Radisava Jovanovića u Ulici Stevana Sremca broj 5, danas tužno zdanje koje čezne za novim ruhom da bi zasjalo negdašnjim sjajem. Za razliku od Centrale, gde se Tanazević oslanjao prevashodno na srednjovekovnu sakralnu

Kuća Radisava Jovanovića

Foto: Roberto Konte

srpsku arhitekturu, inspiraciju za Jovanovićevu kuću pronalazio je pre svega u narodnoj umetnosti veza i duboreza.

Nekadašnji Robni magazin u Ulici Kralja Petra posle više godina je konačno obnovljen i postao je prostor za uživanje u tipičnom primeru bečke secesije. Izgrađen 1907. po nacrtima tek svršenog studenta Viktora Azriela, a po želji investitora Benciona Bulija, bio je pravo malo čudo u tadašnjem Beogradu. Ne samo da je doneo do tada nezamislivu ideju o zidu od stakla i metala, otvoren prostor bez pregradnih zidova i spratova, već je uveo i pojam robne kuće poput onih kakve je tada imao Pariz.

Iste godine, malo dalje niz ulicu, na ćošku Kralja Petra i Uzun Mirkove, nikla je stambena zgrada sa dućanima po narudžbini bogatog trgovca Svetozara Stamenkovića, a u izvedbi Andre Stevanovića i Nikole Nestorovića. Njena fasada obložena zelenim pločicama (odakle i kolokvijalni naziv Kuća sa zelenim pločicama) odskakala je u tadašnjem Beogradu, a i u današnjem. Ženske maske i ornamenti biljnih motiva po njenoj fasadi svrstavaju je među najbolje primere secesije u našem gradu.

Klub "Lepota života", nastao sa željom da okupi ljubitelje umetnosti, putovanja i gastronomije, koji posebnu pažnju posvećuje arhitektonskom nasleđu secesije pre svega u Beogradu, i Muzej grada Beograda osmislili su niz aktivnosti povodom Svetskog dana secesije u nameri da učine vidljivim i ovaj deo grada. Program je najavljen izložbom fotografija arhitektonskih detalja u stilu secesije u Beogradu "Secesija – sloboda stvaranja" koja je otvorena tokom Noći muzeja u Muzeju Jovana Cvijića. Deo izložbe su i tri šetnje kroz beogradsku secesiju. Sam Svetski dan secesije biće obeležen predavanjima i stručnim vođenjima kroz Muzej i njegov unikatni enterijer, koji je u nacionalnoj varijanti secesije osmislio i realizovao Dragutin Inkiostri Medenjak, projekcijom dokumentarnog filma o Inkiostriju i dodelom nagrada za najbolju fotografiju izložbe. Biće to, očekuje se, priključenje obeležavanju Svetskog dana secesije dostojno ovom lepom umetničkom stilu. ¶

MAJDA SIKOŠEK

Ljudi žele da budu deo

Koji su motivi privrednika da ulažu u kulturu, kakva je njihova materijalna korist od toga, zašto ulaganje nije popularno, da li je poreski zakon na strani darodavaca? Odgovori koji slede uzeti su iz prakse dva pozitivna primera

Prema istraživanju fondacija "Kalist" i "Trag" koje je objavljeno sredinom maja, građani i kompanije Srbije donirali su prošle godine 27 miliona evra za opšte dobro, što je 28 odsto više nego prethodne godine. Četiri ključne teme koje se podržavaju su zdravstvo, podrška marginalizovanim grupama, obrazovanje i smanjenje siromaštva. Kad je prošlog oktobra kompanija Tarket darovala Galeriji Matice srpske 83 umetnička dela, premijerka Ana Brnabić je izjavila da "nema održivog razvoja Srbije bez ovakvog fokusa na kulturu" i da "primera donatorstva i zadužbinarstva nedostaje da bi društvo bilo drugačije", što je bio jasan poziv drugima da obrate pažnju i na ovu temu.

"ODANDE DOVDE": Skulptura Mrđana Bajića i Ričarda Dikona Foto: Igor Marinković

DELTA FONDACIJA

Kompanija Delta Holding od osnivanja 1991. godine pomaže mnoge društvene oblasti – nedavno je dobila glavnu nagradu za filantropiju "Virtus" za doprinos na nacionalnom nivou u 2017. godini. Pre deset godina ova kompanija je osnovala Delta Fondaciju sa ciljem obnavljanja tradicije zadužbinarstva. Prioritet im je da doniraju u projekte koji će trajno doprineti zadovoljenju socijalnih, obrazovnih, zdravstvenih potreba društvene zajednice kao I kulturnom nasleđu. Do danas, realizovano je 3548 humanitarnih akcija, u društvenu zajednicu je uloženo 37,27 miliona evra, a pomoć su dobila 703.304 stanovnika Srbije. Aleksandra Jeličić, zamenica upravitelja Delta Fondacije, kaže za "Vreme" da je "društvo bez kulture društvo bez smisla, zato što ako se izgubi kulturni identitet, sve što radimo ne bi imalo svrhu. Kad se toj činjenici doda da je zbog objektivne ekonomske situacije ozbiljno ugroženo finansiranje kulturnih institucija i događaja, onda ne treba tražiti previše motiva za pomoć kulturi. To je i potreba, i dužnost, i čast za svakoga ko je u prilici da pomogne."

Od osnivanja, Delta Fondacija je za kulturu donirala 799.952 evra, što je 4,5 odsto ukupnih donacija. Na primer: pomogli su obnovu Pozorišta "Boško Buha", Dečji kulturni centar, Galeriju Matice srpske, pomogli su sedam predstava Ateljea 212, Školu za muzičke talente Ćuprija, Omladinsku filharmoniju "Naissus", Muzej primenjene umetnosti, brojne lokalne centre kulture u zajednicama gde kompanija posluje, podržali su produkciju pet filmova, sedam knjiga i dve muzičke kompozicije, udruženja koja neguju očuvanje tradicije i kulture, kao i brigu o osobama sa invaliditetom... Zbog dugogodišnjih donacija Beogradskoj filharmoniji Delta je stekla status Dijamantskog donatora – pomenimo zadužbinarsku donaciju za kupovinu devet duvačkih instrumenata povodom priprema velike američke turneje, i novčana sredstva za samu turneju 2013. godine. Prošle godine, takođe kao zadužbinarski projekat, Delta Fondacija je poklonila Beogradu skulpturu *Odande dovde* Mrđana Bajića i Ričarda Dikona, srpskog i britanskog vajara, koja će krasiti buduću pešačku pasarelu između Kalemegdana i Savskog pristaništa. Skulptura je dvodelna, teška je oko pet tona i visoka oko sedam metara.

Aleksandra Jeličić objašnjava da su "davanja ka društvenoj zajednici strateški definisana i planirana prema potrebama onih kojima je naša pomoć neophodna, ali tako da naša podrška bude dugoročno od koristi najugroženijim kategorijama stanovništva. Uvek gledamo da projekat bude održiv, tako da pomoć postigne dugoročne ili trajne

nečeg dobrog

efekte. Brinemo i o tome kojoj društvenoj grupi se projekat obraća, pa ako akcija podržava ljude sa margine, one kojima je teže da se izraze u ovom društvu – siromašne, decu, osobe sa invaliditetom – onda je to za nas dodatni argument. Takođe, s obzirom na to da je Delta vodeća kompanija u zemlji, smatramo da treba da pomognemo institucije od nacionalnog značaja kao što su Beogradska filharmonija, Narodno pozorište, Jugoslovensko dramsko pozorište i druge slične njima."

Da li i kako se darodavcu darovanje uzvraća? Aleksandra Jeličić kaže da "s obzirom da je krajnji cilj stvaranje boljeg društvenog i poslovnog ambijenta, darovanje nam se uzvraća uvećanjem društvene vrednosti. Jer, bolje stanje u zajednici u kojoj poslujemo znači bolji poslovni ambijent, bolje okruženje za zaposlene, kupce, decu, što je i cilj našeg društvenog angažmana. Društvena odgovornost mnogo znači našim zaposlenima, ljudi žele da budu deo nečeg dobrog, sigurno je da im više prija da rade u okruženju koje je prepoznato po odgovornom poslovanju, da se i profesionalno i lično razvijaju." Jedan od razloga što nema više društveno odgovornih kompanija i institucija i što njihove akcije nisu većeg obima, po Aleksandri Jeličić jeste i praksa da donatorstvo nije popularna tema za medije u Srbiji. "Mediji najčešće svako pojavljivanje fondacije ili kompanije posmatraju kao reklamu i zbog toga veoma nerado objavljuju pozitivne vesti o akcijama i donacijama. Time direktno uskraćuju priliku da se društvu pokaže dobar primer i da neki budući donatori vide kako će biti prihvaćena i tretirana njihova društvena odgovornost. Mi želimo da pošaljemo poruku da brinemo o našoj zajednici i ulažemo u nju radi stvaranja okruženja koje nam omogućuje da rastemo, budemo inovativni i da privlačimo izuzetne ljude."

PRIVREDA I POZORIŠTE: Scena iz predstave "Mobi Dik" Foto: Pozorište "Duško Radović"

GOMEX

Pre nedelju dana Zrenjaninci su premijerno videli dokumentarni film *Zarobljeno vreme* scenariste i reditelja Milana Nikodijevića, poklon tamošnje trgovinske kompanije Gomex. Prethodnog meseca, takođe zahvaljujući donaciji Gomexa, održana je dvonedeljna manifestacija za decu "Pesnička štafeta", predstavi *Mobi Dik* beogradskog pozorišta "Duško Radović" dodeljena je nagrada ASSITEJ Srbija za najbolju predstavu za decu, održan je i Festival profesionalnih pozorišta Vojvodine. Inače, Gomex je dugogodišnji stalni donator zrenjaninskog pozorišta "Toša Jovanović" i Sterijinog pozorja.

Šta jednu trgovinsku firmu, koja je regionalni lider u oblasti veleprodaje i maloprodaje robe široke potrošnje i koja postoji 23 godine, motiviše da pomaže kulturi i kakav je njen interes u tome? "Imao sam sreće u životu i uspeo da napravim ozbiljnu kompaniju i da se okružim pametnim ljudima. Rezultat svega jeste neki profit, neki novci koji prevazilaze moje i potrebe moje porodice", kaže za "Vreme" Goran Kovačević, direktor Gomexa. "Sve što sam zaradio, zaradio sam u Srbiji, pa je i pošteno da, pored onoga što me zakon obavezuje, dodam i nešto preko toga. Duboko verujem da u našem, srpskom, srbijanskom slučaju, gubitak merila vrednosti predstavlja veći problem od problema u ekonomiji i zato smatram da je ulaganje u kulturu ulaganje u socijalnu infrastrukturu, u stabilnost društva. Teško da ćete biti srećni ako su oko vas nesrećni ljudi." Pojavu da se ulaganje u kulturu povezuje sa finansijskim interesom onog ko ulaže, Goran Kovačević opravdava aktuelnom dominacijom materijalnog "gde se uspešnost »

meri statusnim simbolima ili količinom novca na računu. Svet je opčinjen tehnološkim napretkom. Junaci današnjice su magovi kompjuterskih tastatura, proizvođači aviona ili 'pametnih' bombi, dok se svi oni koji se bave društvenim naukama pomalo posmatraju kao reakcionari, oni koji gledaju unazad, crne ovce familije. Ovo je doba nalik onom pred Veliki rat, kada je futurizam glorifikovao brzinu, snagu, tehnologiju, a spočitavao istoriju kao nepotrebni balast. Znamo kako se to završilo... sa još većim Velikim ratom." Po Goranu Kovačeviću, "kultura je ona karika koja stabilizuje društva, koja podiže svest o odgovornosti, a time sprečava zloupotrebu i neodgovorno korišćenje materijalnih resursa koje nam je tehnologija donela. U tom smislu kultura se finansijski "isplati", jer predupređuje nepotrebna razaranja, otvara mogućnost kompromisnom – kulturnom rešenju problema. Korist se ne može pojedinačno kvantifikovati, kao što pojedinačno ne kvantifikujemo korist od dobrih puteva ili pruga, ali svima je jasno da je to preduslov materijalne blagodeti. Kultura je infrastruktura jednog društva, zajedničko dobro sa jasnim finansijskim efektom. Nije presudno da imate elitnu kulturu, da imate Pikasa, Frenka Gerija ili Šopena. Potrebno je samo da imate društvo koje ide na koncerte, izložbe, performanse, i koje je sposobno da vrednuje različite kulturne događaje."

Gomex pre svega pomaže neprofitne projekte sa širim društvenim značenjem. "Naša saradnja sa zrenjaninskim pozorištem je mala pomoć jednom gradu da ostane grad i to ne samo po broju stanovnika, već i po duhu. Saradnja sa Sterijinim pozorjem je mala pomoć domaćim autorima kako bi očuvali lokalne vrednosti kao doprinos svetskoj raznolikosti. Pomoć ASSITEJ je mala pomoć onima koji tek dolaze i koji tek treba da stvaraju nove, naše, autohtone vrednosti, opet, uklopljene u svetske civilizacijske tokove. Stalno naglašavam da je to "mala pomoć" jer mi, mislim na kompanije, ne treba, niti možemo da zamenjujemo ulogu države. Naše je da pravimo dobre firme, da plaćamo dobavljače, zaposlene, porez, a onda od onoga što ostane da odvojimo deo i pomognemo prema svom afinitetu. Uloga države je i dalje nezaobilazna."

Darivanje je regulisano članom 15. Zakona o porezu na dobit pravnih lica, ali mnogi smatraju da je pet posto od ukupnog prihoda što se priznaje kao rashod nedovoljan stimulans privredi i trgovini da pomaže neprivredne delatnosti. Goran Kovačević ocenjuje da "trenutno zakonsko rešenje nije dobro, što se vidi iz same činjenice da se retko koristi, a ako se koristi, često se zloupotrebljava. Bolje je rešenje po kome biste deo obračunatog poreza koji ste dužni da uplatite državi, mogli preusmeriti na donacije u kulturi. Na ovaj način bi se decentralizovalo trošenje sredstava, približilo lokalnim potrebama, a sigurno bi i efikasnost ulaganja bila veća. Politički establišment ne voli ovakva rešenja jer onda gubi politički uticaj i više ne može da glumi Božić Batu koji deli poklone zaslužnima. U našem konkretnom slučaju, nikada ne postoji neka svest o eventualnim povlasticama zbog ulaganja u kulturu i to nije dobro. Potrebna su nam jasna sistemska rešenja koja će 'mamiti' privrednike da se upuste u avanturu donatorstva."

Kako se privrednici odnose prema donatorstvu? Goran Kovačević kaže da su neki "spremni da nesebično pomognu, a neki mere svaki centimetar logoa na plakatu. Ozbiljan problem je što biti privatnik i dalje ima negativan prizvuk, pa mnogi izbegavaju svaku vrstu javnog angažmana. Pratim internet, pa sam i sam zapanjen kako neki ljudi i u najboljim aktivnostima pronađu najružnije motive. Većina privrednika ne želi da se izlaže takvim rizicima. Ponovo se vraćam na merila vrednosti. Mi sada elitom nazivamo ljude koji poseduju mnogo novca, a intelektualcima one koji završe fakultet. Potrebna nam je prava elita znanja, elita dobrote, i kada se ti ljudi popnu na pijedestal društveno poželjnog modela, donatorstvo će zaživeti u punom sjaju."

Podsetimo na stav, koji je istina teško proveriti ali sigurno nije netačan, da su građansku Srbiju izgradili zadužbinari i donatori. ¶

SONJA ĆIRIĆ

Vratite nam knjige

Ne rade jedine dve biblioteke za beogradsku decu, "Neven" i "Zmaj", a nadležni nemaju odgovor kada će 15.000 njihovih članova opet moći da ih koriste

Generacije beogradske dece stasale su i odrastale uz knjige pozajmljene iz biblioteka "Neven" i "Čika Jova Zmaj", specijalizovanih odeljenja Biblioteke grada Beograda. Obe su bile u centru grada: "Neven" na prvom spratu Doma sindikata, dok je "Čika Jova Zmaj" bio udomljen u Spomen-kući Laze Lazarevića u Hilandarskoj 7. Svojim članovima, a bilo ih je 15.000, omogućavale su, osim korišćenja više desetina hiljada knjiga, i brojne programe: susrete s autorima, predstavljanje knjiga, razgovore, radionice. Zahvaljujući "Nevenu" i "Zmaju", kao i neumornom i kreativnom angažmanu zaposlenih (obe su zapošljavale samo pet bibliotekarki), Beograd se mogao pohvaliti kako uspeva da izađe u susret čitalačkim potrebama najmlađih na početku novog milenijuma.

NEKAD BILO: Biblioteka "Zmaj"
Foto: Marija Janković

Ova slika je narušena 1. jula 2017. godine, kada su u Domu sindikata, posle promene vlasnika, započeli radovi na renoviranju i adaptaciji zgrade zbog čega su knjige biblioteke "Neven" prekrivene najlonom, a njena vrata zaključana. Kad je krajem aprila ove godine renovirana zgrada otvorena pod novim nazivom Kombank dvorana, prostori u njenom okruženju su proradili, ali ne i biblioteka "Neven". Ulaz u biblioteku je zazidan, a ljubazne devojke na info-pultu u prizemlju zgrade ne znaju ništa o sudbini biblioteke i zainteresovane upućuju na sajt Biblioteke grada Beograda, na kome, međutim, nema nikakve informacije o tome.

Jasmina Ninkov, direktorka Biblioteke grada Beograda (BGB), na pitanje o sudbini "Nevena", koje joj je nedavno uputila Inicijativa "Ne da(vi)mo Beograd", odgovara da ni "Neven" ni "Zmaj" nisu zatvorene već su privremeno prestale sa radom, a "da li će i u kojoj meri biti osavremenjeni uslovi pristupa u prostorije 'Nevena', zavisi od vlasnika i držaoca celokupnog objekta, a svakako, svi uslovi za nesmetan pristup i korišćenje objektu biće zahtevani od investitora". Drugim rečima, mesec dana posle otvaranja Kombank dvorane, BGB kao korisnik prostorija biblioteke "Neven" ne zna kako će biti rešen pristup ovoj biblioteci, i kako uopšte da se dođe do tamo zarobljenih knjiga.

Nakon što su knjige "Nevena" zaključane, sav teret opsluživanja njegovih članova pao je na sestrinsku biblioteku u Hilandarskoj. No ne zadugo – svega četiri meseca posle zatvaranja "Nevena", iznenada je zatvoren i popularni "Zmaj"! Formalni razlozi za to bili su tehničko-bezbednosne prirode. Naime, zdanje legata Laze Lazarevića, inače zaštićeno zakonom kao spomenik kulture, u prilično je lošem stanju: fasada nije popravljana od početka 20. veka, krov i oluk vape za popravkom i zamenom, električne instalacije su prilično rizične. Gradski Sekretarijat za kulturu odbio je molbu Biblioteke grada da izdvoji novac za rekonstrukciju zbog nerešenih pitanja restitucije ove zgrade, na čije prostorije polaže pravo i Dom učenika srednjih škola, a situaciju je dodatno zakomplikovao i komšija koji je prisvojio podrum zgrade da bi ga pretvorio u hostel. Sekretarijat za stambene i komunalne poslove je na obraćanje BGB odgovorio da "zbog velikog broja oronulih fasada i ograničenih sredstava nisu u mogućnosti" da ulože u obnovu objekta u Hilandarskoj 7. Imajući na umu da je reč o zaštićenom kulturnom dobru, svi radovi na rekonstrukciji treba da dobiju odobrenje Zavoda za zaštitu spomenika kulture grada Beograda, kome se BGB takođe obraćala s molbom za finansiranje ovih radova. Odgovoreno im je da "mada su upoznati sa stanjem predmetnog objekta, ne raspolažu sredstvima za sanaciju i izvođenje spasavalačkih radova na objektima koji potpadaju pod njihovu ingerenciju". A, kako navodi Jasmina Ninkov u pomenutom odgovoru Inicijativi "Ne da(vi)mo Beograd", propao je i pokušaj BGB da finansira obnovu Spomen-kuće Laze Lazarevića učešćem na konkursu Ministarstva pravde Republike Srbije za dodelu sredstava prikupljenih po osnovu odlaganja krivičnog gonjenja.

U atmosferi opšte nespremnosti gradskih i republičkih institucija da finansiraju obnovu ovog spomenika kulture u kome je smeštena dečja biblioteka, BGB 1. novembra 2017. objavljuje da se biblioteka "Čika Jova Zmaj" iseljava iz Hilandarske 7 "zbog lošeg stanja objekta i ugrožene bezbednosti korisnika". Prostorije koje je biblioteka koristila ispražnjene su, a celokupan fond knjiga prenet je na nepoznatu lokaciju i na neodređeno vreme. Ostaje prilično nejasno zašto je ovakva radikalna odluka doneta baš u trenutku dok je "Neven" van pogona, imajući na umu da su isti bezbednosni rizici postojali i ranijih godina, kada je biblioteka nesmetano radila.

Štaviše, nedugo posle deložacije dečje biblioteke Grad Beograd je iznajmio Hilandarsku 7 Fondu B92 i Kulturnom centru Rex, vodeći se valjda logikom da je manja šteta ako fasada padne na posetioca neke Rexove tribine nego na neko dete. Na sve to, ispostavilo se i da je zgrada zapravo u poodmaklom procesu restitucije, te da će Grad Beograd uskoro izgubiti vlasništvo nad njom a Fond B92 i Rex će opet morati da traže novu adresu.

Imajući na umu da je zgrada u Hilandarskoj sada svakako definitivno otpisana za dečju biblioteku, a da je "Neven" trenutno zazidan i nedostupan, nastao je problem za preko 15.000 članova ovih biblioteka. Istini za volju, ovde treba napomenuti da u Beogradu formalno postoje i »

Karikatura: Vladimir Stankovski

druga mesta na kojima deca mogu iznajmiti knjige: pored školskih biblioteka, tu su i odeljenja pri opštinskim bibliotekama. Međutim, sve se to uglavnom svodi na nekoliko polica sa dečjim knjigama u okviru biblioteka koncipiranih za odrasle. Osim "Zmaja" i "Nevena", još samo pet biblioteka u okviru sistema BGB ispunjavaju formalne uslove da ih možemo nazivati dečjim bibliotekama (imaju fizički odvojen prostor i poseban ulaz), no nijedna od njih ne može se fondom knjiga ni približno meriti sa ove dve zatvorene biblioteke!

Od zatvaranja "Nevena" prošlo je skoro godinu dana, a od iseljenja "Zmaja" sedam meseci. Kao neprofitnoj instituciji, "Nevenu" se, ako i bude otvoren u dogledno vreme, ne smeši baš neka sjajna dugoročna perspektiva u komercijalnom okruženju investitorskog urbanizma Kombank dvorane. Što se tiče "Zmaja", Jasmina Ninkov najavljuje da "Biblioteka grada Beograda i Sekretarijat za kulturu grada aktivno rade na pronalaženju novog, adekvatnog prostora za Dečije odeljenje biblioteke 'Zmaj', te se nadamo da će ovo odeljenje ubrzo nastaviti sa radom u novom prostoru na teritoriji iste opštine". Ovaj "aktivan rad" nije vidljiv široj javnosti i nije još doveo ni do kakvih rezultata. Ivona Jevtić, gradska sekretarka za kulturu, koja je direktno nadležna za ovaj problem, još uvek nije odgovorila na isti spisak pitanja koji je prošlog meseca poslat i direktorki BGB.

Prvih meseci javna reakcija javnosti na nastalu situaciju takoreći nije ni postojala. Tek u martu, kad je postalo jasno da nikakvih informacija nadležnih verovatno neće ni biti i da je na delu svojevrsna zavera ćutanja, oglasila se Grupa za obrazovanje i dečju zaštitu Inicijative "Ne da(vi)mo Beograd", nakon čega je formiran koordinacioni odbor predstavnika dečjih pisaca, bibliotekara, psihologa i promotera čitanja koji je prošle nedelje objavio apel "Vratimo biblioteke deci Beograda", kao manifest i polaznu tačku dugoročne građanske kampanje s ciljem da deca Beograda dobiju nazad ono što im je oduzeto.

Nadamo se da će činjenica da zatvorene dečje biblioteke nose naziv po autoru "Đulića", omiljene knjige predsednika države, pomoći da se ovaj problem reši u mnogo kraćem roku nego što je predsedniku trebalo da vrati knjigu u biblioteku. Ishod ove priče svakako će rečito pokazati kolika je spremnost države da pokaže brigu za kulturne potrebe i razvoj najmlađih – onih za koje se zalaže da ih bude što više i da ostanu u zemlji. ¶

ALEKSANDAR GUBAŠ

DRAGAN ILIĆ

Palmini anđeli

Foto: Tanjug / Dušan Aničić

Palma je u bajkerskom svetu uspeo ono što je Tito uradio između dva bloka tokom hladnog rata

Ovih dana je bilo važno gledati program televizije Palma plus iz Jagodine. Njihova centralna informativna emisija, arhaičnog naziva „I bi dan...“, počela je rečima voditelja: „Dragi gledaoci, danas je Jagodina bila centar sveta!”

Kada ovako počne, onda morate čuti nastavak – a on je, naravno, vezan za proslavu 70 godina Anđela pakla upravo u Jagodini. Da li su Helsi videli negde fotografiju Ivice Dačića i Palme na skuteru u bermudicama i sandalicama i odlučili da svoje jubilarno druženje organizuju upravo pored Akva parka u centru Jagodine, pod Palminim pokroviteljstvom.

Nije bilo lako ući na ovu privatnu žurku za nekoliko hiljada bajkera iz celog sveta, ali je nekoliko ekipa uspelo da virne u kamp na čijim vratima je policija pažljivo vršila pretres. Posle te kontrole, sinovi anarhije su mogli na bazi *all inclusive* da jedu i piju koliko žele, plus ring ako bi da se biju, plus akvapark, plus koncerti i žurke uz igranje uz šipku, i sami zamišljajte dalji provod. Dakle, Jagodina je potpuno tiho ušla u ove pripreme i onda postala svetska atrakcija, jer su uz bajkere bila deca na ekskurzijama, a najviše se pričalo o dnevnom meniju – 25 jagnjića, 25 prasića, nekoliko stotina pilića i pečeni vo! Mašala apetit, bogami se ogladnilo od sveg tog turiranja motora. Navodno je među motoristima bilo i 15 milijardera, pa samo zamislite agoniju sponzoruša koje nikako nisu mogle da prepoznaju te lovatore od maslavih bradonja. Svi deluju jednako opasno, pa ajde sad pogodi ko je tu najbogatiji!

Palma je u bajkerskom svetu uspeo ono što je Tito uradio između dva bloka tokom hladnog rata. Nedavno su u Jagodini bili ruski Noćni vukovi, Putinova moto-bratija, a danas su tu američki Anđeli pakla. Zarada je, kažu, milionska, a sam Palma nema problem sa epitetom „Pakleni“ jer ih vidi kao „Anđele prijateljstva“. Zanimljivi su ova ljubav ka marginalnim grupama i duboko razumevanje za njihov „kontroverzni način života“. Bitno je samo da je prizvuk patriotski, a nema veze da li će nositi rusku ili zastavu američkog juga.

Drugi paganski skup je sprečen munjevitom reakcijom sveštenika SPC u Vrnjačkoj Banji. Zamislite, tamo je nekome palo na pamet da na kružnom toku, u okviru reklame novog (renoviranog) hotela Slavija podigne bistu slovenskom bogu Perunu. Tako bi se, naime, imao zvati novi (renovirani) turistički objekat. Crkva je anatemisala predlog, odlučna da lakše prihvati džamiju od tog paganskog znamenja. Takođe, usput su se rešili i spomenika dvojici partizanskih vođa, jer će na tom mestu nići veštački vodopad, kao onaj u Jagodini. Zglajzali su i Perun i narodni heroji Miodrag Čajetinac Čajka i Žika Valjarević. Umesto njih, predloženo je da spomenik, ako je po pravdi i prvenstvu, dobije konj prote Jefimija Popovića koji je prema predanju bio na samrti, pa ozdravio pijući banjsku vodu. Do ovog trenutka, ime tog ata je nepoznato TV Manijaku i redakciji „Vremena“. Ajd' da ne bude samo sprdnja od predloga, neko je pridodao i Krcuna, red je.

Taj gnevni otpor praslovenskoj tradiciji, koja je prema našem etnopsihologu Veselinu Čajkanoviću upravo uklopljena u hrišćanstvo kod Srba, malo me podsetio na mržnju sa kojom su pripadnici ISIL-a rušili budističke spomenike u Palmiri u Siriji. Pošto je to za njih znamenje pre pojave islama, dakle paganisko, onda je zaslužilo da nestane sa lica zemlje. Taj ekstremni popa iz Vrnjačke Banje kojem je čak i džamija bliža od Peruna pokazao je toleranciju prema monoteističkoj veri, ali paganizam ne oprašta. Baš kao i Palma, koji će kontroverzno ponašanje prihvatiti uvek kada postoji dašak patriotizma, ili makar dobra zarada. A sa kime će da se vole u četiri zida...

Na kraju, zaista sam ponosan na to koliko munjevito pratimo svetske trendove. Predsednik Tramp je probio još jedno dno primivši u zvaničnu posetu Kim Kardašijan Vest, najpoznatiju svetsku starletu. Nešto su kobajagi pričali, ona je tražila slobodu za afroameričku bakicu što je ko Iboljka Suvajdžić valjala dop sa nekom bandom. Glavno da su se fotnuli za Instaru i Tviter. Naš predsednik nema takve muke. Crnogorska starleta Soraja je sa Beogradskog aerodroma deportovana u Crnu Goru kao bezbednosno rizična osoba – bliska CG mafijaškim klanovima. Protivmera iz CG je bila recipročna i neumoljiva – oni su našu starletu Tamaru proglasili nepoželjnom, iz istog razloga. Ove kontroverzne starlete su neveste, ljubavnice i žene zavađenih klanova, priča se da spisak nije konačan, pa sada drhte Tijana Ajfon, Mimi Oro i mnoge druge devojke – takoreći nevinost bez zaštite. Možda bi u Podgorici, Vrnjačkoj Banji, Beogradu ili Jagodini uskoro mogao da nikne jedan skroman spomenik, možda samo poprsje – u čast Starleti! ¶

“VOLJA NARODA” IL

Brojna su nerešena pitanja oko kojih se glože zemlje istočne i zapadne Evrope. Migrantska kriza, odnos prema Rusiji i Kini, porast uticaja populističkih i antisistemskih pokreta, pa čak i najavljeno buduće funkcionisanje EU u više brzina, ukazuju na sve ozbiljnije pukotine unutar Unije. Najnoviji kamen spoticanja predstavlja nacrt evropskog budžeta, koji za „istočne“ članice predviđa oštre rezove u prihodima iz evro-fondova

Od proklamovanog evropskog jedinstva ostala je, izgleda, još samo šarena fasada. Sve veći nesporazumi na relaciji „stare“ i „nove“ Evrope i međusobne optužbe država-članica EU prete da uruše višedecenijski projekat ujedinjenja Starog kontinenta. Osim što se prema istočnim zemljama često ophode kao prema nezreloj deci kojoj je potrebno tutorstvo i stalni nadzor, najrazvijenije zemlje zapadne Evrope svojim partnerima sa istoka spočitavaju i političku autoritarnost (Mađarska, Poljska) i rast populizma (Češka, Slovačka, Bugarska), kao da su one sâme imune na ove sve rasprostranjenije fenomene u evropskoj politici. Činjenica je da zemlje istočne Evrope teško mogu biti „krive“ za Bregzit, recimo, ili za porast uticaja ksenofobičnih i autoritarnih partija u Francuskoj, Nemačkoj ili Holandiji. Krivica Istoka teško da može biti i u slučaju formiranja nove koalicione populističke vlade u Italiji, u kojoj antisistemski i ultradesničarski elementi, čini se, već prave planove za napuštanje evrozone.

VAN SFERE UTICAJA

Države članice EU iz centralne i istočne Evrope neretko kritikuju zvanični Brisel i vodeće evropske zemlje da ih ostavljaju na margini političkih zbivanja. Takođe, razdor u EU napravio je i predlog da se uspostavi koncept „Evropa u više brzina“, koji bi nekim državama Unije omogućio da napreduju i povezuju se brže od drugih članica. Za to se snažno zalažu Nemačka, Francuska, kao i zemlje Beneluksa. Sa druge strane, najglasniji kritičari ovog predloga su zemlje istočne i centralne Evrope, koje strahuju da bi ovim planovima Brisel mogao dodatno da ih “isključi” iz sfere uticaja na evropskom kontinentu.

Zemlje nekadašnjeg socijalističkog lagera sve direktnije upiru prstom ka političkim centrima Starog kontinenta tvrdeći da širenjem nadležnosti raznih evropskih administrativnih organa, prekomernom regulacijom i kontrolom podrivaju suverenost nacionalnih vlada, kao i da se bujanjem briselske birokratije umanjuje mogućnost izabranih političkih partija da utiču na odluke koje se tiču evropske budućnosti. U tom kontekstu zanimljiva je izjava jednog od najčuvenijih evroskeptika, nekadašnjeg predsednika i premijera Češke Vaclava Klausa, koji je u razgovoru za češki list „Lidove novine“ rekao da bi bilo neophodno pronaći novu definiciju reči populizam, jer se ona sada koristi radi potpune diskreditacije svakoga „ko nije u skladu sa onim što se proglašava dominantnom doktrinom jedne zemlje“. „Zanimljive stvari o svetu i Evropi danas govore samo ti takozvani populistički lideri“, rekao je Klaus dodajući da bi „samo budala učila od svih tih *makrona*, *merkelovih*, *junkera* i *rahoja*“.

Uprkos tome što ekonomije zemalja centralne i istočne Evrope u poslednje vreme beleže kontinuiran rast, na političkom planu im baš ne cvetaju ruže. Izuzev možda Mađarske, koja je na nedavnim parlamentarnim izborima potvrdila autoritet i političku dominaciju Viktora Orbana i njegove partije Fides, sve ostale zemlje tzv. Višegradske grupe u poslednjih nekoliko meseci suočile su se sa brojnim unutrašnjim političkim izazovima. U Slovačkoj, nakon brutalnog ubistva novinara Jana Kucijaka i potonjih masovnih protesta protiv vlade, premijer Robert Fico bio je prinuđen da podnese ostavku. U Češkoj već me-

I NAREDBE BRISELA

secima traje kriza vladajućeg manjinskog kabineta Andreja Babiša, koji još nije dobio poverenje parlamenta. U Poljskoj, najvećoj od zemalja grupe V4, premijerka Beata Šidlo takođe je podnela ostavku krajem prošle godine uprkos tome što konzervativna vladajuća partija Pravo i pravda i dalje čvrsto drži dizgine vlasti. Institucionalna kriza pogađa i Rumuniju, gde predsednik države Klaus Johanis i premijerka Vjorika Dančila u poslednje vreme vode žestok politički sukob.

IZBEGLIČKA KRIZA

Već skoro tri godine između „stare“ i „nove“ Evrope bukti pravi politički rat kada je u pitanju problem migracija. Istočni partneri iz „Višegradske grupe”, Mađarska, Poljska, Češka i Slovačka, uprkos brojnim pritiscima, ostale su čvrsto pri stavu da neće prihvatiti nametnuti plan državama članicama EU da prihvate i preraspodele više desetina hiljada tražilaca azila iz ratom pogođenih područja Azije i Afrike. Iako su i pojedini zvaničnici zapadnih zemalja EU izjavili kako je

TAČKA RAZDORA: “Istočne” članice EU protiv prihvatanja izbeglica
Foto: Marija Janković

sistem kvota „iluzija“, odnosno „faktički mrtav“, nemačka kancelarka Angela Merkel i vrh EU još uvek stoje na svojim početnim pozicijama i ne prihvataju nikakvu „selektivnu solidarnost“.

Argumentacija istočnih evropskih država, međutim, zasniva se i na činjenici da migranti ionako ne žele da se zadržavaju kod njih, već teže da odu u bogatije članice EU, pre svega u Nemačku i »

NESUGLASICE "ZAPADNE" I "ISTOČNE" EU: Predsednik Evropske komisije Žan-Klod Junker i nemačka kancelarka Angela Merkel (gore) i Višegradska četvorka (dole)
Fotografije: Tanjug AP Photo

Švedsku. Statistika im u ovom slučaju i te kako ide na ruku jer su u jeku migrantske krize podaci evropske statističke agencije Eurostat pokazali da zemlje centralne i istočne Evrope spadaju među najmanje atraktivne za potencijalne tražioce azila. Primera radi, na milion stanovnika u Nemačkoj azil je zatražilo 2890 migranata, u poređenju sa samo sedam stranaca na milion žitelja jedne Slovačke, koji su želeli da se trajno nastane u toj zemlji.

Međutim, nije samo odnos prema migracijama problem koji ozbiljno narušava evropsko jedinstvo. Predsednik Evropskog saveta Donald Tusk ukazao je na duboke rascepe unutar EU i kada je u pitanju dalji razvoj evrozone. „Kada je reč o monetarnoj uniji, mi smo – pojednostavljeno geografski rečeno – podeljeni na sever i jug. Po pitanju migracija podeljeni smo na zapad i istok", rekao je Tusk apelujući na jedinstvo članica EU po ovim pitanjima.

Nedavno je i novi predlog budžeta EU za period od 2021. do 2027. godine – prvog koji ima u vidu izlazak Velike Britanije iz Unije uz povlačenje budžetskih doprinosa Londona – a koji je predložila Evropska komisija, naišao na izuzetno kritička reagovanja pojedinih članica. Posebno pogođene rezovima u novom budžetu biće zemlje istočne Evrope, jer je predviđeno značajno smanjenje takozvanih kohezionih fondova Unije. Ovi fondovi, naime, predstavljaju temelj investicione politike EU i jedan su od njenih najkonkretnijih vidova solidarnosti, a značajno su doprineli da se smanji jaz između siromašnih i bogatih članica evropskog bloka.

KRESANJE BUDŽETA UZ USLOVLJAVANJA

Činjenica je da je većina država centralne i istočne Evrope doživela ekonomski bum u poslednjih nekoliko godina. Međutim, u narednom budžetskom ciklusu zemlje V4 u proseku će dobiti za oko četvrtinu manje sredstava iz fondova EU, baš kao i Estonija i Litvanija, koje će takođe osetiti smanjenje kohezionih sredstava od oko 24 odsto. Gledajući konkretne iznose, rezovi u oblasti ovog programa znače da će sredstva za Poljsku u narednom ciklusu biti smanjena na 64,4 milijarde evra, u poređenju sa gotovo 84 milijarde koliko je ova zemlja dobila u periodu od 2014–2020. godine. Američki Blumberg navodi i da će Mađarska zabeležiti smanjenje pomoći iz kohezionih fondova od oko 24 odsto na 17,9 milijardi evra, a Slovačka će u budućem budžetu imati jednu petinu sredstava manje nego do sada i smanjenje sa oko 15 milijardi na 11,8 milijardi evra u fiskalnom planu 2021–2027. godine. Istovremeno, budžet EU izdvojiće veća sredstva iz fondova za Italiju, Španiju i Grčku, koje su najviše pogođene migrantskom i ekonomskom krizom, a blagi rast sredstava zabeležiće i Rumunija, Bugarska i Finska, između ostalih.

Međutim, čak i pojedine najrazvijenije zemlje u Evropi, na primer Francuska, Austrija i Holandija, svaka iz svojih razloga, takođe su zapretile da neće podržati predloženi budžet. Francuzima se tako ne sviđa što je budžetom predviđeno smanjenje subvencija za poljoprivrednike, dok Austrija i Holandija zahtevaju „pravedniju raspodelu tereta" kada je u pitanju povećanje pojedinačnih doprinosa država zajedničkom budžetu. Evropska komisija ovo povećanje, sa 1 na 1,114 procenata BDP, smatra neophodnim elementom novog modela punjenja evropske kase čiji će manjak, nastao izlaskom Velike Britanije, dostići 12 milijardi evra.

Pojedine zemlje nekadašnjeg Istočnog bloka oštro su se usprotivile i predviđenom mehanizmu koji će se odnositi na povezivanje mogućnosti korišćenja novca iz zajedničkog budžeta i poštovanje vladavine prava u zemljama članicama EU. Mada u Evropskoj komisiji navode da je u pitanju "generalno primenjiv mehanizam koji nije usmeren protiv konkretnih zemalja članica", više je nego jasno da je ova odrednica u budžetu okrenuta protiv država kao što su Mađarska i Poljska, koje njihovi zapadni partneri optužuju da podrivaju slobodu govora i nezavisnost sudstva.

„Mora da postoji jasna veza između vladavine prava i odbijanja ili primanja novca iz budžeta EU“, izjavio je evropski komesar zadužen za budžetska pitanje Ginter Otinger, dok su mu iz Varšave poručili da će se „Poljska usprotiviti svakom planu budžeta Evropske unije koji ne pravi ravnotežu između potreba različitih zemalja članica bloka“. Što se zemalja zapadnog Balkana tiče, nova arhitektura zajedničkog budžeta predviđa povećanje za 20 odsto tzv. IPA fondova (instrumenata pretpristupne pomoći), na nekih 14,5 milijardi evra, što je relativno dobra vest, imajući u vidu da se ne pominje nikakvo konkretno proširenje EU u narednom periodu.

SAMIT „16+1“ I INICIJATIVA „TRI MORA“

Svoju političku „samostalnost” u odnosu na centralu EU u Briselu, brojne istočnoevropske države pokazuju i u odnosima sa NR Kinom. Posebno je značajan samit Kine i 16 zemalja centralne i istočne Evrope, kojim se unapređuju odnosi sa „azijskim zmajem” u oblastima infrastrukture i finansija. Srbija i druge istočnoevropske zemlje uključene u kineski megaprojekat „Jedan pojas-jedan put”, mogle bi da postanu važna karika koja spaja Evropu i Aziju. Imajući u vidu da oba kraka – i kopneni i pomorski – budućeg „Pojasa i puta svile“ prolaze kroz Balkan i pojedine zemlje CIE, značaj saradnje između Kine i ovih država u perspektivi može samo da raste (vidi Vreme br. 1376).

Vašington, međutim, na ovakvu saradnju istočne Evrope i Kine ne gleda blagonaklono jer Amerika u projektu tzv. „Novog puta svile” vidi pretnju svojim interesima u azijsko-pacifičkom, odnosno indo-pacifičkom regionu, kako SAD nazivaju taj prostor. Slično podozrenje pristiže i iz pojedinih zemalja zapadne Evrope jer smatraju da ne postoji dovoljna transparentnost niti jasna institucionalna platforma za dijalog između EU i Kine, pošto se takvi dogovori pojedinih država Unije sklapaju bilateralno sa Pekingom.

Možda je upravo i zato pokrenuta inicijativa „Tri mora“, koja povezuje 12 država srednje, istočne i jugoistočne Evrope, članica EU, između Jadrana, Baltika i Crnog mora. Njen cilj je jačanje privredne saradnje, posebno na polju komunikacija, trgovine i energetike, uz izraženu spoljnopolitičku i bezbednosnu komponentu pod „pokroviteljstvom“ SAD-a. Iako se inicijativa projekta „Tri mora“ formalno pripisuje Hrvatskoj i Poljskoj, jasno je da se *spiritus movens* čitave ideje nalazi na drugoj strani Atlantika, jer Vašington time želi da parira kako ruskom uticaju na Evropu u domenu energetike, tako i kineskom sve snažnijem infrastrukturnom prisustvu u Evropi. Mnogi analitičari smatraju da se insistiranjem na projektu „Tri mora“ dodatno produbljuju podele u samoj Evropi, što je nastavak one politike koju je početkom 2003. godine, govoreći o „staroj“ i „novoj“ Evropi, nediplomatski definisao Donald Ramsfeld, bivši američki ministar odbrane i jedan od arhitekata invazije SAD na Irak.

RUSIJA I PARTNER I PRETNJA

Veliki kamen spoticanja između „stare“ i „nove“ Evrope jeste i odnos prema Rusiji i sankcijama koje je EU uvela Ruskoj Federaciji zbog navodne „aneksije Krima“, uprkos tome što je na referendumu za ponovno pripajanje ovog poluostrva Rusiji, pri izlaznosti od 82 odsto građana, za ovu odluku glasalo skoro 97 odsto njih. Sankcije redovno osuđuje predsednik Češke Miloš Zeman, koji je izjavio da su one „postale komične“. I bivši slovački premijer Robert Fico, dok je još bio na funkciji, ocenio je da su antiruske sankcije besmislene i da ih treba ukinuti što pre, kao i da se krivica za konflikt u Ukrajini ne može prebacivati samo na rusku stranu. Takođe, i Mađarska se sve glasnije zalaže za ukidanje sankcija, a šef mađarske diplomatije Peter Sijarto rekao je da one nisu dale rezultate i postigle cilj i da Mađarsku koštaju oko 6,7 milijardi evra.

Iako se jedino Poljska od svih zemalja V4 čvrsto zalaže za nastavak tih sankcija, »

Slovenija: Povratak političkog kameleona

Foto: AP Photo

Na nedavno održanim parlamentarnim izborima u Sloveniji, konzervativna Slovenačka demokratska stranka (SDS) bivšeg premijera Janeza Janše dobila je najveći broj glasova, a njenom lideru slovenački predsednik Borut Pahor poverio je mandat za sastav nove vlade. Iako je njegova partija osvojila skoro 25 odsto glasova, Janša je, međutim, još daleko od cilja da po treći put postane premijer jer bi mogao da ima ozbiljne poteškoće u pronalaženju koalicionih partnera.

Janez Janša (59) spada u političke oportuniste i u karijeri dugoj više od tri decenije prošao je put od komuniste, preko liberala, pa sve do desničara koji se nije libio da svoju poslednju kampanju zasnuje na raspirivanju straha javnosti od dolaska „ilegalnih migranata“ i navodnog povratka „komunista“ na vlast. Retorikom i stilom vladanja podseća na mađarskog premijera Viktora Orbana, koji je i učestvovao u Janšinoj predizbornoj kampanji. Slovenački mediji čak tvrde i da su krugovi bliski mađarskom premijeru finansijski podržali Janšinu kampanju.

Osim što je radikalno menjao svoje političke stavove, karijeru Janeza Janše obeležili su i brojni skandali i afere. Pre skoro 30 godina bio je uhapšen zbog posedovanja i širenja vojnih tajni. Koju deceniju kasnije bio je pravosnažno osuđen na dve godine zatvora zbog korupcije i primanja mita. On se teretio da je kao premijer u prvom mandatu primio novac od finske firme „Patrija“ prilikom kupovine oklopnih vozila za potrebe slovenačke vojske. Janša je ovu aferu nazvao „orkestriranom zaverom” koja je imala za cilj da ga eliminiše iz političkog života.

Takođe, pre nekoliko godina slovenačka agencija za borbu protiv korupcije objavila je rezultate istrage prema kojima je kod Janeza Janše pronađeno 210.000 evra spornih prihoda, za koje nije mogao biti utvrđen izvor, i da je to bilo u vreme kada je obavljao javne dužnosti, bilo kao predsednik vlade ili poslanik u parlamentu.

one danas itekako opterećuju poljsku privredu, pre svega prehrambenu industriju i sektor transporta. Uprkos tome, u Poljskoj i dalje vlada veliki strah od velikog istočnog suseda, zbog čega ta zemlja želi da otvori stalnu američku vojnu bazu na svojoj teritoriji i spremna je da plati čak dve milijarde dolara da bi se to ostvarilo. Kako bi dodatno pokazali privrženost vojnom savezu sa Amerikom, u Poljskoj i baltičkim zemljama su prošlog vikenda održane masivne vojne vežbe, u kojima je učestvovalo oko 18.000 vojnika iz 19 zemalja, uglavnom članica NATO-a.

Sve većem jazu u komunikaciji između zapadnih i istočnih zemalja evropskog bloka doprinosi i odnos prema budućoj energetskoj bezbednosti Evrope, koja danas uveliko zavisi od tečnog prirodnog gasa koji se mahom uvozi iz Rusije. Moskva, naravno, želi da sačuva poziciju vodećeg svetskog izvoznika energenata i uprkos nastojanjima Brisela da diverzifikuje izvor i transport gasa, podaci ruskog Gazproma pokazuju da je ovaj energetski gigant 2017. godine izvezao 193,9 milijardi kubnih metara gasa, što je za 8,1 odsto više nego 2016. godine. Zahvaljujući tome, ova kompanija obezbeđuje gotovo 35 odsto evropskog gasa, što je ubedljivo najveći udeo na energetskom tržištu Starog kontinenta. Portal „Russia Beyond" navodi da je najveći Gazpromov uvoznik Nemačka, koja je 2017. godine uvezla rekordne 53,4 milijarde kubnih metara. „Uvoz ruskog gasa u protekloj godini uvećale su i Austrija, Danska, Holandija, Mađarska, Češka, Slovačka, Letonija, Litvanija i Estonija, dok su Italija, Velika Britanija i Poljska malo smanjile uvoz", navodi se u analizi ruskog portala.

Mađarski premijer Viktor Orban našao se nedavno na udaru zapadne mejnstrim štampe, ali i brojnih zvaničnika EU, jer namerava da, uz učešće Rusije, proširi nuklearnu elektranu Paks, koja se nalazi kraj Dunava, južno od Budimpešte. Proširenje bi trebalo da izvede ruska kompanija Rosatom, a 80 odsto troškova bilo bi pokriveno kreditom od 10 milijardi evra iz Rusije. Takođe, krajem prošle godine češki predsednik Miloš Zeman izjavio je, nakon razgovora sa Vladimirom Putinom, da će Češka Republika potpisati 13 sporazuma o ekonomskoj saradnji sa Ruskom Federacijom, vrednih oko 20 milijardi dolara. U svom stilu, češki predsednik naglasio je da je u njegovoj delegaciji bilo 140 čeških preduzetnika, u poređenju sa svega 14 koliko ih je sa njim bilo u zvaničnoj poseti Francuskoj. "Stoga se može izvesti zaključak da nam je Rusija deset puta važnija (od Francuske)", rekao je Zeman posle razgovora sa Putinom u Moskvi.

NEVOLJE SA GASOM

Imajući u vidu činjenicu da će potreba za energentima u Evropi kontinuirano rasti, u toku je proces izgradnje nove energetske infrastrukture kroz projekat „Severni tok 2", koji ima za cilj da duplira količinu gasa koji stiže iz Rusije u Nemačku i severnu Evropu. Takođe, radi se i na gasovodu „Turski tok", koji će snabdevati gasom Tursku i južni deo Starog kontinenta. Oba ova projekta pokušavaju da spreče pojedine evropske zemlje, ali pre svega SAD, koje nove ruske gasovode vide kao sredstvo za politički pritisak Moskve na Evropu. Vašington je, inače, već bio uspešan u nastojanjima da minira energetski projekat „Južni tok", koji je trebalo da prolazi kroz Bugarsku, Srbiju, Mađarsku, Sloveniju i Italiju. ¶

UROŠ MITROVIĆ

PARTNERI U RATOVIMA, OSIM TRGOVINSKIM: SAD i EU
Fotografije: Tanjug AP Photo

Tramp na rampi

Džon Konibir, profesor političkih nauka na Univerzitetu u Ajovi i autor knjige *Trgovački ratovi*, kaže da Tramp verovatno misli da mu veličina tržišta SAD daje puno moći u pregovorima u bilo kom trgovinskom sporu. Iako to može biti tačno u odnosima sa mnogo manjim, slabijim zemljama, to nije slučaj sa trgovinskim partnerima jednake veličine ili čak većim, kao što su Evropska unija ili Kina. "Ako nema velike razlike u ekonomskoj snazi, obe strane gube", ocenjuje Konibir

Svet je trenutno bliži trgovinskom ratu nego u bilo kom periodu nakon 1930-ih, kada su uvedene američke Smut-Holi carine na 20.000 uvoznih artikala iz Kanade, a Kanađani između 1929. i 1933. odgovorili recipročnim carinama na američke proizvode od 61 odsto, što je izazvalo domino efekat među industrijskim nacijama i verovatno produžio *Veliku depresiju*.

Britanski „Gardijan" podseća na taj slučaj, uz opomenu da sadašnji trgovinski rat može biti ozbiljniji jer obuhvata tri najveće ekonomije – SAD, Kinu i EU. Reč rat nisu koristili samo novinari skloni euforijama. Vilbur Ros, ministar trgovine u administraciji Donalda Trampa, 31. marta je izjavio: „Mi smo u stanju trgovačkog rata." Tog dana predsednik Tramp je potpisao dokument kojim se u 14 tačaka nalaže donošenje potrebnih mera za smanjenje američkog spoljnotrgovinskog deficita. SAD su od 1. juna aktivirale martovsku odluku o uvođenju 25 odsto carine na čelik i 10 odsto na aluminijum, ukupne vrednosti oko 40 milijardi dolara.

Tramp, koji u svojim tviter porukama govori o američkom spoljnotrgovinskom deficitu od čak 800 milijardi, nakon dolaska na vlast je raskinuo sporazum o transpacifičkom partnerstvu. Počeo je da sprovodi politiku napuštanja multilateralizma u trgovini, koji smatra uzrokom spoljnotrgovinskog deficita, mada samo 10 odsto američkog spoljnotrgovinskog deficita proizlazi iz 14 multinacionalnih ugovora kao što su NAFTA (s Meksikom i Kanadom) i KORUS (s Južnom Korejom), preko kojih je išlo skoro dve trećine američke spoljne trgovine.

PREGOVORI S KINOM

Po računici koju izvodi američki sekretar za trgovinu Ros, polovina američkog deficita proizlazi iz trgovine s Kinom (375 milijardi dolara), sa kojom su SAD u maju vodile pregovore uz međusobno licitiranje dugim listama zahteva i pretnji.

Tramp je tražio da Kinezi smanje izvoz u SAD za 200 milijardi dolara, najavljivao povećavanje carina na kinesku robu i ukoravao Kineze zbog prisvajanja američke tehnologije kroz zajedničke privredne projekte i državni subvencionisani program „Made in China", koji treba da se sprovodi do 2025... Peking je zahtevao da Amerikanci smanje restrikcije koje po- »

gađaju kinesko investiranje u američku elektronsku industriju, a naročito korporaciju ZTE, kineskog proizvođača elektronske opreme. Pretio je da će nametnuti carine na američke proizvode kao što su avioni, automobili i soja.

Tramp je onda saopštio da će pomoći da se ZTE vrati u biznis. Kina je obećala da će da podstakne uvoz 40 odsto više poljoprivrednih proizvoda iz SAD i da će uvećati kupovinu energetskih proizvoda u SAD, do čak 60 milijardi američkih dolara za tri do pet godina.

Međutim, kad je Tramp uveo carine na aluminijum i čelik, Kina je upozorila da će suspendovati dogovor, a Vašington je odgovorio da će tri puta uvećati carine za kinesku robu teške 50 milijardi dolara.

DEMARŠ EU

Za dva meseca Vašingtonu je uspelo da se nagodi sa Južnom Korejom, Australijom, Brazilom (uglavnom o ograničenju uvoznih kvota). Pregovori s Kanadom (12,4 milijarde za čelik i aluminijum) i Meksikom (2,9 milijardi) u okviru trgovinskog ugovora NAFTA su nastavljeni, ali su posle uvođenja carina na čelik i aluminijum iz Meksika i Kanade najavljene recipročne mere.

Ako nema trampe (razmene), tu su rampe. Pregovori s Evropljanima su bili doveli do izvesnih kompromisa, kojima Vašington nije bio zadovoljan, i pokušavao je da iznudi dodatne koncesije pretnjama. Na kraju je Sesilija Malstrom, evropska komesarka, rekla: "Danas je loš dan za svetsku trgovinu..." A Žan-Klod Junker, predsednik Evropske komisije, naglasio je: „Evropljani nisu robovi američke unutrašnje politike..."

Na sastanku ministara finansija grupe G7, Evropljani su najavljivali da će na Trampove mere odgovoriti recipročno. Francuski ministar ekonomije Bruno le Mer i nemački ministar privrede Peter Altmajer su stavljali na znanje da EU neće tolerisati da bude pogođena američkim agresivnim jednostranim merama.

Evropska komisija je 18. maja u Svetskoj trgovinskoj organizaciji (STO) pokrenula proceduru rešavanja sporova, uz tezu da je nelegalan američki stav da uvoz čelika predstavlja pretnju nacionalnoj bezbednosti SAD. EU je, slično kao Kanada i Meksiko, najavila da će 30 dana nakon pokretanja procedure u STO odgovoriti nametanjem viših carina za niz američkih proizvoda (jahte, sokovi od pomorandže, viski, džins Levi's, motore „harli dejvidson", nama poznate iz filma *Eazy rider*), što može pogoditi američki izvoz u EU od 2,8 milijardi evra.

Hamburški „Cajt" se pita zašto se Evropa toliko uzbudila kada je Tramp propisao visoke carine s ciljem da smanji uvoz čelika za oko 13 miliona tona, kada evropski proizvođači u SAD izvoze samo 16 odsto čelika, a 60 odsto izvoza ide drugim zemljama. Mada je u proteklim godinama izgubila mnogo radnih mesta, industrija čelika i dalje je važan poslodavac u Nemačkoj, zapošljava oko 320.000 ljudi i ostvaruje promet od oko 170 milijardi evra godišnje.

„Cajt" piše da se evropski proizvođači čelika zapravo boje da će Kina i ostali izvoznici, poput Rusije, Turske ili Ukrajine, zbog zatvaranja tržišta Sjedinjenih Država preplaviti tržište EU, što bi moglo da izazove kaskadni efekat, cenovni rat kakav se u EU dogodio 2015. godine, kada je tona toplo valjanog čelika iz Kine koštala skoro polovina cene u odnosu na čelik proizveden u SAD.

Od 2013. godine, kineski uvoz u EU povećao se sa 18 na 30 miliona tona. To je povećanje od 66 procenata. Udruženje čelične industrije procenjuje da bi uvoz čelika u EU mogao porasti za 20 miliona tona, što bi predstavljalo povećanje od 50 odsto u odnosu na stanje pre trgovinske krize.

Kako piše nemački privredni list „Handelsblat", Nemačka u okviru EU zagovara rezervisaniji pristup. Kristijan Vitmejer, izvršni direktor Nemačkog udruženja za čelik i metal, upozorava, na primer, da reakcije EU mogu da dovedu do eskalacije i da nanesu još više štete propulzivnoj trgovini između SAD i EU.

Nemački ministar privrede Altmajer je procenjivao da ne postoji neposredna opasnost za nemački izvoz 500.000 automobila godišnje u SAD, ali nemački industrijalci su zabrinuto tražili da se nastave razgovori s Amerikancima. Vrednost automobila izvezenih iz EU u SAD je 2017. dostigla 32 milijarde dolara, što je pet puta više od vrednosti ocarinjenih količina čelika i aluminijuma.

SAD izvoze u EU proizvode u vrednosti od 78 milijardi dolara godišnje, a američki uvoz iz EU dostiže vrednost od 116 milijardi, što znači da američki trgovinski deficit u odnosu na EU iznosi 38 milijardi.

REGANOVA ŠEMA

Ključna šema po kojoj Tramp vodi svoju politiku kada je reč o spoljnotrgovinskom deficitu, hroničara petrogradskog lista „Komersant" podseća na vreme Ronalda Regana. Nakon što je predsednik SAD Džimi Karter 1979. za šefa Federalnih rezervi postavio Pola Vokera, Regan je smanjio poreze, a uz jak dolar koji je privukao strane investitore u SAD to je bio razlog što je od 1983. do 1985. godine BDP Sjedinjenih Država porastao za 16,6 odsto.

Međutim, jak dolar je uticao na spoljnotrgovinski deficit SAD, posebno u trgovini s Japanom i Nemačkom, pošto su Amerikanci navalili da kupuju nemačke automobile i japansku elektroniku. Reganova administracija je pribegla politici "dobrovoljnog smanjenja izvoza" iz Japana, što je politički bilo lakše od uvođenja dopunskih carina na japanske automobile ili na ograničenje njihovog izvoza pomoću kvota. Japanci su naplatili potčinjavanje pritisku Vašingtona zato što su automobili u SAD u to vreme bili posku-

peli za 40 odsto, pa su japanski proizvođači automobila dobro prolazili.

Slično kao sada Tramp, predsednik SAD Džordž Buš mlađi je 2002. nametnuo carine od 30 procenata na neke čelične proizvode (Kanada, Meksiko i neke zemlje u razvoju su bile izuzete). EU se, kao i sada, žalila Svetskoj trgovinskoj organizaciji i pretila merama teškim 2,6 milijardi dolara i ograničavanjem uvoza američkih automobila i pomorandži iz Floride. Buš je ukinuo carine u decembru 2003. Tvrdio je da su njegove mere poslužile svrsi, ali analize pokazuju da su imale ograničen uticaj na čeličnu industriju, a da su s druge strane dovele do gubitka hiljada radnih mesta u industrijama koje koriste čelik kao sirovinu.

Britanski „Gardijan" prenosi procenu da Trampove zaštitne carine kratkoročno mogu da pomognu američkim čeličanama koje zapošljavaju oko 140.000 radnika, ali teško da će ih to osposobiti da proizvode jeftiniji čelik od čelika stranih kompanija. Proizvođač motora „harli dejvidson" je već upozorio da će carine i evropska osveta uticati na prodaju, dilere, njihove snabdevače i kupce. Ekonomista u agenciji Mudis, u izjavi za mrežu CNBC, izračunao je da će Trampove carine prosečnu američku porodicu koštati 210 dolara i zatvoriti 250.000 radnih mesta. Volstrit, koji se u te stvari bolje razume od medija, reagovao je uzdržano, nebo nije palo, jer uvoz čelika čini mali procenat američke ekonomije.

Autor knjige o tome da je sve relativno (*It's All Relative: Adventures Up And Down The World's Family Tree*), novinar Arnold Jakobs, na američkom Nešenel pablik radiju šalio se kada je Tramp u Beloj kući 7. marta izjavio da "trgovinski rat nije tako loš". Rekao je kako čeka da vidi da li je Tramp možda kupio nekoliko hiljada tona čelika, kao što je svojevremeno Džon F. Kenedi navodno kupio 1200 kubanskih cigara za ličnu upotrebu, pre nego što je uveo embargo Kubi.

Izuzeci od pravila imaju tendenciju da se umnožavaju. Kad je Kenedijev pres sekretar Pjer Salindžer posetio SSSR, Hruščov mu je poklonio 250 kubanskih cigara, koje je Salindžer prošvercovao, ali ga je JFK naterao da preda cigare carinicima. Salindžer je kasnije na aerodromu video carinika koji puši kubansku cigaru – kako savesno uništava Salindžerove švercovane cigare "jednu po jednu"...

MISTERIJE TRGOVINSKIH RATOVA

Kada su u martu 2018. najavljene carinske mere, „Njujork tajms" je konstatovao da Tramp misli da će SAD lako dobiti taj rat, pa ozbiljno citira Mark-Vilijama Pejlena, profesora istorije na britanskom univerzitetu Ekseter, koji kaže da trgovinski rat niko ne dobija – možda samo nacije koje u njemu ne učestvuju.

Taj autor studije o „konspiraciji" slobodne trgovine (*The Conspiracy Of Free Trade*) u kojoj se analizira trgovačko rivalstvo SAD i Velike Britanije u 19. veku, podseća na trgovinske ratove između Kanade i SAD u 19. veku koji su smanjili kanadski izvoz u SAD, pa su Kanađani potražili izlaz na britanskom tržištu koje je profitiralo.

Tokove trgovačkih sukoba teško je kontrolisati. Novinar Džejkobs na NPR pominje i jedan trgovinski rat koji je prerastao u pravi rat. Britanci, koji su uvozili mnogo čaja iz Kine, nisu voleli trgovinski deficit pa su počeli da izvoze opijum u Kinu, što je izazvalo opijumsku epidemiju, zbog čega je Kina uvela carine na opijum i zabranila uvoz. To je dovelo do krvavih opijumskih ratova (1839–1842. i 1856–1860).

Džejkob kaže da su oni počeli kao kineska verzija Bostonske čajanke 1773, uništavanja tovara čaja koji je britanska Istočno-indijska kompanija privilegovano uvozila u kolonije bez carina, što je izazvalo sukobe koji su doveli do Američke revolucije 1783, što ipak znači da su trgovinski ratovi duboko povezani s američkom istorijom... Kinezi su zaplenili i uništili 1000 tona britanskog opijuma, što, šali se Džejkobs, uopšte nije bilo lako.

POUKE „PILEĆEG RATA"

Džon Konibir, profesor političkih nauka na Univerzitetu u Ajovi i autor knjige *Trgovački ratovi*, ocenjuje za „Njujork tajms" da Tramp verovatno misli da mu veličina tržišta SAD daje puno moći u pregovorima u bilo kom trgovinskom sporu. Iako to može biti tačno u odnosima sa mnogo manjim, slabijim zemljama, to nije slučaj sa trgovinskim partnerima jednake veličine ili čak većim, kao što su Evropska unija ili Kina. "Ako nema velike razlike u ekonomskoj snazi, obe strane gube", ocenjuje Konibir.

Zanimljivo je njegovo podsećanje na takozvane "pileće ratove" početkom šezdesetih godina prošlog veka, kada su Nemačka i Francuska uvele tarife za američku piletinu. SAD su se osvetile uvođenjem carina na niz proizvoda, uključujući francuski konjak, automobile, kamione i autobuse, i čak zapretile da će smanjiti prisustvo svojih trupa u Evropi. Uprkos tim pritiscima, novoformirana Evropska ekonomska zajednica nije popustila i SAD su izgubile "pileći rat".

Međutim, najveći gubitnici bili su američki i evropski potrošači. Neželjene posledice su bile i to što američki proizvođači automobila, zaštićeni od konkurencije, nisu bili prinuđeni da se na vreme modernizuju, pa su deceniju kasnije posledice stigle u obliku bankrota Krajslera i Dženeral motorsa.

Profesor Džon Konibir smatra da je sličan efekat pogodio i američku industriju čelika, koja je nakon Drugog svetskog rata verovatno dobila više zaštite od tarifa i kvota nego bilo koja druga industrija, pa nije primorana da izvrši automatizaciju, tako da danas koristi zastarele tehnologije, zbog čega se ne može takmičiti.

Tuga pobednika: relativnost pobede.¶

MILAN MILOŠEVIĆ

Slučaj Bapčenko ili o plitkoj državi

Možda je to dobro: ljudi su većinom sve gluplji, pa je i država sve plića, a mediji sve lažljiviji. Možda nam ima spasa kad veći deo čovečanstva oglupi koliko treba, a ostatak shvati šta se dešava

Suočavamo se sa sve više otvorenog idiotizma koji toga nije ni svestan – jer to nije svojstveno idiotizmu. Idiotizma je uvek bilo, naravno, ali teško ovako otvorenog i samouverenog, što bi trebalo da nas – na duži rok – veseli. Na duži rok zato što je glupost lepljiva i neuništiva; dade se držati u nekim granicama – uz velika naprezanja, doduše, ali od toga smo još daleko.

Zašto je tome tako, neka razmišljaju filozofi i psiholozi, ako još umeju, jer su i njihove struke i kadrovi pogođeni. Uostalom, na taj trend je još početkom sedamdesetih ukazao američki pisac naučne fantastike Siril Kornblut u svojoj priči *Crna torba*: priča da su pametni ljudi u jednom trenutku shvatili da se ljudska vrsta polako deli na većinu priglupih i manjinu sve pametnijih itd., da sad ne gnjavim sa predvidivim zaključcima.

ALJKAVE ZAVERE

Nego zašto sada o tome? Zato što smo dobili još jedan primer razvoja tog trenda: slučaj fingiranog ubistva ruskog novinara Arkadija Bapčenka u Kijevu. Taj Bapčenko bio je kritičan prema Putinovoj vlasti (nije jedini), pak je pobegao Ukrajincima. Tamo je nekom trustu pilećih mozgova palo na pamet da inscenira njegovo ubistvo, što će – mislili su oni (ako glagol „misliti“ ovde ima smisla) – biti pripisano Moskvi i njenim Čekama. Posle Litvinjenka, oca i kćeri Škripalj, Ane Politkovske, Gongadzea i još nekih, to bi kao trebalo da zvuči uverljivo. Pa smo tako dobili sliku „ubijenog“ dok leži u lokvi krvi (kečapa) uz usputno zgražanje i indignaciju svih onih koji misle da se jede sve što leti – a takvih je u ovom digitalnom svetu sve više i sve su dosadniji.

E, sad: da se ostalo na tom našminkanom kao fol mrtvacu – ni po jada. Pametnjakovići iz ukrajinske plitke države onda su izvukli živog (hvala bogu) Bapčenka i prikazali ga javnosti. Ona pametnija manjina čovečanstva upitala se: a zašto? Pa-

PARALELNA REALNOST: "Ubijeni" pa oživeli novinar Arkadij Bapčenko (levo); Ukrajinska služba bezbednosti hapsi "ubicu"

Foto: Tanjug AP Photo

metnjakovići su onda pustili priču da su za zaveru za ubistvo znali ranije (bravo, majstori!), ali da su hteli da ispadne tako kao da je zavera uspela. Izvukli su i nekog krajnje neuverljivog lika koji je tvrdio da je za ubistvo dobio predujam od 20.000 dolara od Rusa, a još dvadeset kad obavi stvar. Pare niko nije video, lik je negde nestao, a ruski kontakt koji je kao plaćao nije pronađen. Tada su se svi još više zgranuli, ali im nije vredelo: slučaj je otišao u slivnik obaveštajnog polusveta, najradije zaboravljen od svih, a najpre od pametnjakovića koji su ga izmislili.

Po aljkavoj i musavoj taktičkoj metodologiji i bazičnoj gluposti, slučaj neodoljivo podseća na „državni udar" u Crnoj Gori 16. oktobra 2016. Tada je petnaestak budala naselo na nemoguća obećanja dva-tri agenta provokatora (od kojih je jedan – naravno – postao svedok saradnik) i namestilo crnogorskoj (ali i srbijanskoj) Udbi lepu zabavu. Sa posledicama te zabave sada crnogorsko pravosuđe i dalje muku muči. Lako je s budalama praviti cirkus, ali budale posle uzmu advokate i optužuju se uzajamno itd.

Od kad se štampaju novine, one objavljuju i lažne vesti. To što lažnih vesti sada ima naizgled više nego ranije, posledica je sveopšte digitalizacije svih mogućih svačijih mišljenja i lupetanja koja uspevaju da upadnu u „obične" medije. Kriterijumi su i tamo opali, pa je lakše izmisliti lažnu, ali poželjnu vest nego se baviti novinarstvom. Ovo je, kažu, doba „post-istine" gde je sve moguće, pa se sve i događa – sasvim očekivano

POUKE IZ PROŠLOSTI

Još nije jasno, a teško da će i postati, odakle Ukrajincima ovako blesava ideja – ako nisu naseli na neku rusku podvalu, što je uvek verovatno, znajući Ruse. Ali, zar Ukrajinci nisu delili isto nasleđe Đeržinskog, Feliksa Edmundoviča, osnivača Čeke? Zar se nisu školovali u istim učilištima NKVD i KGB? Trebalo je da su barem toliko naučili tamo... Osim, osim ako... Ako nisu odbacili pouke iz stare škole i pomislili da su oni sad pametniji.

Gledano čisto kriminalističko-taktički, ponekad ima smisla praviti se da je ubijen neko ko je preživeo, jer to može da dovede do napretka u istragama. Takvih je slučajeva bilo i biće. Ali, tada se ne istrčava sa vestima da je navodna žrtva živa pre nego što se uhvate izvršioci i naručioci, kojima je laknulo kad čuju da je meta mrtva i da pare mogu da pređu iz ruke u ruku. U takvim slučajevima – većini njih – prvo dolazi do neuspelog atentata, pa onda policija folira da je žrtva podlegla. Ređe se događa da se ugovoreni počinilac atentata sam javi policiji i kasnije zajedno organizuju igru.

U istoriji obaveštajnog Hladnog rata ima barem jedan slučaj tog tipa: onaj neki Rumun koji je prebegao na Zapad tvrdeći da je imao zadatak da ubije Paula Gomu, rumunskog disidenta. Ozbiljni ljudi posumnjali su odmah, ali je zalogaj bio previše sladak sa tačke gledišta psiholoških operacija i od toga je bio napravljen poveliki cirkus sedamdesetih godina. Posle je Džon le Kare od toga napravio nebesku sprdnju u svojoj zbirci pripovedaka *Tajni hodočasnik* (*The Secret Pilgrim*): u priči iz poglavlja 6. (Teodor i Laci šou), on – u mađarskom kontekstu, doduše – priča o dogovoru dva prevaranta, mađarskog disidenta-prevaranta i navodnog ubice-prevaranta. Pametnim ljudima jasno je da je reč o dogovorenoj prevari, ali propagandni razlozi bili su važniji.

OD DUBOKE DO PLITKE DRŽAVE

Čemu nas sve ovo uči? Kao prvo, da standardi svih profesija polako opadaju, neizbežno i nezaustavljivo. Čovečanstvo je većim delom sve gluplje. Sasvim u skladu s tim, „duboka država" postaje sve plića, jer za dubinom nema potrebe. Uostalom, ono što je u poslednje vreme nazvano „dubokom državom" postojalo je oduvek, a u današnji oblik ju je doveo još Žozef Fuše, verni ministar policije nekoliko francuskih režima sve do 1824, kada je umro u Trstu, napušten od svih.

Isto je i sa fenomenom „lažnih vesti" (*fake news*): od kad se štampaju novine, one objavljuju i lažne vesti, dobro jutro. To što lažnih vesti sada ima naizgled više nego ranije, posledica je sveopšte digitalizacije svih mogućih svačijih mišljenja i lupetanja koja uspevaju da upadnu u „obične" medije. Kriterijumi su i tamo opali, pa je lakše izmisliti lažnu, ali poželjnu vest nego se baviti novinarstvom. Ovo je, kažu, doba „post-istine" gde je sve moguće, pa se sve i događa – sasvim očekivano.

Treba se nadati da će se trend oglupljivanja čovečanstva nastaviti, na radost i veselje sve manjeg broja normalnih ljudskih bića. Drugo im i ne preostaje. ¶

MILOŠ VASIĆ

Kada Donald sretne Kima

Važnost samog susreta je neizmerna, imajući u vidu da do sada nije održan nijedan sastanak između lidera SAD i Severne Koreje, dveju država koje nisu zvanično zaključile ni mirovni sporazum nakon krvavog rata koji su vodile na korejskom poluostrvu od 1950. do 1953. godine

Susret predsednika Sjedinjenih Američki Država Donalda Trampa i lidera Demokratske Republike Koreje (Severne Koreje) Kim Džong Una, zakazan za 12. jun ove godine u Singapuru, biće istorijski – pod uslovom da se uopšte dogodi. Pre samo desetak dana, Tramp je najavio da će otkazati ovaj sastanak na vrhu, formalno zbog uvreda koje su iz Pjongjanga stigle na račun potpredsednika SAD Majkla Pensa, a suštinski kako bi izvršio pritisak na Severnu Koreju da pre samog sastanka načini uverljivije korake koji će pokazati da su spremni na nuklearno razoružanje u slučaju dogovora. Ipak, do (makar privremenog) preokreta došlo je nakon posete Vašingtonu Kim Jong Čola, bivšeg glavnog vojnog obaveštajca Pjongjanga, koji se susreo najpre sa državnim sekretarom Majkom Pompeom, a potom i sa samim Trampom. Na dan pisanja ovog teksta (utorak, 5. jun), predsednik SAD je najavio da će samit ipak biti održan.

ŠANSE ZA DOGOVOR

Važnost samog susreta je neizmerna, imajući u vidu da do sada nije održan nijedan sastanak između lidera SAD i Severne Koreje, dveju država koje nisu zvanično zaključile ni mirovni sporazum nakon krvavog rata koji su vodile na korejskom poluostrvu od 1950. do 1953. godine. Njegovu intrigantnost dodatno povećava činjenica da će ovaj samit odstupiti od prakse susreta na najvišem nivou (naročito u slučajevima delikatnih odnosa), gde sam sastanak biva zapravo simboličan susret na kome se samo formalno ozvaniči ono što je unapred dogovoreno, i gde nema mnogo prostora za pregovaranje na licu mesta. Imajući u vidu koliko je Donald Tramp uveren u sopstvene pregovaračke sposobnosti i "umeće pravljenja dogovora" (kako glasi i naslov čuvene Trampove knjige), kao i činjenicu da Kim Džong Un najviše veruje samom sebi, jasno je da će se u ovom slučaju o brojnim pitanjima ipak pregovarati na samom susretu. Međutim, ono što je najvažnije – ovaj susret bi i u pogledu ishoda mogao da bude istorijski. Iako ne treba očekivati kompletan dogovor nakon samo jednog sastanka, postoje brojni faktori koji ukazuju na to da su prilike za "normalizaciju odnosa" dveju država najbolje u ovom milenijumu.

Prvi razlog zbog koga su šanse za određeni dogovor solidne jeste činjenica da su Amerikanci prelomili u korist percepcije Kim Džong Una kao brutalnog, ali ipak racionalnog aktera, a ne kao psihički labilnog čoveka. Ova promena je veoma važna i bazira se na zaključcima koje je američka Centralna obaveštajna agencija (CIA) još ranije iznela u javnost na osnovu dubinske psihološke analize severnokorejskog lidera. Tadašnji šef CIA Majk Pompeo, jedan od ljudi koji su u javnosti isticali ovaj stav, u međuvremenu je postao državni sekretar SAD. U poslednja tri meseca, Pompeo je imao dva direktna susreta sa Kim Džong Unom i deluje da je nakon njih čovek koji se posle predsednika (makar formalno) najviše pita o spoljnoj politici SAD još više ubeđen u racionalnost svog sagovornika. Ova činjenica je veoma važna jer je bez pretpostavke o racionalnosti druge strane teško održati dobru veru između pregovarača i uspeti u postizanju iole održivog dogovora. Dodatno, Pompeo predstavlja jaču sponu za buduće pregovore kao neko ko je uspeo da izgradi određene osnove za poverenje sa Kim Džong Unom, nego što je to bio njegov prethodnik Reks Tilerson, ili bilo koji državni sekretar od mandata Džordža Buša Mlađeg do danas.

Drugi razlog zbog čega su prilike za uspeh samita velike jeste jasno isticanje ciljeva po važnosti u domenu odnosa prema Severnoj Koreji kod aktuelne američke administracije. Najvažniji cilj je ukloniti pretnju po nacionalnu bezbednost SAD, a to znači ostaviti Severnu Koreju potpuno bez nuklearnog oružja, za koje se tvrdi da je sada već dostiglo nivo razvoja da se njime može direktno napasti sama teritorija SAD, ali i bez kapaciteta da se ponovo napravi u kratkom roku. Sa druge strane, zabrinjavajuće stanje ljudskih prava u Severnoj Koreji i priroda severnokorejskog režima daleko su manje bitni na Trampovoj listi prioriteta nego što su bili u doba Džordža Buša Mlađeg, ili u vreme Baraka Obame, koji zbog želje da zaštiti svoj i integritet SAD u normativnom i vrednosnom smislu verovatno ne bi pristao na ovakav sastanak. Trampu je manje bitno što će ovim susretom pružiti legitimizaciju jednom autokratskom režimu, koji je u strategiji nacionalne bezbednosti SAD s početka dvehiljaditih nazvan delom "osovine zla".

Konačno, ono što povećava šanse za uspeh jesu određeni koraci učinjeni kako bi se destigmatizovao severnokorejski lider od početka ove godine. Prvo službeno putovanje van zemlje Kim je realizovao marta ove godine posetivši Peking, a nakon toga se još jednom susreo sa predsednikom Kine Si Đipingom. Međutim, ono što je još važnije – lider Severne Koreje se dva puta u maju susreo i sa predsednikom Južne Koreje Mun Džae Inom, u demilitarizovanoj zoni na granici dveju država. Prvi susret bio je naročito srdačan i poslao je pozitivnu poruku svetskoj javnosti.

Sve navedeno je važno zbog činjenice da i ostali akteri počinju da prihvataju čvrstorukaša iz Severne Koreje kao čoveka sa kojim se ipak može i mora razgovarati, a naročito je bitno da to misle i oni sa južnog dela Korejskog poluostrva. Takođe, činjenica da su ovi susreti povezani sa najavljenim samitom takođe je bitna, jer je za postizanje održivog dogovora SAD i Severne Koreje neophodno iskoordinisati eventualne dogovore sa svim relevantnim regionalnim akterima, a to su, pre svega, Južna Koreja i Kina, ali i Japan i Rusija.

OGRANIČAVAJUĆI FAKTORI

Ipak, bilateralna forma ovog najavljenog susreta na vrhu jeste i ograničavajući faktor za dugoročni uspeh dogovora. Svi

UGOVARANJE SUSRETA NA VRHU: Kim Jong Čol, bivši šef vojne obaveštajne službe Severne Koreje, državni sekretar SAD Majk Pompeo i predsednik SAD Donald Tramp
Foto: AP Photo

prethodno pomenuti regionalni akteri bili su uključeni i u pregovore oko nuklearnog programa Severne Koreje u prvoj deceniji ovog veka. Iako oni na kraju nisu bili uspešni, činjenica je da bi eventualni dogovor Trampa i Una bez potonjeg odobrenja ostalih bio teže sprovodiv. Zato će biti potrebno da nakon najavljenog početnog usledi još sličnih bilateralnih i multilateralnih sastanaka, kako bi se došlo do potpuno održivog rešenja.

Takođe, ograničavajući faktor jeste i kalkulacija Severne Koreje, to jest procena rizika po održivost režima u slučaju nuklearnog razoružanja. Amerika u pogledu nedvosmislenog odustajanja od nuklearnog oružja neće praviti nikakve ustupke. Jasan pokazatelj za to je i skorašnji izlazak administracije SAD iz dogovora sa Iranom. Treba napomenuti da je u pogledu Irana u igri i strah od toga da će ova zemlja postati regionalni hegemon na Bliskom istoku, što sa Severnom Korejom na Dalekom istoku svakako nije slučaj, ali to ne znači da će u pogledu nuklearnog oružja Vašington biti popustljiv.

Sa druge strane, tumačeći tvitove predsednika Trampa kao i glasine iz njegovog okruženja, deluje da bi ekonomska i finansijska pomoć (uz skidanje barem dela sankcija) zasigurno mogle biti deo američkog paketa. Međutim, ekonomija i finansije nisu glavna briga za elitu u Pjongjangu, već bezbednost režima. Iako Tramp može obećati da neće pretendovati da ugrožava stabilnost vlasti pozivima na demokratizaciju ili konkretnim dejstvovanjem u ovom pravcu, pitanje je da li će to biti dovoljne garancije za Pjongjang, kome nuklearno oružje i dalje pruža najveću zaštitu u ovom domenu.

Konačno, poslednji ograničavajući faktor može biti i ono za šta lideri dveju nacija veruju da je njihova prednost – njihove lične osobine, koje mogu postati bitne u direktnom susretu. Iako vole da se predstavljaju kao veliki stratezi, ni jedan ni drugi nemaju naročitog iskustva u direktnom međunarodnom političkom pregovaranju. Donald Tramp u političkim pregovorima često primenjuje logiku ekonomskih pregovora, koja može biti pogrešna i neprilagođena situaciji. Uz to, ume da bude lak na teškim rečima, naročito na društvenim mrežama, što povećava rizik za svađu i pre samog samita, koja bi dovela do njegovog otkazivanja. Sa druge strane, Kim Džong Un se mnogo plaši za ličnu bezbednost, pa bi i najmanji propusti u organizaciji na samom samitu mogli da probude u njemu određenu vrstu paranoje i suze njegovu racionalnost u pregovorima.

Ipak, činjenica da bi obojica mogli imati veliku korist od eventualnog uspeha pregovora biće jedna od najjačih zvezda vodilja dvojice lidera. Tramp bi mogao da domaćoj javnosti predstavi ogromnu spoljnopolitičku pobedu i znatno ojača poziciju svoje Republikanske partije pred izbore za Predstavnički dom i deo Senata u novembru ove godine, a potom i sopstvenu poziciju pred naredne predsedničke izbore. Kim Džong Un bi mogao da dobije šansu da postane punopravni član međunarodnog društva, da konačno započne proces destigmatizacije sopstvenog lika i političke dinastije iz koje vodi poreklo, ali i čitave Severne Koreje.

Zato mnogi na Zapadu ovaj susret porede sa odlaskom predsednika Ričarda Niksona u Peking 1972. godine, kod Mao Cedunga koji je tada bio stigmatizovan na zapadu, ali i u Sovjetskom Savezu. Ovaj susret je označio novu eru u odnosima SAD i Kine i postavio osnov za potonje otvaranje Kine ka svetu, u vreme vladavine Deng Sijao Pinga. Iako su mnoge okolnosti, pa i motivi Niksona i Kisindžera za ovaj istorijski manevar tada bili bitno drugačiji (želja da se balansira moć Sovjetskog Saveza u Aziji kroz partnerstvo sa Kinom), potencijalni susret u Singapuru mogao bi da bude "Trampov mini Peking" – prva ozbiljna pobeda njegove spoljne politike. ¶

MILAN KRSTIĆ

TEOFIL PANČIĆ

"Pilule protiv zaborava",

280 strana, format B5, latinica,

30 fotografija

Pisao sam ove nekrologe, u novinarskoj brzini, a opet s neizbežnom ambicijom da nekako potraju, da prežive i nadžive povod, kontra samoj naravi novina. A zašto? Možda iz taštine, ali nadam se ipak zato što se o onima koji napuštaju naš jedini zajednički svet, a u njemu su nešto (meni, nama) značili, mora da sudi i strože i blaže nego dnevnim i tekućim povodima, ali svakako temeljitije.

Iz predgovora autora

VREME

VREME

OBRATI PAŽNJU!

DRAGAN TODOROVIĆ

"U tri lepe"

216 strana, format A5, mek povez, ćirilica

Autobusi su i dalje pristizali, iz Šapca, još njih sa Uba, pristigli narod se raspoređivao, bilo i onih koji stigli sopstvenim prevozom, jedan auto se parkira naspram bine, ono energično žensko povika, Sklanjaj, to je samo za "Pink". Autobusi su još dolazili, u sklanjanje autobusa se uključi i Šef protokola Vlade, skloniše sve autobuse iz vidokruga. [...]

Preko mikrofona dadoše komandu, Svako po dva metra nazad, na levu i desnu stranu se raširite, oslobodite traku koja treba da se preseče, nemojte se nabijati... Samo što prošlo osam sati, sve beše postavljeno, začu se žamor, od usta do usta prođe uputstvo, Svi smo mi meštani, nekolicina otvori fascikle i upisa dnevnu zapovest, Svi smo mi meštani.

ZORAN STANOJEVIĆ

Demokratija i fotosinteza

Ako ste se primili na priču da mladi masovno napuštaju Fejsbuk i da se toj društvenoj mreži nazire kraj, moraćete malo da se strpite. Ozbiljna istraživanja pokazuju da više od osamdeset odsto korisnika surfuje internetom tako što najpre posete Gugl ili Fejsbuk (podela je, otprilike, pola-pola). Takođe, ključna reč na internetu ovih dana je "lojalnost". Glavni cilj više nije privući nove, već zadržati sadašnje korisnike.

Ovo su neki od zaključaka Global Editors Network samita održanog u Lisabonu prošle nedelje. GEN je organizacija koja okuplja novinare i urednike iz celog sveta i jednom godišnje oni se sastaju negde u svetu kako bi razmenili mišljenje o najnovijim trendovima. Digitalna transformacija medija je aktuelna glavna tema.

Stoga je mnogima najinteresantnija bila prezentacija "Vašington posta", lista koji je izveo verovatno najuspešniju digitalnu transformaciju od svih medija u sveti. Počeli su je pre dvadeset godina, ali poslednjih pet godina u tome im pomaže novi vlasnik, Džef Bezos, osnivač Amazona i najbogatiji čovek na svetu.

Iskustva "Vašington posta" korisna su za sve medije, ali i za sve kojima digitalna transformacija predstoji. Odgovorni urednik i urednik digitala su ih predstavili u nekoliko koraka.

Prvo i najbitnije je da kompanija definiše svoju digitalnu strategiju. Počinje se od toga što se iskreno preispitate da li ste zadovoljni tehnologijom koju posedujete. Ako niste, na lošem ste putu. Ako vam je tehnologija zadovoljavajuća, a i dalje niste zadovoljni, onda definitivno nemate nikakvu strategiju. A ako ne znate u šta želite da se pretvorite bolje je da i ne počinjete.

Drugi korak je da pomešate svoje digitalne i analogne ljude. Oni moraju da rade jedni pored drugih, da uče i da se navikavaju na postojanje onih drugih. Digitalcima treba izmisliti nova zvanja (nikako ih ne treba postavljati na već postojeća šefovska mesta), a onda sledi proces nežnog prilagođavanja. Sve dok digitalci ne preuzmu posao na logičan način.

Jedna od najjačih poruka odgovornog urednika Emilija Garsije Ruiza bila je da ako u 2018. imate zaposlene koji odbijaju da se digitalizuju, onda je za njih prekasno. Njihov voz je prošao i ne treba ih motivisati obukama i bilo kakvim podsticajima.

Takođe, ideja da svoj štampani medij podesite da izbacuje i digitalnu verziju je slabija od ideje da budete podjednako uspešni na oba fronta. U Vašington Postu postavili su sebi još dva prioriteta. Sve što rade dele besplatno nastojeći da povećaju bazu čitalaca i da preko toga stignu do oglašivačkog novca. A najvažnije im je da digitalizacija nikako ne uguši njihov glavni cilj, vrhunsko novinarstvo. Godina bez Pulicera u redakciji za njih je izgubljena godina, kažu.

Zaključak je da dobra digitalizacija ne zavisi toliko od novca (kojeg nikada nema dovoljno čak i u najbogatijim redakcijama) koliko od dobrih ideja i otvaranja svih kanala za te ideje. Analogni ljudi moraju biti naročito spremni da umire svoju sujetu i odbace pozivanje na višedecenijsko iskustvo. Kao što i digitalci ne smeju da se ponašaju nadmeno ukoliko im je cilj uspeh zajedničkog projekta.

Ilustrativan primer je insistiranje Džefa Bezosa da "Vašington post" treba da ima moto digitalizacije, što je urednicima isprva delovalo glupo. Ali, poslušali su ga i pokazalo se da je internet to odlično primio i danas urednici priznaju da ima razloga zašto je Bezos najbogatiji čovek na svetu. Jednostavno, zna kako najjednostavnije da prenese svoju ideju. U slučaju "Vašington posta" ta poruka je bila: demokratija umire u mraku. ¶

PRODAJA&PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	4650 RSD	4400 RSD	90 EUR	135 EUR
12 meseci / 52 broja	9300 RSD	8800 RSD	170 EUR	260 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije uplatnicom	iz Srbije u redakciji	iz sveta karticom
1 broj sa PDF-om	—		1,49 EUR
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	—		5,49 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	2600 RSD	1500 RSD	23,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	3600 RSD	2000 RSD	30,00 EUR
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	4300 RSD	2900 RSD	37,00 EUR
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	5800 RSD	3800 RSD	50,00 EUR

Opcija **PDF** podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. **ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVA ISTI NALOG.** PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Uplatu možete izvršiti lično u prostorijama redakcije, radnim danima od 9.30 do 14.30h. Za ovu vrstu uplate važi poseban popust (vidi tabelu levo).

Ako ne možete doći u redakciju, potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu **prodaja@vreme.com**, faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na Vreme, Kosovska 17, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Dinarske uplate izvršite u korist NP VREME na račun broj **160-302538-91**.

Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se vrši uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun, u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi **http://www.vreme.com/pretplata** ili direktno na naš devizni račun (za detalje obratiti se službi prodaje). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski do isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU www.novinarnica.net

Usluge internet pretplate na Vreme vrši i *www.novinarnica.net* prema svom cenovniku.

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 9 do 15h: 011/3234-774 ili e-mailom na *prodaja@vreme.com*

RADOST TELEFONIRANJA (3)

ALEKSANDAR ZOGRAF.

MOJA KOLEKCIJA FOTOGRAFIJA SA BUVLJE PIJACE SVEDOČI O TOME KOLIKO SU (PRE VIŠE DECENIJA) RODITELJI UŽIVALI DA FOTOGRAFIŠU SVOJU DECU DOK POZIRAJU SA TELEFONSKIM SLUŠALICAMA U RUKAMA... DANAS, U VREME MOBILNE TELEFONIJE, SMATRA SE DA JE TO PROZAIČNA, AKO NE I POMALO ŠTETNA SPRAVA, SVAKAKO LIŠENA LJUPKOSTI...

Честит празник!

ŠTAMPANE DOPISNICE SU OBILNO KORISTILE MOTIVE SA OVOM TEMOM, PRATEĆI MALE MANEKENE KAKO POSEŽU ZA TELEFONOM – SPOJ RAZBARUŠENOSTI I (TADA JOŠ UVEK ROMANTIZOVANE) TEHNOLOGIJE... BILO NEKAD!

Polazak na studije

Poslednje veče pred polazak na studije filmske režije. Sutra rano izjutra krećem za Beograd. Kad budem seo u autobus, završiće se jedna etapa života i otpočeti nova, davno željena i sanjana. Kada se sledeći put, nekog vikenda, budem vratio u Grad da obiđem ukućane i da se vidim sa prijateljima, više neću biti isti. Ni sebi, ni njima. Dolaziću iz Beograda, gde proučavam jednu, za njih tajnovitu, čak magičnu veštinu. Već je svima poznato da je više od dve stotine mladića i devojaka polagalo prijemni ispit na Akademiji. Primljeno je svega pet. Ja sam jedan od pet izabranih iz cele zemlje. Već ta činjenica mi u očima poznanika donosi poseban oreol. Malo ljudi zna šta je posao reditelja. Za njih je to neko tajnovito, alhemičarsko zanimanje, koje donosi mnogo novca, uspeh kod žena i svetsku slavu. Ni Otac nije mislio mnogo drugojačije. Samo što sam imao utisak da bi mu bilo milije da sam upisao mašinski ili bar pravni fakultet. Inženjer, advokat, sudija, to su cenjena zanimanja u svakom vremenu i potrebna svakoj politici.

Foto: pexel

Sa Ocem nisam prozborio ni jednu reč o izboru fakulteta. Zapravo, ne ja sa njim, već on sa mnom. Ako je nešto važno hteo da mi poruči, činio je to preko Majke. Smatrao je da nema šta da priča sa sinovima, koji su i onako brljivi i ne znaju odakle su šuplji. Onaj stariji je poblesavio za ženskim suknjama, a ovaj mlađi za knjigama i umetnošću. Razgovor i diskusija sa takvima, za Oca je bio čist gubitak vremena. Dešavalo se da po vasceli dan On i ja radimo na njivi, a da mi se obrati tek nekoliko puta kratkim, vrlo praktičnim rečima: "Oćeš vode? 'Ajd stani malo, odmori se! Ovako sad, na ovu stranu!" Tek kad sam se oženio i dobio decu, počeo je da me smatra ravnopravnim sagovornikom. Ali do tada je imalo da prođe još mnogo godina, a ja sam znao da me Otac smatra nedostojnim nekog ozbiljnog razgovora i prihvatao sam tu činjenicu bez osećanja niže vrednosti. Nekako sam znao da to nije Očeva želja da me omalovaži, već njegov stav koji je bio rezultat njegove prirode i načina mišljenja. Verovatno je i on uživao u mladosti isti tretman kod svoga oca. Mlađi su tu da slušaju i to je to!

Kad je majka pred spavanje ušla kod mene u sobu i kazala da me Otac zove da nešto porazgovaramo, osetio sam se vrlo čudno. Nisam očekivao ništa loše da se dogodi, jer da je On to hteo, to bi se dogodilo ranije. Ne bi se čekalo veče uoči mog polaska na studije. Sedeo je, kao i svih ovih godina, za kuhinjskim stolom, zadubljen u "Politiku" i sa zapaljenom niškom "Moravom". Ne podižući pogled sa novina, rekao je:

– Sedi! – posle kraće pauze pogledao me preko naočara – To oko tvoje apanaže, i sve to ostalo, dogovorio si se sa Majkom. Tu nema problema! Ujutru ideš od kuće i ja sad neću da te nešto mnogo savetujem. Rek'o bi' ti da se čuvaš kocke i kurava, al' ti ćeš i onako kako ti 'oćeš. Ko se u'vatio kocke, svako je propao! Pa ti vidi. Samo pazi da se ne zatreskaš u neku kurvu.

– Ih, bre, Ćale...

– Ćuti, budalo! Nije ni to najgore! Zatreskaće se neka takva u tebe. One i vole najviše takve k'o što si ti! – Zinuo sam nešto da kažem, ali me prekinuo – Ćuti! Reko sam da nećemo o tome. 'Oću nešto važno da te pitam. Koliko ti treba para za knjige?

– Pa, ne treba mi ništa! – odgovorio sam – Ako nešto iskrsne novo, tražiću. Za sada imam sve potrebne knjige.

– Kako, bre, imaš? Odakle ti?

– Pa imam! Kupujem ih stalno, skupljam. Čim nešto novo izađe, ja nabavim.

– Čekaj, bre! To su ove knjige što ih vazdan čitaš i prevrćeš? A je l imaš ti određeni udžbenik za određeni predmet? Ja sam mor'o junicu da prodam da tvoja sestra kupi "Ratnu hirurgiju"!

- Ma, ne, bre, nije to kao medicina. Nema tu određenih udžbenika, nego iz nekoliko knjiga učiš za jedan predmet, pa iz još nekoliko za drugi... Nema tu, Ćale, ono predmet, pa udžbenik za njega. Nije to takav fakultet.

- Vidim ja da to nije nikakav fakultet! To je neka mangupska škola... 'Ajde beži! Pusti me da čitam novine na miru!

Bio je to najduži razgovor sa ocem u dotadašnjem mom životu. Pošao sam na studije, dolazio kući posle ispitnih rokova, donosio desetke u indeksu, padao na ispitima... Otac me nikad nije prekoreo, niti se obradovao mojoj dobroj oceni. Smatrao je da je to moj izbor i moj problem, na koji on niti može niti hoće da utiče. Mnogo godina posle ovog razgovora došao je sa Majkom na moju prvu premijeru u gradskom pozorištu. Na sam dan premijere probudila me njegova vika iz dvorišta. Čuo sam treskanje kapije, a onda je sve utihnulo.

– Šta mu je? – upitao sam Majku.

– Celo jutro nešto gunđa i bogoradi. Celu se noć prevrtao po krevetu... Mislim da ga u'vatila nervoza zbog tebe.

– Što zbog mene?

– Ih, sine. Kako što? – Majka se nekako zagonetno smeškala.

Predstavu je odgledao ćutke, nije hteo da dolazi na koktel posle predstave, a Majci je na putu do kuće rekao kratko:

– Ovaj naš neće da crkne gladan kad mi poumiremo! Izgleda, zna da radi ovaj posao... ¶

JOVAN KALE GLIGORIJEVIĆ

NE PROPUSTITE NOVU EPIZODU "ZUMIRANJA"

POLITIČKE EMISIJE U PRODUKCIJI NEDELJNIKA "VREME"

Gosti Jovane Gligorijević ovog četvrtka, Jelka Jovanović i Tanja Maksić, razgovaraće o tome u čijem je interesu državno sufinansiranje medijskih sadržaja

ČETVRTKOM U 18H UŽIVO NA WWW.VREME.COM
I NA:YOUTUBE I
FACEBOOK KANALIMA
"VREMENA"
KAO I NA OVIM
LOKALNIM
TV STANICAMA:

- TV ŠABAC
- TV SANDŽAK
- T1 ZAJEČAR
- TELEMARK ČAČAK
- TELEVIZIJA VALJEVO PLUS
- KRALJEVAČKA TELEVIZIJA KATV
- TV FORUM PRIJEPOLJE

I NA PORTALIMA JUŽNE VESTI I UŽIČKA NEDELJA

Delta DMD jedan je od vodećih distributera robe široke potrošnje koji objedinjuje usluge prodaje, brend menadžmenta, logistike i merčendajzinga.

Distributivni centri

DC Nova Pazova
Prva centralna radna 4
Tel. +381 (11) 33 14 329

DC Novi Sad
Šumadijska 16a
Tel. +381 (21) 42 02 25

DC Čačak
Nikole Tesle 44
Tel. +381 (32) 55 76 090

DC Niš
Čamurlijski put bb
Tel. +381 (18) 45 85 821

DC Podgorica
Vladike Ruvima II Boljevića 22
Tel. +382 (20) 89 13 93

DISTRIBUCIJA VREDNA NAJBOLJIH

DELTA DMD

www.deltadmd.rs

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec